

Sadržaj

Izvršni sažetak s preporukama	2
1. Uvod.....	6
2. Aktivnosti institucija koje su koordinirale izradu Okvira u periodu april 2021 – juni 2022.....	7
3. Stanje strateških dokumenata razvoja na svim nivoima vlasti i proces njihovog usklađivanja s Okvirom za realizaciju Ciljeva održivog razvoja.....	10
4. Pregled napretka u implementaciji Okvira za realizaciju Ciljeva održivog razvoja u Bosni i Hercegovini.....	11
4. 1 Razvojni pravac: Dobra uprava i upravljanje javnim sektorom.....	12
Primjer dobre prakse	18
Zaključna razmatranja.....	18
4.2 Uvod u razvojni pravac: Pametni rast	19
Primjeri dobre prakse	48
Zaključna razmatranja.....	49
Indikatori koji se nisu analizirali u ovom izvještaju	51
4.3 Uvod u razvojni pravac: Društvo jednakih mogućnosti.....	52
Primjer dobre prakse	64
Zaključna razmatranja.....	64
Indikatori koji se nisu analizirali u ovom izvještaju	65
5. Izazovi monitoringa prvog Godišnjeg izvještaja o implementaciji Okvira.....	66

Izvršni sažetak s preporukama

Kao jedna od zemalja članica Ujedinjenih nacija potpisnica Agende 2030, Bosna i Hercegovina (BiH) je pokrenula implementaciju Ciljeva održivog razvoja izradom Okvira za realizaciju Ciljeva održivog razvoja u BiH te njegovim usvajanjem od strane vlada Brčko distrikta BiH (BD BiH), Federacije Bosne i Hercegovine (FBiH), Republike Srpske (RS) te Vijeća ministara BiH 8. aprila 2021. godine. Okvir za realizaciju Ciljeva održivog razvoja predstavlja ključni dokument koji usmjerava procese strateškog planiranja, a time i budžetiranja, na svim nivoima vlasti u BiH i kao takav utvrđuje šire razvojne pravce, akceleratora i pokretače razvoja kao i mjerljive potciljeve s indikatorima.

Proces izrade Okvira vođen je u sklopu Radne grupe za Ciljeve održivog razvoja u periodu 2018–2021. godine, uz podršku UN-a te uz učešće eksperata iz različitih oblasti kojima se Agenda 2030 bavi kao i statističkih institucija u BiH. Proces izrade ovog dokumenta uzeo je u obzir preporuke intenzivnih konsultacija provedenih tokom 2017. godine kao i preporuke konsultacija koje su vršene tokom njegove izrade, uključujući preporuke u pogledu jačanja otpornosti na katastrofe izrađene tokom pandemije COVID-19.

Kako bi se omogućilo sistemsko praćenje i izvještavanje o provođenju Okvira za realizaciju Ciljeva održivog razvoja u BiH, Vijeće ministara BiH je na 32. sjednici održanoj 8. aprila 2021. godine zadužilo Direkciju za ekonomsko planiranje da jednom godišnje Vijeću ministara dostavi izvještaj o implementiranju Okvira ciljeva održivog razvoja u Bosni i Hercegovini. U cilju ispunjenja ovog zadatka Direkcija za ekonomsko planiranje Vijeća ministara Bosne i Hercegovine je usko sarađivala sa drugim nivoima vlasti koji su pružili značajan doprinos prilikom izrade istog i to: Ministarstvo vanjskih poslova Bosne i Hercegovine, Odjeljenje za privredni razvoj, sport i kulturu Vlade Brčko Distrikta, Ureda koordinatora Brčko Distrikta pri Vijeću ministara, Federalni zavod za programiranje razvoja Federacije BiH, Ministarstvo za evropske integracije i međunarodnu saradnju Republike Srpske a koji su radili na izradi Okvira u sklopu spomenute Radne grupe. Ovaj izvještaj predstavlja prvi u nizu takvih izvještaja koji će Direkcija za ekonomsko planiranje BiH dostavljati Vijeću ministara BiH. Radi značajnog doprinosa gore navedenih institucija u pripremi ovog izvještaja kao i zajedničkog rada na raznim aktivnostima pojavila se i potreba formiranja interesorne radne grupe kao bi rad bio formalizovan.

Cilj Izvještaja je da prikaže stanje u kojem se BiH trenutno nalazi što se tiče provođenja Agende 2030, a također i da ukaže na uska grla, izazove kao i mogućnosti koje se pružaju u pravcu ubrzavanja napretka, kako bi se relevantnim institucijama pomoglo da uoče glavne probleme i prepreke u implementaciji Ciljeva i da ih adekvatnim mjerama u skladu sa svojim ovlaštenjima otklone ili ublaže. U tom smislu, Izvještaj daje pregled aktivnosti institucija koje su učestvovala na pripremi ovog izvještaja, te opisuje proces inkorporiranja Okvira za realizaciju Ciljeva održivog razvoja u razvojne i strateške dokumente u BiH, kao i napredak ka ostvarivanju pojedinačnih potciljeva prema utvrđenim indikatorima u sklopu tri razvojna pravca: 1) Dobra uprava i upravljanje javnim sektorom; 2) Pametan rast i 3) Društvo jednakih mogućnosti.

Nalazi i preporuke:

U pogledu sistemskog pristupa implementaciji Okvira za realizaciju Ciljeva održivog razvoja, značajno je da je u praktičnom smislu moguće identifikovati institucije kako bi bilo formirano tijelo zaduženo za sveukupno praćenje i izvještavanje o napretku kao i te uključeno u proces promocije Ciljeva održivog razvoja širom BiH (jedinice lokalne samouprave, akademska zajednica, privatni sektor).

Započet je proces integracije Okvira u razvojne i strateške dokumente na svim nivoima vlasti, s obzirom na to da su ključni razvojni dokumenti na nivou BD BiH, FBiH, kantona i određenog broja jedinica lokalne samouprave već izrađeni i velikim dijelom usvojeni (Strategija razvoja BD BiH 2021–2027, Strategija razvoja FBiH i strategije razvoja kantona 2021–2027, te u određenim jedinicama lokalne samouprave). Ono što preostaje za naredni kratkoročni period je usvajanje Strateškog okvira BiH 2021–2030, izrada i usvajanje Strategije razvoja RS te izrada novih ili usaglašavanje postojećih strategija razvoja jedinica lokalne samouprave i sektorskih strategija. Pored navedenog, izuzetno je važan proces inkorporiranja mjera iz strateških dokumenata, usaglašenih s Okvirom, u trogodišnje i godišnje planove rada institucija čime se osigurava veza Ciljeva održivog razvoja s dokumentima okvirnog budžeta i godišnjeg budžeta na svim nivoima vlasti.

Ono što predstavlja ključni izazov u praćenju i izvještavanju o provođenju Ciljeva održivog razvoja i konkretnih potciljeva je nedostatak podataka za značajan broj indikatora iz Okvira. S jedne strane, identifikovan je problem nepostojanja podataka u posmatranom periodu, prvenstveno podataka koji se dobijaju putem istraživanja (Anketa o potrošnji domaćinstava – HBS i Istraživanje višestrukih pokazatelja – MICS). Pored toga, u nekim slučajevima zabilježene su promjene u početnim vrijednostima što dovodi u pitanje postavljene ciljne vrijednosti kao i nepravilnosti u nekim vrijednostima.

Od pokretanja systemske implementacije Okvira za realizaciju Ciljeva održivog razvoja u BiH, odnosno usvajanja dokumenta, pa do momenta pripreme Izvještaja prošlo je godinu dana što je nedovoljno da bi se ostvarili značajniji pomaci u ostvarivanju Ciljeva. Ipak, kada se sagleda stanje po pojedinim indikatorima u odnosu na polazne vrijednosti u sklopu tri razvojna pravca, od kojih se većina odnosi na period 2015–2019. godina, evidentno je da u BiH nije načinjen značajan napredak. U tekstu ispod je dat sažeti presjek stanja prema tri razvojna pravca utvrđena Okvirom za realizaciju Ciljeva održivog razvoja u BiH:

Javna uprava i upravljanje javnim sektorom: Na osnovu indikatora koji se prate u Okviru, ali i drugih pokazatelja, evidentno je da je oblast javne uprave i upravljanja javnim sektorom suočena s brojnim izazovima i preprekama, te da za poboljšanje rezultata u okviru ovog razvojnog pravca vlasti na svim nivoima u BiH moraju aktivno pristupiti stvaranju efikasnog, otvorenog, inkluzivnog i odgovornog javnog sektora. Svjetski indikatori uprave koje prati Svjetska banka mjere kvalitet i učinke uprave u 6 oblasti (1. Glas i odgovornost; 2. Politička stabilnost; 3. Djelotvornost vlade; 4. Kvalitet regulative; 5. Vladavina prava; 6. Kontrola korupcije). Upoređujući navedene indikatore uprave za BiH, primjećuje se pad vrijednosti svih indikatora u 2020. godini, što znači ocjenu pogoršanja stanja uprave. U poređenju sa zemljama u okruženju, u 2020. godini BiH je po svim posmatranim pokazateljima najlošije pozicionirana, osim u dijelu koji se odnosi na vladavinu prava, gdje je Bosna i Hercegovina neznatno bolje pozicionirana od Albanije. Nije došlo do napretka u pogledu kreditnog rejtinga BiH, s obzirom na to da je suvereni kreditni rejting „B sa stabilnim izgledima” ostao nepromijenjen u odnosu na početnu 2018. godinu, a mala je vjerovatnoća da će srednja ciljana vrijednost u 2023. (B+) biti dostignuta.

Pametni rast ima za cilj osigurati pretvaranje inovativnih i produktivnih ideja u proizvode i usluge koje mogu stvoriti visokoplaćena radna mjesta i ubrzati ekonomski rast te, u isto vrijeme, očuvati prirodni kapital i smanjiti društvene nejednakosti. Pregled stanja po pojedinačnim indikatorima ukazuje na različit nivo napretka u oblastima unutar ovog razvojnog pravca. Pandemija COVID-19 u velikoj je mjeri usporila cjelokupnu ekonomiju BiH. Međutim, u 2021. godini, prema preliminarnim podacima, bilježi se rast ekonomske aktivnosti od 7,1%, a vidljiv je i blagi napredak i kod industrijalizacije zemlje. Međutim, energetska intenzitet stagnira u posljednjih nekoliko godina, pa se može reći da BiH još uvijek koristi previše

energije za proizvodnju jedne jedinice ekonomskog učinka. Kada je u pitanju potrošnja domaćih sirovina u procesu proizvodnje te produktivnost resursa, BiH troši previše sirovina po jedinici bruto domaćeg proizvoda (BDP) i efikasnost korištenja resursa je na niskom nivou.

Također, zabilježen je nizak udio „male industrije”, kao i industrije srednje i visoke tehnologije u ukupnoj dodanoj vrijednosti. Iako su među ključnim faktorima za jačanje konkurentnosti, istraživanje i razvoj u BiH su još uvijek na izuzetno niskom nivou. BiH izdvaja najmanje za istraživanje i razvoj u regiji (0,21% BDP-a) i daleko je od prosjeka EU (2,32%), a BiH također ima i najmanji broj istraživača s punim radnim vremenom u regiji. Osnovne i srednje škole su bolje opremljene računarima i pristupom internetu u odnosu na raniji period, te imamo sve veći broj stanovnika koji koriste internet.

Na tržištu rada stopa zaposlenosti mladih i žena je u padu pa je potrebno posvetiti više pažnje ovom problemu. Još uvijek je naglašena razlika u ostvarenim prihodima između spolova, gdje muškarci u BiH ostvaruju dva puta veće prihode od žena.

Pozitivni trendovi su zabilježeni kod rasta prosječne neto plaće i utvrđivanja minimalne plaće u oba entiteta. Potrebno je dodatno se fokusirati na smanjenje troškova doznaka, naročito ako imamo u vidu da novčane doznake i ostali lični transferi emigranata iz BiH čine oko 8% BDP-a i po tome smo na vrhu ljestvice zemalja Evrope. Potrebni su značajni naponi i u pogledu jačanja privatnog sektora i kreiranja povoljnog poslovnog okruženja.

Iako se bilježi blagi napredak u pogledu kvaliteta infrastrukture, razvoj modernog cestovnog, željezničkog i zračnog saobraćaja je još uvijek ekonomski izazov za BiH.

Primjetan je visok nivo emisije CO₂ po jedinici dodane vrijednosti naročito kod pretvaranja energije (termoelektrane, toplane, saobraćaj) i sagorijevanja goriva u industriji. Ipak, bilježi se rast udjela izvora obnovljive energije u ukupnoj krajnjoj potrošnji energije u BiH. U posljednjih 5 godina nije vidljiv napredak kada je u pitanju korištenje čistih goriva i tehnologija, te kvalitet zraka ostaje jedan od ključnih izazova za BiH. Sve navedeno utiče na zagađenje okoline i zraka pa i ne čudi da je Bosna i Hercegovina zauzela 10. mjesto na listi najzagađenijih zemalja u 2020. godini. Među 15 najzagađenijih gradova u Evropi u 2020. godini čak 5 je iz Bosne i Hercegovine (Sarajevo, Lukavac, Doboj, Živinice i Tuzla).

Što se tiče pristupa vodi za piće, približno 90% stanovništva Bosne i Hercegovine koristi pitku vodu iz sistema kojima se sigurno upravlja, što je poslije Hrvatske (93,5%) najbolji rezultat među zemljama iz okruženja.

S druge strane, zagađenost površina minama još uvijek je aktuelan problem kojem se treba posebno posvetiti u narednom periodu.

Kao treći razvojni pravac, **Društvo jednakih mogućnosti** ima za cilj podršku realizaciji principa da „Niko ne smije biti isključen” kao i ostvarivanje ravnopravnosti spolova. Pored reforme uprave i bržeg rasta prihoda i zapošljavanja, to podrazumijeva unapređenje sistema socijalne i zdravstvene zaštite na svim nivoima u BiH.

Iako u BiH ne postoji mjerenje siromaštva od 2015. godine, drugi podaci ukazuju na pogoršanje sveukupnog kvaliteta života i siromaštva. BiH je u lošijem položaju u odnosu na 2017. godinu u pogledu snabdijevanja hranom, s tim da je primjetno blago poboljšanje u zadnjih deset godina kada je u pitanju stopa smrtnosti djece do pet godina, te stopa dojenačke smrtnosti.

Zdravstveno stanje stanovništva, koje se među brojnim indikatorima posmatra i putem stope smrtnosti uzrokovanom nezaraznim bolestima, i dalje predstavlja veliki izazov. Iako je BiH bolje pozicionirana od pojedinih zemalja iz okruženja, potrebno je dodatno posvetiti pažnju ovoj problematici, uključujući i kreiranje i provedbu preventivnih zdravstvenih politika.

U BiH se unapređuje pristup zdravstvenim uslugama, ali ne dovoljnom brzinom, te je potrebno osigurati dodatne napore kako bi se dostigla ciljna vrijednost za 2023. godinu. Poseban zabrinjavajući problem s kojim se suočava BiH je trend smanjivanja broja medicinskih radnika.

Okvirom je predviđeno smanjenje stope rađanja kod adolescenata, što bi se trebalo također smanjivati u narednom periodu, bržim tempom ako želimo dostići ciljanu vrijednost za 2023. godinu.

Što se tiče prosječnog broja godina školovanja, u BiH je situacija nepromijenjena te je potrebno raditi na povećanju broja godina školovanja, ali i na smanjenju rodnog jaza u pogledu trajanja školovanja. Iako se Indeks rodne nejednakosti postepeno smanjuje, BiH značajno zaostaje za razvijenim zemljama, posebno u domenu tržišta rada. Jedan od razloga lošeg položaja žena na tržištu rada u odnosu na muškarce jeste visoka neaktivnost žena koja je uzrokovana mnogim faktorima, među kojima su briga o djeci, starima i nemoćnima te briga o domaćinstvu i stoga je potrebno dodatno ulagati u politike aktivacije žena na tržištu rada.

Kako bi se blagovremeno riješili navedeni izazovi u pogledu efikasnog i sistemskog pristupa provođenja Ciljeva održivog razvoja kao i praćenja i izvještavanja, daju se **sljedeće preporuke:**

1. Potrebno je da se formalno uspostavi Interresorna radna grupa koja bi bila zadužena za praćenje realizacije Ciljeva održivog razvoja putem izrade Dobrovoljnih izvještaja kao i Godišnjih izvještaja o realizaciji Okvira kao i da aktivno promoviše Okvir za realizaciju Ciljeva održivog razvoja. To se posebno odnosi na jedinice lokalne samouprave, nevladin i privatni sektor, akademsku zajednicu i same građane, s obzirom na to da svaka institucija, fizičko lice ili pojedinac ima svoju ulogu i može dati svoj doprinos u ostvarivanju Ciljeva.

2. Potrebno je da vlasti na svim nivoima prilikom izrade novih strateških dokumenata osiguraju kompatibilnost s Okvirom za realizaciju Ciljeva održivog razvoja. Pored toga, neophodno je raditi na jačanju kapaciteta institucija na svim nivoima vlasti za izradu trogodišnjih i godišnjih planova rada na osnovu strateških dokumenata usaglašenih s navedenim okvirom, te njihovom povezivanju s finansijskim planovima, odnosno dokumentima okvirnog budžeta i godišnjeg budžeta, s obzirom na to da se na taj način osigurava sistemsko finansiranje Ciljeva održivog razvoja u BiH.

3. Prilikom izrade strateških dokumenata te pripreme trogodišnjih i godišnjih planova rada institucija a s tim vezane i pripreme dokumenata okvirnog budžeta i godišnjih budžeta, neophodno je da svi nivoi vlasti ulože dodatne napore u kreiranju i provedbi politika usmjerenih na poboljšanje održivog razvoja u BiH, u skladu s Okvirom kao i nalazima ovog izvještaja. To se odnosi i na potrebu unapređenja horizontalne i vertikalne koordinacije, posebno u kontekstu pametnog i zelenog rasta, jačanja socijalne kohezije i vezanih politika usmjerenih na najugroženije kategorije stanovništva. Neophodna je optimizacija i bolje usmjeravanje sredstava namijenjenih za razvoj u skladu s prioritetima održivog razvoja i to na sistemski način prema prioritetima iz strateških dokumenata koji odražavaju Okvir za realizaciju Ciljeva održivog razvoja.

4. Vlasti na svim nivoima bi trebale raditi na uspostavi i jačanju razvojnih partnerstava i uspostavi inovativnih instrumenata finansiranja i podrške kako bi se ostvarile ciljne vrijednosti. Imajući u vidu ambicioznost Ciljeva, te činjenicu da su svjetske krize dodatno usložile situaciju u BiH, potrebno je posebnu pažnju usmjeriti na jačanje saradnje sa socio-ekonomskim akterima, prvenstveno privatnim sektorom, nevladinim organizacijama, međunarodnim i domaćim finansijskim institucijama i organizacijama na iznalaženju alternativnih izvora finansiranja održivog razvoja.

5. Potrebno je jačati institucije ovlaštene za proizvodnju zvanične statistike kako bi se osigurala dostupnost podataka neophodnih za redovno praćenje napretka u ostvarivanju Ciljeva održivog razvoja. To uključuje i blagovremeno provođenje neophodnih periodičnih istraživanja kao što su Anketa o potrošnji domaćinstava – HBS i Istraživanje višestrukih pokazatelja – MICS, kao i Istraživanje o prihodima i uvjetima života građana u BiH – SILC BiH.

6..

1. Uvod

Nakon što se Bosna i Hercegovina (BiH), zajedno s drugim zemljama članicama Ujedinjenih nacija (UN), obavezala na pružanje doprinosa realizaciji Agende 2030 i 17 Ciljeva održivog razvoja, u aprilu 2017. godine uspostavljena je Radna grupa za Ciljeve održivog razvoja u BiH, u koju su bili uključeni predstavnici Vijeća ministara BiH (Direkcija za ekonomsko planiranje BiH i Ministarstvo vanjskih poslova), Vlade Brčko distrikta BiH (Odjeljenje za privredni razvoj, sport i kulturu, kao i predstavnik Ureda koordinatora BD pri Vijeću ministara), Federacije Bosne i Hercegovine (Federalni zavod za programiranje razvoja), Republike Srpske (Ministarstvo za evropske integracije i međunarodnu saradnju Republike Srpske) te predstavnici statističkih institucija (Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine, Federalni zavod za statistiku i Republički zavod za statistiku).

Nakon četvorogodišnjih opsežnih aktivnosti Radne grupe za Ciljeve održivog razvoja (april 2017 – april 2021), uz učešće eksperata iz različitih oblasti kojima se Agenda 2030 bavi, završen je rad na izradi nacrtu Okvira za realizaciju Ciljeva održivog razvoja (u daljnjem tekstu: Okvir). Isti su usvojile vlade entiteta i Brčko distrikta te Vijeće ministara BiH u prvoj polovini 2021. godine, čime je postao i zvanični dokument na osnovu kojeg otpočinje proces usklađivanja razvojnih i sektorskih strategija na svim nivoima vlasti, kao i planiranje budžeta za njihovo provođenje.

I pored toga što je rad na izradi nacrtu Okvira završen još krajem 2019. godine, snažni negativni uticaj pandemije COVID-19 na sve tokove života u našoj zemlji odložio je usvajanje ovog nacrtu. Bilo je neophodno da se revidiraju svi već definisani ciljevi, kako za ciljne vrijednosti postavljene za 2023. godinu (sredina 15-godišnjeg perioda provođenja Agende 2030), tako i za krajnje vrijednosti postavljene za 2030. godinu.

Taj dokument je bio i osnova za izradu ovog izvještaja, i predstavlja vodič za provođenje Ciljeva u cijeloj zemlji.

U periodu do aprila 2021. godine Direkcija za ekonomsko planiranje BiH je, na osnovu Zaključka Vijeća ministara BiH, izrađivala šestomjesečne izvještaje o stanju implementacije Ciljeva u skladu s dostupnim podacima. Osim toga, konsultovalo se s drugim nivoima vlasti u BiH te su se one periodično informisale vezano za implementaciju Ciljeva održivog razvoja. Nakon toga, zajedno s usvajanjem spomenutog Okvira, Vijeće ministara je donijelo Zaključak kojim je zadužila Direkciju za ekonomsko planiranje da jednom godišnje Vijeću ministara Bosne i Hercegovine dostavi Izvješće o implementaciji Okvira ciljeva održivog razvoja u Bosni i Hercegovini

U međuvremenu je započeto usklađivanje strateških dokumenata na svim nivoima vlasti s Okvirom, posebno vodeći računa o uključivanju vulnerabilnih grupa stanovništva u razvojne procese, odnosno principu da niko ne smije biti zapostavljen. Imajući u vidu ambiciozne Ciljeve, formirana je i Radna grupa za finansiranje Ciljeva održivog razvoja¹ u koju su uključeni i predstavnici ministarstava finansija na različitim nivoima vlasti, članovi institucija koji koordinišu aktivnosti praćenja implementacije Ciljeva, te predstavnici međunarodnih

¹ Radna grupa djeluje u okviru Projekta

finansijskih institucija itd. Zadatak ove Radne grupe je da izvrši sveobuhvatnu procjenu razvojnih finansija u BiH, procjenu troškova neophodnih za ostvarivanje ciljeva u nekoliko prioriteta područja iz Okvira koja imaju potencijal mobilizacije alternativnih izvora finansiranja kao i da predloži prilagođavanje postojećih ili uspostavu novih inovativnih finansijskih instrumenata putem kojih bi se omogućilo učešće drugih aktera (privatni sektor, međunarodne i domaće finansijske institucije) u finansiranju održivog razvoja. Kada je u pitanju javni sektor, usklađivanje budžeta s Okvirom je započelo u velikom dijelu zemlje putem strateških i implementacionih dokumenata, o čemu je dato više informacija u daljnjem tekstu ovog izvještaja.

Glavni zadatak Izvještaja jeste da pokaže napredak koji je Bosna i Hercegovina napravila u implementaciji Agende 2030 u posljednjih godinu dana, koristeći dostupne statističke podatke. U njemu će također biti prikazan i pregled aktivnosti institucija koje su pružile značajan doprinos kako u koordinaciji izrade Okvira tako i mnogim drugim aktivnostima vezanim za ciljeve održivog razvoja.

Konkretnije, cilj Izvještaja je da prikaže stanje u kojem se Bosna i Hercegovina trenutno nalazi što se tiče provođenja Agende 2030, a također i da ukaže na uska grla, izazove kao i mogućnosti koje se otvaraju kako u mobilizaciji svih unutrašnjih faktora tako i u saradnji sa svijetom, regionalno, s Evropskom unijom (EU) i šire. Značajan je i rad predstavnika UN-a u BiH s predstavnicima naših institucija i njihov enormni doprinos nije izostao niti u jednom segmentu rada na ovom izuzetno važnom multidisciplinarnom projektu, a sve uz finansijsku podršku Švedske. Upravo ovaj izvještaj bi trebao pomoći relevantnim institucijama da uoče glavne probleme i prepreke u implementaciji Ciljeva i da ih adekvatnim mjerama u skladu sa svojim ovlaštenjima otklone ili ublaže.

2. Aktivnosti institucija koje su koordinirale izradu Okvira u periodu april 2021 – juni 2022

Nakon što je u aprilu 2021.godine, usvojen Okvir institucije koje su koordinirale njegovu izradu na svim nivoima vlasti u BiH, započele su proces praćenja, izvještavanja i promocije Okvira. Koordinacija praćenja implementacije Okvira se odvijala kroz uključivanje njegovih elemenata u strateške i provedbene dokumente svakog nivoa vlasti u BiH, pripremi godišnjeg izvještaja o implementaciji Okvira, prikupljanju podataka od institucija nadležnih za implementaciju Okvira, kao i različite vrste konsultacija s privatnim sektorom, nevladinim institucijama, akademskom zajednicom i lokalnim samoupravama.

Sedmica održivog razvoja u Bosni i Hercegovini održana je od 4. do 8. oktobra 2021. godine uz podršku UN-a i Švedske i provedena je u saradnji s institucijama², čiji su predstavnici aktivno učestvovali u ovom događaju. Ovaj događaj je predstavljao važnu platformu za predstavljanje Okvira, tematske diskusije i uspješne priče na temu Ciljeva održivog razvoja, te predstavljanje uloge koju institucije imaju široj javnosti. Događaj je pratilo više od 500 učesnika putem online platforme i na istom je, u sedam tematskih panela, učestvovalo 70 govornika od lokalnog do međunarodnog nivoa.

Na inicijativu institucija³, a pod pokroviteljstvom Regionalne škole za javnu upravu (ReSPA), Ambasade Švedske u BiH i UN-a, u Sarajevu je od 29. do 30. novembra 2021. godine održana međunarodna konferencija posvećena implementaciji Ciljeva održivog razvoja. Učesnici

² Direkcija za ekonomsko planiranje Vijeća ministara Bosne i Hercegovine, Ministarstvo vanjskih poslova Bosne i Hercegovine, Odjeljenje za privredni razvoj, sport i kulturu Vlade Brčko Distrikta, Ureda koordinatora Brčko Distrikta pri Vijeću ministara, Federalni zavod za programiranje razvoja Federacije BiH, Ministarstvo za evropske integracije i međunarodnu saradnju Republike Srpske

³ Ibid

konferencije bili su predstavnici institucija nadležnih za provođenje Agende 2030 i koordinaciju politika u zemljama Zapadnog Balkana (Bosna i Hercegovina, Crna Gora, Srbija, Sjeverna Makedonija i Albanija). To je bila izvrsna prilika za razmjenu iskustava i dobrih praksi u oblasti provođenja Agende 2030 i koordinacije politika.

Predstavnici institucija⁴, zajedno s predstavnicima Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice BiH i Agencijom za ravnopravnost spolova BiH, održali su sastanke s predstavnicima Visokog komesarijata UN-a za ljudska prava u Ženevi te Ekonomskom komisijom UN-a za Evropu 16. i 17. novembra 2021. godine. Tokom sastanaka predstavljene su aktivnosti na implementaciji Agende 2030 u BiH te se razgovaralo o unapređenju praćenja indikatora u oblasti ljudskih prava i mogućoj podršci UN-a. Na naknadnoj radionici održanoj 31. januara 2022. godine u Mostaru, kojoj su prisustvovali i predstavnici organizacija civilnog društva aktivnih u oblasti ljudskih prava, utvrđeni su konkretni indikatori koje je potrebno uvrstiti u Okvir za realizaciju Ciljeva održivog razvoja nakon utvrđivanja polaznih vrijednosti, odnosno načina prikupljanja podataka.

Uz podršku UN-a, predstavnici institucija⁵ su 24. novembra 2021. godine održali sastanak s predstavnicima donatorskih organizacija aktivnih u BiH (Švedska, Švicarska, EU, USAID, Velika Britanija) na kojem je predstavljen Okvir za realizaciju Ciljeva održivog razvoja. Tokom sastanka razgovaralo se o implementaciji Agende 2030 u BiH, dobrim praksama i izazovima, te potrebama za donatorskom podrškom u ostvarivanju definisanih potciljeva u BiH.

Predstavnici institucija⁶ su u prethodnom periodu imali nekoliko prezentacija vezanih za implementaciju Ciljeva održivog razvoja u Bosni i Hercegovini kao što je prezentacija u okviru Druge naučne konferencije na temu: Društvena kriza i socijalni rad – Održivi razvoj i savremeni izazovi socijalne uključenosti, koju je organizovao Fakultet političkih nauka u Sarajevu, i na kojoj su široj akademskoj i stručnoj javnosti predstavljene dosadašnje aktivnosti na implementaciji Ciljeva u BiH. Također, koncept implementacije Ciljeva održivog razvoja u BiH je predstavljen i u Školi integriteta koju organizuje Transparency International u Bosni i Hercegovini (TI BiH) za mlade političare, aktiviste i buduće lidere u Bosni i Hercegovini. Paralelno s tim, u Banjoj Luci je organizovano predstavljanje Okvira za implementaciju COR-a u BiH i to na Univerzitetu u Banjoj Luci na Fakultetu političkih nauka.

Jedna od posljednjih aktivnosti s akademskom zajednicom u izvještajnom periodu odnosila se na učešće na Simpoziju o održivom razvoju održanom u Sarajevu i organizovanom od strane Bosanskohercegovačko-američke akademije umjetnosti i nauka (BHAAAS) na kojem je predstavljen proces izrade Okvira, te način njegove implementacije u BiH.

U istoj sedmici kada je organizovana prezentacija za BHAAAS⁷, na poziv Internacionalne akademije nauka i umjetnosti u Bosni i Hercegovini u saradnji s UN-om u BiH održan je okrugli sto na temu: „Uloga nauke u implementaciji Ciljeva održivog razvoja”, s ciljem otvaranja diskusije o implementaciji Agende 2030 u Bosni i Hercegovini i ulozi akademske zajednice u ostvarivanju Ciljeva održivog razvoja.

U prethodnoj godini je napisan i članak pod nazivom Implementacija Ciljeva održivog razvoja u Bosni i Hercegovini na online platformi Monitoring socijalne situacije u Srbiji (MONS), koja periodično izdaje publikaciju o Ciljevima održivog razvoja i njihovoj implementaciji. U FBiH, Federalni zavod za programiranje razvoja je, zajedno s partnerima, uspostavio Mrežu kantonalnih praktičara koji se bave razvojnim planiranjem u kantonima, te je u septembru 2021.

4 Ibid

5 Ibid

6 Ibid

godine organizovan osmi sastanak te mreže gdje su nadležne institucije predstavile Okvir, svoj rad i naredne aktivnosti.

Nadalje, predstavnici institucija⁸ su učestvovali u radionici o medijskom izvještavanju o Ciljevima održivog razvoja koju je projekt „Podrška pripreme za realizaciju Ciljeva održivog razvoja i angažovanje privatnog sektora” organizovao za predstavnike medija 24–25. februara 2022. godine u Mostaru. Predstavnici medija su upoznati s važnom ulogom koju trebaju imati u pogledu Okvira, konceptom održivog razvoja uopće, te pripremom predstavnika medija za razumijevanje, obradu i korištenje Ciljeva održivog razvoja u svom svakodnevnom radu.

U cilju promovisanja Okvira kao i Ciljeva održivog razvoja na lokalnom nivou, institucije⁹ su izradile upitnik za lokalne zajednice, kao i upute za pripremu prezentacije koja se od njih očekuje prilikom posjeta. Upitnik i upute za prezentaciju su se unaprijed slali lokalnim zajednicama, kako bi se lokalne zajednice što bolje pripremile i da bi lokalizacija Okvira bila što efektivnija i efikasnija u narednom periodu. U saradnji s UN-om, entitetske nadležne institucije¹⁰ su uspostavile uspostavilo saradnju sa Savezom opština i gradova RS-a (SOG RS) i Savezom općina i gradova FBiH (SOG FBiH) u pogledu organizacije sastanaka s jedinicama lokalne samouprave. Aktivnosti promocije su započete u Bijeljini, gdje su 4 lokalne samouprave (Grad Bijeljina, općine Ugljevik, Lopare i Donji Žabar) predstavile stanje u svojim sredinama, a institucije koje su koordinisale proces izrade Okvira su promovisale Okvir i važnost njegove implementacije na lokalnom nivou. Nakon tog inicijalnog sastanka, naredni sastanak je održan u Banovićima kojem su prisustvovali načelnici i drugi predstavnici općina Banovići i Kladanj te gradova Lukavac, Zavidovići i Živinice, uz prezentaciju Grada Bijeljine kao primjera dobre prakse.

Istovremeno, Okvir je predstavljen u sklopu godišnjeg sastanka Skupštine Saveza opština i gradova RS, održanog 31. marta 2022. godine na Jahorini, te Skupštine Saveza općina i gradova FBiH, održanog 14. juna 2022. godine u Neumu.

Jedan od najznačajnijih međunarodnih događaja na temu održivog razvoja kojem su prisustvovali predstavnici institucija¹¹ bio je Regionalni forum o održivom razvoju organizovan u okviru Ekonomske komisije UN-a za Evropu u Ženevi, 6. i 7. aprila 2022. godine. Institucije su učestvovali u plenarnom dijelu ovog događaja, u okviru kojeg je posebno obrađena tema politika za održiv oporavak od pandemije COVID-19. U svom uvodnom obraćanju ambasador Ministarstva vanjskih poslova BiH predstavio je dosadašnje aktivnosti na implementaciji Agende 2030 i Okvira za realizaciju Ciljeva održivog razvoja u BiH, ne samo u kontekstu održivog oporavka od pandemije već i definisanja mjera za jačanje buduće otpornosti na katastrofe. Pored plenarnog dijela, predstavnici institucija su učestvovali i u dvije tematske diskusije i to na temu ravnopravnosti spolova i ubrzanja digitalne transformacije putem jačanja partnerstava.

Pored gore navedenog, institucije su iniciralo ili imale vodeću ulogu u nekoliko važnih procesa:

1. Izrada finansijskog okvira za Ciljeve održivog razvoja
2. Izrada elektronskih programa obuke na temu Ciljeva održivog razvoja i Okvira, uz podršku UNDP-a

⁸ Ibid

⁹ Ibid

¹⁰ Federalni zavod za programiranje razvoja Federacije BiH i Ministarstvo za evropske integracije i međunarodnu saradnju Republike Srpske

¹¹ Direkcija za ekonomsko planiranje Vijeća ministara Bosne i Hercegovine, Ministarstvo vanjskih poslova Bosne i Hercegovine i Ministarstvo za evropske integracije i međunarodnu saradnju Republike Srpske

3. Stanje strateških dokumenata razvoja na svim nivoima vlasti i proces njihovog usklađivanja s Okvirom za realizaciju Ciljeva održivog razvoja

Okvir za realizaciju Ciljeva održivog razvoja na svim nivoima vlasti u BiH daje generalne pravce i akceleratora razvoja, te utvrđuje precizne indikatore putem kojih se mjeri napredak prema održivom razvoju. Kao takav, **Okvir ne sadrži akcioni plan ili budžet, već se implementira putem sistema strateškog planiranja i upravljanja razvojem na svim nivoima vlasti u BiH.** U tom smislu, vlasti će nastojati dodatno ojačati sisteme strateškog planiranja i upravljanja razvojem, jer su koherentni sistemi, čvrste međusektorske veze i koordinacija od suštinskog značaja za efikasno planiranje, provedbu, praćenje i izvještavanje o Agendi 2030.

Ključna područja identifikovana u Programu ekonomskih reformi za BiH (2022–2024)¹² za koja su opredijeljeni svi nivoi vlasti i koja uvažavaju preporuke Evropske komisije za BiH u skladu su s dokumentom Okvir za realizaciju Ciljeva održivog razvoja u BiH.

Na nivou institucija Bosne i Hercegovine nije regulisano dugoročno planiranje, dok je na snazi regulativa koja uređuje srednjoročno i godišnje planiranje.¹³ Srednjoročni program rada Vijeća ministara BiH i srednjoročni planovi rada institucija Bosne i Hercegovine su usmjereni ka ispunjenju strateških ciljeva iz Strateškog okvira za BiH. S obzirom na to da je važenje ovog dokumenta isteklo, Vijeće ministara BiH je Zaključkom zadužilo Direkciju za ekonomsko planiranje BiH da koordinira izradu novog dokumenta Strateškog okvira za institucije BiH koji će predstavljati portfolio strateških ciljeva za usmjeravanje rada i planiranje u institucijama Vijeća ministara BiH. Direkcija za ekonomsko planiranje BiH je, uz pomoć članova Radne grupe i eksperata koje je angažovao UN, izradila i uputila prijedlog dokumenta Vijeću ministara BiH na usvajanje. Novi Strateški okvir institucija BiH¹⁴ je izrađen na taj način da predstavlja implementacioni dokument usvojenog Okvira za realizaciju Ciljeva održivog razvoja u BiH.

Vizija definisana u Okviru za realizaciju Ciljeva održivog razvoja u BiH prihvaćena je na svim nivoima vlasti i kao takva prenesena u prijedlog dokumenta Strateški okvir institucija BiH. Na osnovu općeprihvaćene vizije, kao i mandata i nadležnosti institucija Bosne i Hercegovine, uz pomoć situacione i SWOT analize, u prijedlogu dokumenta Strateški okvir institucija BiH definisana su tri strateška cilja i jedanaest prioriteta za institucije Bosne i Hercegovine. Strateški ciljevi definisani u ovom dokumentu koreliraju s tri pravca održivog razvoja u Bosni i Hercegovini: 1) *Dobra uprava i upravljanje javnim sektorom*, 2) *Pametna rast*, 3) *Društvo jednakih mogućnosti* i dvije horizontalne teme koje se prožimaju kroz navedene pravce razvoja: *Ulaganje u ljudski kapital za budućnost* te princip *Niko ne smije biti isključen*, koji su identifikovani kao ključni u Okviru.

Svi strateški dokumenti na nivou institucija BiH će u budućnosti sadržavati relevantne ciljeve, prioritete, mjere i aktivnosti te alokaciju resursa (kao i vezu s budžetskim programom) koji će biti povezani s Ciljevima održivog razvoja. Na taj način će se osigurati koherentnost Ciljeva i provedbe javnih politika na nivou institucija BiH, te usklađenost s planiranjem budžeta i drugih izvora finansiranja.

¹² Usvojen na 63. vanrednoj sjednici Vijeća ministara BiH, 23. marta 2022. godine.

¹³ Odluka o postupku srednjoročnog planiranja, praćenja i izvještavanja u institucijama Bosne i Hercegovine („Sl. glasnik BiH”, broj 62/14). Odluka o godišnjem planiranju rada i načinu praćenja i izvještavanja u institucijama Bosne i Hercegovine („Sl. glasnik BiH”, broj 94/14).

¹⁴ Prijedlog dokumenta je upućen Vijeću ministara na usvajanje.

U Brčko distriktu BiH te u oba entiteta sistemi strateškog planiranja i upravljanja razvojem uspostavljeni su regulatornim okvirom kojim se utvrđuju vrsta, način izrade, vremenski okvir i minimalni elementi strateških dokumenata, kao i institucionalni okvir i mehanizmi za njihovo provođenje, praćenje i izvještavanje. Proces izrade Strategije razvoja Distrikta je tekao paralelno s izradom Okvira, a procesom je koordinirao Odsjek za strateško planiranje pri Sekretarijatu Vlade Brčko distrikta BiH uz podršku Odjela za privredni razvoj. Implementacija Strategije razvoja Brčko distrikta BiH pokrenuta je već tokom 2021. godine. Strategija razvoja Brčko distrikta BiH 2021–2027. usvojena je 20. maja 2021. godine i usklađena je s Okvirom.

Usklađenost s Okvirom osigurana je i u procesu izrade Strategije razvoja FBiH, čija je izrada okončana početkom 2021. godine a koja je konačno usvojena u oba doma Parlamenta FBiH početkom 2022. godine. Procesom izrade Strategije razvoja FBiH koordinirao je Federalni zavod za programiranje razvoja. Strategija razvoja FBiH, koja odražava pravce i akceleratora razvoja definisane u Okviru, predstavljala je osnovu za izradu strategija razvoja 2021–2027. u kantonima te je na taj način osigurana usaglašenost strategija razvoja svih 10 kantona s Okvirom. U kantonima su uspostavljene i tzv. jedinice za upravljanje razvojem koje su koordinirale procesima strateškog planiranja i koje su zadužene i za koordinaciju implementacije, praćenje i izvještavanje o implementaciji strategija razvoja.

Usklađivanje strategija razvoja na lokalnom nivou je proces koji je započeo u 2021. godini, posebno u FBiH, gdje je već 18 jedinica lokalne samouprave izradilo i usvojilo nove strategije razvoja usklađene s Okvirom.

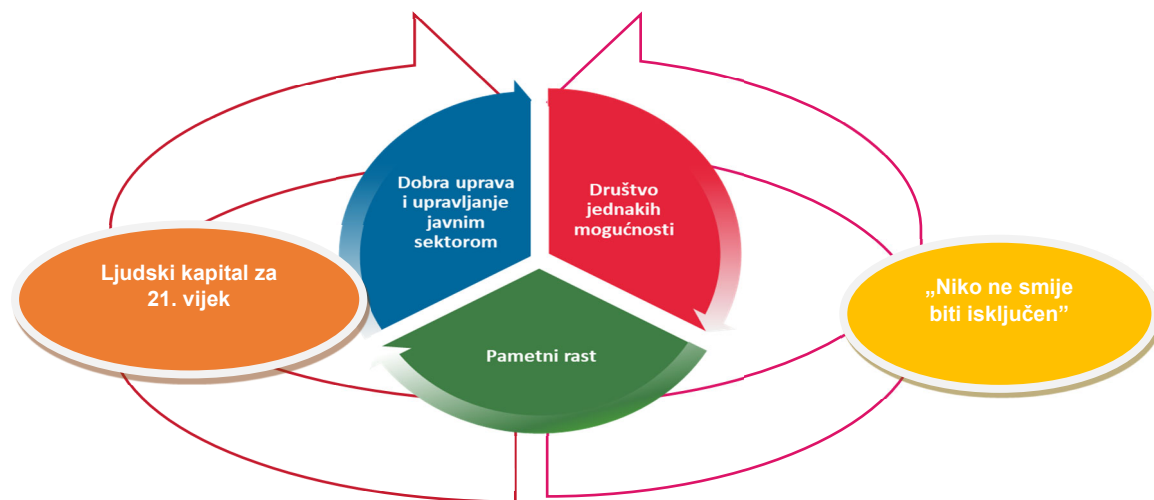
S obzirom na to da je Zakon o strateškom planiranju i upravljanju razvojem u Republici Srpskoj usvojen sredinom, a podzakonski akti krajem 2021. godine, izrada nove strategije razvoja još nije započeta. Ipak, integracija Ciljeva održivog razvoja je započeta kroz sektorske strateške dokumente (npr. Strategija razvoja nauke i tehnologije, visokog obrazovanja i IKT industrije u Republici Srpskoj za period 2022–2028).

4. Pregled napretka u implementaciji Okvira za realizaciju Ciljeva održivog razvoja u Bosni i Hercegovini

Kao odgovor na razvojne izazove s kojima se suočava Bosna i Hercegovina Okvir utvrđuje tri šira pravca održivog razvoja za sve nivoe vlasti u zemlji, a koji sadrže ključne akceleratora – razvojne politike ili šire intervencije, koje trebaju doprinijeti ostvarenju Ciljeva održivog razvoja. U okviru svakog od akceleratora definisani su pojedinačni pokretači, kojim se rješavaju izazovi i doprinosi realizaciji željenih promjena do 2030. godine. I konačno, u sklopu svakog razvojnog pravca utvrđeni su specifični i mjerljivi potciljevi te indikatori koji omogućavaju praćenje napretka u njihovom ostvarivanju:

- Dobra uprava i upravljanje javnim sektorom, kako bi se izgradio odgovoran, transparentan, efikasan i djelotvoran javni sektor, koji može osigurati provedbu vladavine prava.
- Pametni rast, čiji je cilj osigurati pretvaranje inovativnih i produktivnih ideja u proizvode i usluge koje mogu dovesti do otvaranja visokokvalifikovanih i visokoplaćenih radnih mjesta, što bi vodilo ka većoj produktivnosti, ubrzanom rastu, uz očuvanje prirodnog kapitala i smanjenje nejednakosti u društvu.

- Društvo jednakih mogućnosti, kako bi se realizovao princip „Niko ne smije biti isključen” kao i cilj ostvarivanja ravnopravnosti spolova. Pored reforme uprave i bržeg rasta prihoda i zapošljavanja, to podrazumijeva unapređenje sistema socijalne i zdravstvene zaštite na svim nivoima u BiH.

Napredak prema ostvarivanju specifičnih potciljeva u okviru svakog od tri razvojna pravca prikazan je u narednom poglavlju.

4. 1 Razvojni pravac: Dobra uprava i upravljanje javnim sektorom

Za kreiranje i provedbu boljih javnih politika i bolje pružanje javnih usluga neophodan je holistički pristup upravljanju podržan provedbom Agende 2030 i Ciljevima održivog razvoja. Ovaj razvojni pravac usmjeren je na podršku vertikalnoj i horizontalnoj integraciji kroz usklađivanje razvojnih i sektorskih strategija s Okvirom za realizaciju Ciljeva održivog razvoja te njihovo povezivanje s finansijskim okvirom, čime se osigurava implementacija Okvira.

Ovaj razvojni pravac posebno ističe važnost usklađivanja s procesima pristupanja Evropskoj uniji, a naročito u pogledu veza između Ciljeva održivog razvoja i reformi politika i institucionalnih reformi, koje su preduvjeti za započinjanje pregovora o pristupanju.

Istovremeno, spomenuti razvojni pravac ukazuje na važnost kreiranja partnerstava s privatnim sektorom, civilnim društvom i drugim socio-ekonomskim akterima.

Dobra uprava i upravljanje javnim sektorom od ključnog su značaja za održivi razvoj u Bosni i Hercegovini u budućnosti. Trenutno su dobra uprava i upravljanje javnim sektorom suočeni s velikim brojem izazova i prepreka, koje su rezultat društveno-ekonomskog konteksta. Za njihovo rješavanje, vlasti na svim nivoima bi trebale primijeniti akceleratora i pokretače navedene u ovome razvojnom pravcu, a to su:

Akcelerator 1: Efikasan, otvoren, inkluzivan i odgovoran javni sektor fokusiran je na stvaranje jakih institucija, koje osiguravaju kvalitetne usluge građanima. Za vlasti u Bosni i Hercegovini posebno je važno stvaranje poticajnog okruženja za rast privatnog sektora, smanjenje siromaštva te kreiranje povjerenja građana kroz njihovo učešće u procesima donošenja odluka. Potrebno je da svi nivoi vlasti u Bosni i Hercegovini nastave s jačanjem konzistentnih, funkcionalnih, ekonomski efikasnih i održivih sistema za koordinaciju, planiranje, razvoj i provedbu, monitoring i evaluaciju politika i Agende 2030. To podrazumijeva uspostavu efikasnih i efektivnih instrumenata za distribuciju javnih sredstava, ali i izgradnju ljudskih kapaciteta u javnoj upravi. Odgovorna uprava fokusirana na građane, kao i pružanje boljih usluga građanima i poslovnim subjektima, u središtu su dobrog upravljanja. Ključ za postizanje Ciljeva održivog razvoja je optimalno korištenje finansijskih

sredstava koje se postiže kroz efikasno upravljanje javnim finansijama. Nadalje, potrebno je suočiti se s izazovom digitalne transformacije javnog sektora, što podrazumijeva da je za istu potrebno jačanje digitalnih kompetencija i vještina zaposlenika kao i integrisanje alata, metoda i kulture digitalnih tehnologija u svakodnevne poslove u javnoj upravi. Kako bi se osigurala dobra uprava i efikasno upravljanje javnim preduzećima, vlasti na svim nivoima moraju provesti depolitizaciju i profesionalizaciju njihove uprave, kao i proces restrukturiranja i privatizacije gdje je to moguće, te uvesti modele javno-privatnog partnerstva i koncesije.

Akcelerator 2: Vladavina prava, sigurnost i osnovna prava trebaju dovesti do poboljšanja ukupne uprave i upravljanja javnim sektorom u Bosni i Hercegovini. Pravilno funkcionisanje pravosudnog sistema i efikasna borba protiv korupcije su od izuzetne važnosti, kao i poštivanje osnovnih prava kroz zakone i u praksi. Kako bi se podržao ekonomski razvoj kroz povećanje investicija i druge komercijalne aktivnosti u zemlji, pravosudni sistem u Bosni i Hercegovini mora pokazati efikasnost, djelotvornost i transparentnost u svom radu. Istovremeno, potrebno je nastaviti s digitalizacijom vladinih usluga za preduzeća i zaštititi prava radnika. S ciljem postizanja visokog stepena sigurnosti, neophodno je dodatno jačati saradnju i kapacitete sigurnosnih struktura u Bosni i Hercegovini. Borba protiv različitih oblika kriminala, uključujući visokotehnološki kriminal i terorizam, treba se intenzivirati kroz uspostavu evidencija o istragama, krivičnom gonjenju i oslobađajućim/osuđujućim presudama.

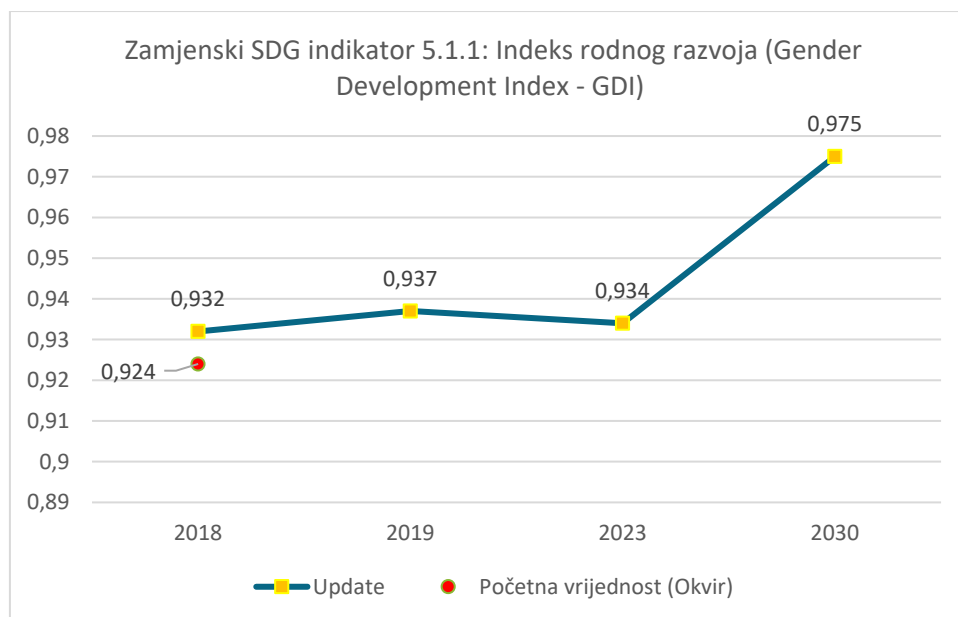
Akcelerator 3: Otpornost na katastrofe podrazumijeva suzbijanje prijetnji koje proističu iz pandemija, (namjernog ili slučajnog) korištenja razvijenog biološkog, hemijskog, radiološkog i nuklearnog oružja, (zlo)upotrebe umjetne inteligencije, brojnih svemirskih događaja i sl. Pored tih događaja niske vjerovatnosti i velikog učinka, postoje i događaji veće vjerovatnosti i manjeg učinka, poput tehničkih (pad sistema, nebriga, nesretni događaji itd.) i oružanih rizika i prijetnji (terorizam, sabotaže, građanski nemiri, ratovi i sl.). Svaka zemlja mora razvijati otpornost na katastrofe, odnosno sposobnost sprečavanja pojave štetnih događaja, zaštite od njih, ublažavanja njihovih posljedica, reagovanja na njih i oporavljanja od njih. Stoga treba donijeti odgovarajuće strategije i razviti planove upravljanja rizicima i krizama. Posebno je važno osigurati zaštitu i funkcionisanje ključne infrastrukture, te javnih dobara.

U odnosu na gore navedene akcelerate, u narednom poglavlju dat je pregled ciljanih vrijednosti za razvojni pravac: Dobra uprava i upravljanje javnim sektorom.

Zamjenski SDG indikator 5.1.1: Indeks rodno razvoja (Gender Development Index)

Indeks rodno razvoja mjeri jazove između žena i muškaraca u tri osnovne dimenzije ljudskog razvoja: zdravlje, znanje i životni standard. On pokazuje koliko žene zaostaju za muškarcima i obratno unutar svake dimenzije ljudskog razvoja. Kada žene zaostaju za muškarcima, onda je vrijednost ispod jedan, a ako je vrijednost veća od jedan, onda muškarci zaostaju za ženama. U pogledu metodologije izračunavanja ovog indikatora, vrijednost 1 je idealna za državu.

Početna vrijednost u Okviru se razlikuje od zadnje dostupne vrijednosti za istu 2018. godinu. Iz tog razloga **ciljana vrijednost za 2023. godinu u BiH je već dostignuta** 2019. godine, što ukazuje na potrebu korekcije ciljanih vrijednosti.

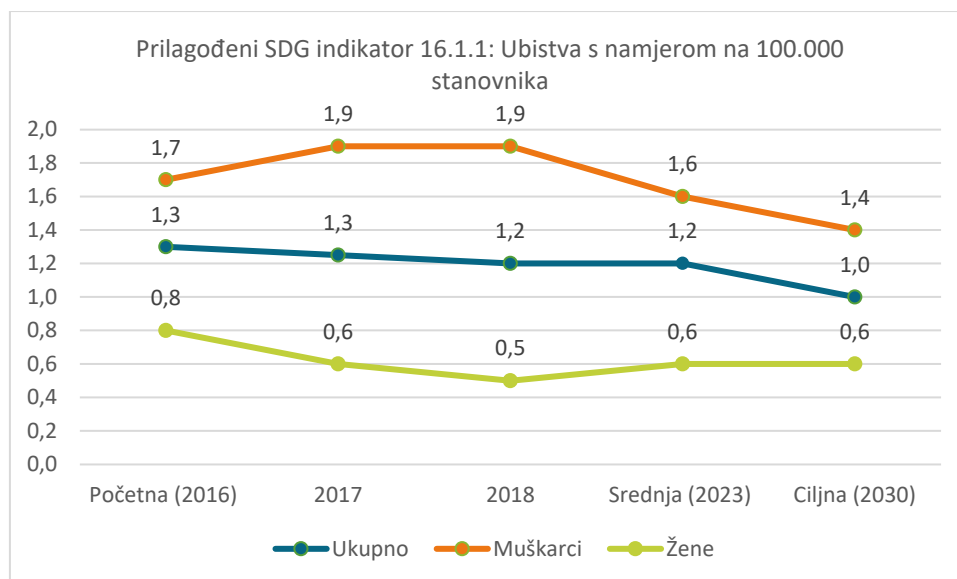
Izvor: <https://hdr.undp.org/en/indicators/137906> (preuzeto 6. maja 2022)

Od svih država u regiji Bosna i Hercegovina ima najnižu vrijednost indeksa (0,937). Tako je, na primjer, vrijednost indeksa 2019. godine u Sjevernoj Makedoniji iznosila 0,952, Crnoj Gori 0,966, a u Albaniji 0,967. Srbija (0,977) ima vrijednost veću nego što je određena **ciljna vrijednost za 2030. godinu** za Bosnu i Hercegovinu. Osim toga što imaju najveće vrijednosti, Hrvatska (0,99) i Slovenija (1,001) imaju indeks približan vrijednosti 1 što predstavlja najbolju vrijednost, odnosno najmanji rodni jaz.

Na vrijednost indeksa Bosne i Hercegovine najnepovoljnije utiče dimenzija životnog standarda, odnosno indikator koji ga određuje, GNI po glavi stanovnika. To ukazuje na neophodnost dodatnog osnaživanja žena u pogledu aktiviranja na tržištu rada kao i sticanja određenih vještina koje bi im omogućavale i veću finansijsku kompenzaciju za svoj rad.

Prilagođeni SDG indikator 16.1.1: Ubistva s namjerom na 100.000 stanovnika

Ovaj indikator se široko koristi za mjerenje najekstremnijeg oblika nasilnog kriminala, a također pruža direktnu indikaciju nedostatka sigurnosti. Sigurnost od nasilja je preduvjet da pojedinci uživaju u sigurnom i aktivnom životu i da se društva i ekonomije slobodno razvijaju. Praćenje namjernih ubistava je neophodno kako bi se bolje procijenili njihovi uzroci, pokretači i posljedice i, dugoročno gledano, razvile djelotvorne preventivne mjere. Ako su podaci pravilno raščlanjeni (kao što je predloženo u Međunarodnoj klasifikaciji zločina za statističke svrhe – ICCS-u), indikator može identifikovati različite vrste nasilja povezanog s ubistvom: međuljudsko (uključujući nasilje u vezi s partnerom i porodicom), kriminal (uključujući organizovani kriminal i druge oblike kriminalnih aktivnosti) i društveno-političko (uključujući terorizam, zločine iz mržnje).

Izvor: Svjetska banka, <https://data.worldbank.org/indicator/VC.IHR.PSRC.P5> (preuzeto 21. juna 2022)

Posljednji dostupni podaci iz 2018. godine, koje je objavila Svjetska banka, pokazuju pozitivnu tendenciju indikatora, odnosno vrijednost ukupnog indikatora je na nivou **ciljane vrijednosti za 2023. godinu** (1,2). Iz podataka se vidi da je, u odnosu na početnu vrijednost iz 2016. godine, povećan broj ubistava muškaraca dok je istovremeno smanjen broj ubistava žena.

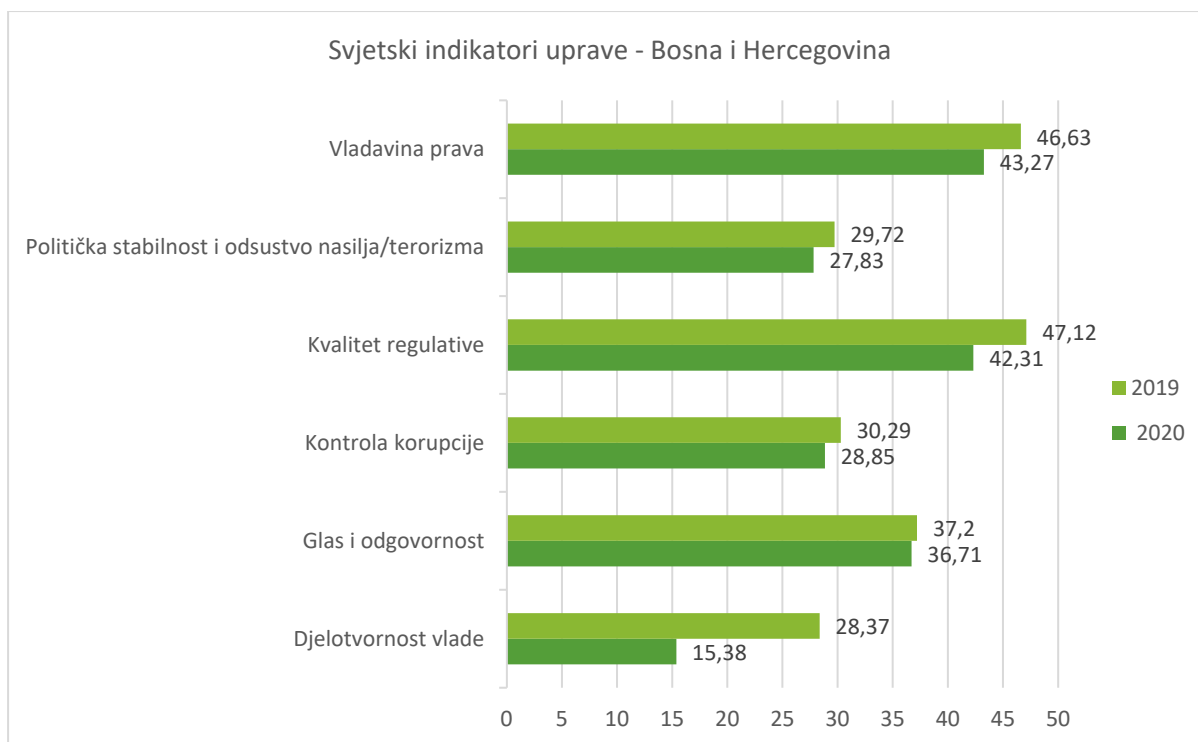
U poređenju sa zemljama iz okruženja, jednak broj ubistava po broju stanovnika kao Bosna i Hercegovina bilježe Sjeverna Makedonija i Srbija. Na Kosovu* je broj ubistava na 100.000 stanovnika najizraženiji (2,4), zatim slijede Albanija (2,3), Crna Gora (2,2), dok Hrvatska ima najbolji pokazatelj od 0,6 ubistava s namjerom na 100.000 stanovnika.

U cilju suzbijanja ubistava potrebno je preventivno djelovati što zahtijeva rano prepoznavanje i prevenciju nasilja u djetinjstvu, povećan obuhvat obrazovanja, ekonomsko osnaživanje, jačanje društvene svijesti, prevenciju drugih oblika krivičnih djela i prekršaja, te rano prepoznavanje i liječenje bolesti ovisnosti. Također, neophodno je raditi na jačanju kapaciteta i izgradnji ustanova u koje se upućuju osobe kojima je izrečena mjera sigurnosti obaveznog psihijatrijskog liječenja.

Zamjenski SDG indikator 16.6.1: Svjetski indikatori uprave

Reforme u području vladavine prava, osnovnih prava i dobrog upravljanja su i dalje najhitnija pitanja za Zapadni Balkan. Zemlje s jakim institucijama, profesionalnom državnom službom i javnim službama usmjerenim na korisnike bolje su u upravljanju krizom, a također stvaraju okruženje koje olakšava rast privatnog sektora, smanjuje siromaštvo i donosi rezultate za građane.

Kvalitet i učinci uprave predmet su praćenja brojnih međunarodnih organizacija, a među najrelevantnijim su pokazatelji Svjetske banke, koji su posebno predmet interesa investitora i koji su korišteni i u Okviru (1. Glas i odgovornost; 2. Politička stabilnost; 3. Djelotvornost vlade; 4. Kvalitet regulative; 5. Vladavina prava; 6. Kontrola korupcije).

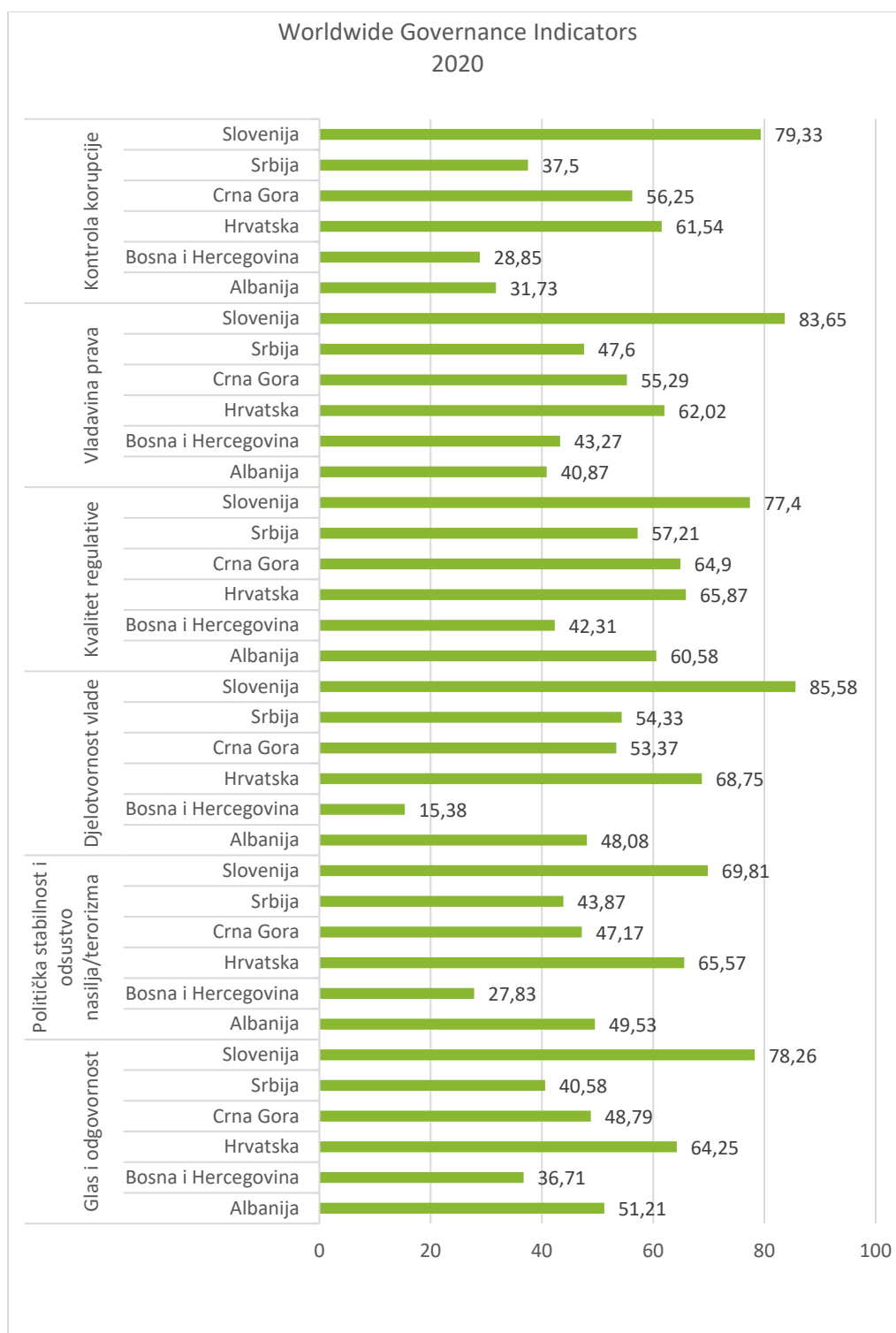

Izvor: Svjetska banka, <http://info.worldbank.org/governance/wgi/Home/Reports> (preuzeto 12. maja 2022)

Upoređujući navedene indikatore uprave za BiH, može se primijetiti pad vrijednosti svih indikatora u 2020. godini, što znači ocjenu pogoršanja stanja uprave. Pojedini pokazatelji su revidirani za 2019. godinu, ali s obzirom na značajno nižu vrijednost pokazatelja u 2020. godini a time i udaljavanje od ciljane srednje vrijednosti, može se pretpostaviti da će biti potrebno revidirati i krajnje ciljane vrijednosti ovih pokazatelja. Od navedenih pokazatelja u 2020. godini najlošije su ocijenjeni Djelotvornost vlade (15,4 u 2020) i Politička stabilnost (27,8 u 2020), čime su značajno udaljeni od ciljane vrijednosti.

U poređenju sa zemljama u okruženju, u 2020. godini Bosna i Hercegovina je po svim posmatranim pokazateljima najlošije pozicionirana, osim u dijelu koji se odnosi na vladavinu prava, gdje je Bosna i Hercegovina neznatno bolje pozicionirana od Albanije.

Prema tim pokazateljima, indeks efikasnosti upravljanja i kvaliteta regulative je ispod 50, što je najniži indeks u poređenju sa svim zemljama Zapadnog Balkana.

Izvor: Svjetska banka, <http://info.worldbank.org/governance/wgi/Home/Reports> (preuzeto 12. maja 2022)

Zamjenski indikator 16.6.3: Kreditni rejting

Početkom 2022. agencija Standard & Poor's potvrdila je Bosni i Hercegovini suvereni kreditni rejting „B sa stabilnim izgledima” što je nepromijenjeno stanje u odnosu na početnu 2018. godinu. **Mala je vjerovatnoća da će srednja ciljana vrijednost u 2023. (B+) biti dostignuta.** U poređenju sa zemljama u okruženju, može se primijetiti da naša zemlja i Crna Gora imaju najniži kreditni rejting (B).

Tabela: Usporedni kreditni rejting zemalja u regiji¹⁵

Država	Slovenija	Hrvatska	Srbija	Sjeverna Makedonija	Albanija	Bosna i Hercegovina	Crna Gora
Standard & Poor's	AA- / stabilan	BBB- / stabilan	BB+ / pozitivan	BB- / stabilan	B+ / stabilan	B / stabilan	B / stabilan

Izvor: Centralna banka BiH

Primjer dobre prakse

Značajnu ulogu u implementiranju Ciljeva održivog razvoja imaju lokalne zajednice. Jedan od reprezentativnih primjera je Grad Bijeljina. Grad Bijeljina je prva lokalna zajednica u BiH koja prepoznaje značaj Agende 2030 odnosno održivog razvoja i kroz „bottom-up” pristup već 5 godina aktivno promoviše i lokalizuje Ciljeve održivog razvoja. Pored uvođenja sistematskog pristupa kroz usklađivanje relevantnih strateških dokumenata sa COR-om i lokalizacije globalnih indikatora, Grad Bijeljina intenzivno realizuje projekte u partnerstvu s civilnim, privatnim i javnim sektorom, kao i akademskom zajednicom i građanima.

Jedan od konkretnih primjera dobre prakse predstavlja kreiranje i uspostavljanje Inovacionog centra za održivi razvoj (InCOR), koji je nastao na osnovu rezultata istraživanja mladih i privatnog sektora. InCOR pruža konkretnu podršku privredi kroz jačanje njenih digitalnih kapaciteta i konkurentnosti na tržištu, podršku mladima kroz osiguravanje radnog i kreativnog prostora, kao i dodatnih vještina i umrežavanja, a sve s ciljem smanjenja stope nezaposlenosti i odlaska mladih iz zemlje. InCOR je uspostavljen iz budžeta Grada i sve usluge koje pruža su besplatne.

Zaključna razmatranja

Na osnovu indikatora koji se prate u Okviru, ali i drugih pokazatelja, evidentno je da je oblast javne uprave i upravljanja javnim sektorom suočena s brojnim izazovima i preprekama, te da za poboljšanje rezultata u okviru ovog razvojnog pravca vlasti na svim nivoima u Bosni i Hercegovini moraju aktivno pristupiti stvaranju efikasnog, otvorenog, inkluzivnog i odgovornog javnog sektora. Potrebno je stalno poboljšanje vladavine prava, sigurnosti i osnovnih prava za sve. U tom kontekstu, efikasan pravosudni sistem, kontinuirana borba protiv korupcije, zaštita prava radnika, zaštita i borba protiv različitih oblika kriminala i terorizma moraju postati ključne odrednice donosioca odluka, kao i izvršilaca na svim nivoima vlasti.

Također, odgovorna uprava usmjerena na pružanje kvalitetnih usluga građanima i privrednim subjektima koja je sposobna kreirati i uspostaviti funkcionalno upravljanje održivim razvojem, a u isto vrijeme efikasno upravljati javnim finansijama treba biti ključni izazov za Bosnu i Hercegovinu.

Efikasan, inkluzivan i odgovoran javni sektor mora prepoznati značaj digitalne revolucije i stremiti ka digitalizaciji svih sfera poslovanja, te smanjiti ili potpuno ukinuti politizaciju uprave i javnih preduzeća. U isto vrijeme, kvalitetna i dobra javna uprava treba težiti nesmetanom funkcionisanju ključne infrastrukture i kvalitetnom pružanju usluga i ključnih dobara, transparentnom procesu javnih nabavki, inkluzivnoj socijalnoj i zdravstvenoj zaštiti, što sve doprinosi održivom oporavku.

S tim u vezi, u Bosni i Hercegovini potrebno je još puno reformskih i institucionalnih promjena kako bi se ovaj pravac poboljšao i dostigao zadovoljavajuće indekse razvoja do 2030. godine.

¹⁵ U tabeli je dat prikaz od najboljeg do najlošijeg kreditnog rejtinga po državama.

Također, opredijeljenost Bosne i Hercegovine za pristupanje evropskim integracijama povećava očekivanja građana i privrednih subjekata u smislu transparentne, profesionalne i odgovorne uprave koja pruža kvalitetne usluge.

4.2 Uvod u razvojni pravac: Pametni rast

Pametni rast ima za cilj osigurati pretvaranje inovativnih i produktivnih ideja u proizvode i usluge koje mogu stvoriti visokoplaćena radna mjesta i ubrzati ekonomski rast te, u isto vrijeme, očuvati prirodni kapital i smanjiti društvene nejednakosti. Održavanje makroekonomske stabilnosti, jačanje tržišta i unapređenje upravljanja ekonomijom (i u javnom i u privatnom sektoru) preduvjeti su za ekspanziju preduzetništva, kompanija sa snažnim rastom, inovacija koje efikasno koriste resurse, digitalizacije i ekonomskih aktivnosti zasnovanih na znanju.

Osim toga, ovaj razvojni pravac naglašava: proširenje obima preduzetništva unapređenjem ukupnih uvjeta poslovanja i povećanjem budžetskog finansiranja za istraživanja, razvoj i inovacije. Također, kvalitetno obrazovanje i cjeloživotno učenje, bolja usklađenost ponude na tržištu rada s potražnjom i investiranje u nauku, istraživanje, tehnologiju i inovacije, kao i veći fokus na zelene ekonomske politike, od izuzetnog su značaja za pametni razvoj. To se posebno odnosi na energiju, komunalne usluge, turistički sektor, kao i urbanizaciju i prostorno planiranje. Razvojni pravac „Pametni rast” sastoji se od 5 akceleratora:

Akcelerator 1: Jačanje povoljnog okruženja za preduzetništvo i inovacije za proizvodnju dobara visoke dodane vrijednosti za izvoz fokusira se na digitalizaciju ekonomije kroz povećanje investicija u infrastrukturu istraživanja, razvoja i inovacija u javnom i privatnom sektoru kao temelj ovog akceleratora. Tome će pomoći olakšavanje poslovanja i podrška brzorastućim firmama i startupovima, jačanje uloge gradova i regija, stvaranje i uključivanje u globalne lance vrijednosti i adekvatno mobiliziranje potencijala dijaspore.

Akcelerator 2: Povećanje investicija u infrastrukturu je posebno usmjereno na modernizaciju digitalne i transportne infrastrukture.

Akcelerator 3: Unapređenje pristupa i kvaliteta obrazovanja i obuke se sastoji od nekoliko pokretača koji imaju za cilj unapređenje pristupa i kvaliteta svih oblika obrazovanja kroz kurikularnu reformu i kontinuirani razvoj kapaciteta nastavnika, modernizaciju škola i školskih ustanova.

Akcelerator 4: Zeleni rast i čista energija usmjeren je na sljedeće pokretače: dekarbonizacija energetskeg sektora, smanjenje energetskeg siromaštva, decentralizacija elektroenergetskog sistema, te razvoj potrebnih „zelenih” vještina i poslova.

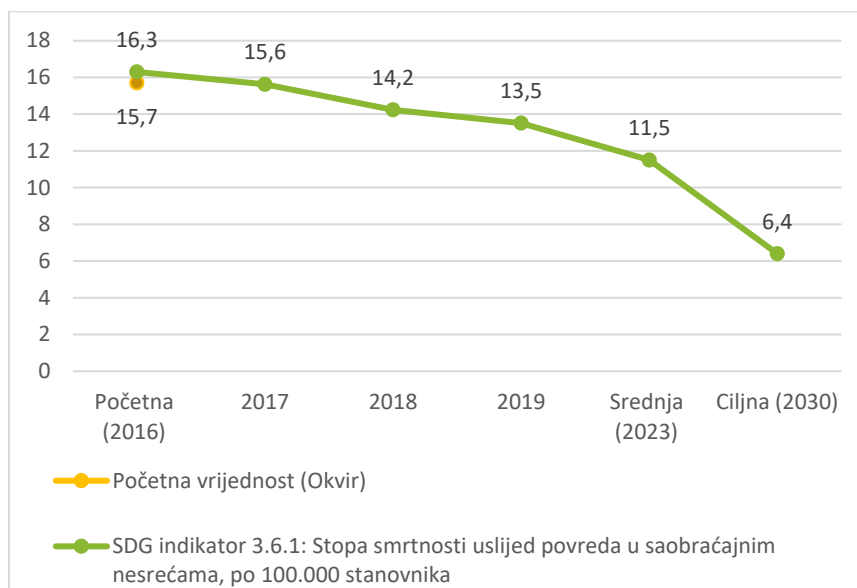
Akcelerator 5: Pametno upravljanje prirodnim resursima i okolišem daje naglasak na održivi turizam, jačanje kontrole i praćenja kvaliteta ekosistema, razvoj sistema cirkularne ekonomije, zaštitu i obnovu prirodnog kapitala, upravljanje rizicima od katastrofa, te deminiranje još uvijek kontaminiranih područja.

Za praćenje realizacije ovog razvojnog pravca definisana su 24 SDG indikatora, 15 zamjenskih i 6 prilagođenih indikatora, odnosno ukupno 45 indikatora. U odnosu na gore navedene akceleratora, u tekstu ispod dat je pregled u pogledu ostvarivanja prema potciljevima, odnosno indikatorima.

SDG indikator 3.6.1: Stopa smrtnosti usljed povreda u saobraćajnim nesrećama, na 100.000 stanovnika

Jedan od velikih problema u BiH je znatno visoka stopa smrtnosti na 100.000 stanovnika uzrokovana saobraćajnim nesrećama. Prema posljednjim raspoloživim podacima Svjetske

zdravstvene organizacije, u Bosni i Hercegovini na 100.000 stanovnika strada u prosjeku 13,5 osoba godišnje (2019. godina). Što se tiče dostupnih podataka, uočena je razlika u početnim vrijednostima koje su definisane u Okviru i onih koje su trenutno dostupne.

Izvor: Svjetska zdravstvena organizacija, [https://www.who.int/data/gho/data/indicators/indicator-details/GHO/estimated-road-traffic-death-rate-\(per-100-000-population\)](https://www.who.int/data/gho/data/indicators/indicator-details/GHO/estimated-road-traffic-death-rate-(per-100-000-population)) (preuzeto 12. aprila 2022)

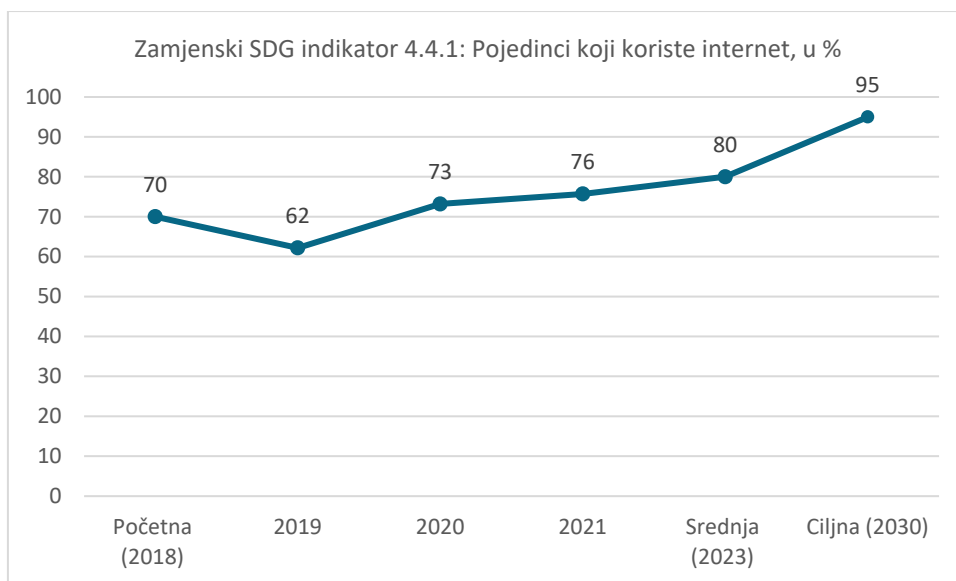
U poređenju sa zemljama u okruženju Bosna i Hercegovina ima najveću stopu smrtnosti uzrokovanu saobraćajnim nesrećama, a iza nje slijede Albanija (11,7), Hrvatska (7,9), Crna Gora (7,6), Srbija (7,5) i Slovenija (5,0).

Veliki broj saobraćajnih nesreća na našim putevima, između ostalog, rezultat je nepoštivanja saobraćajnih pravila i propisa, kao i niskog nivoa saobraćajne kulture i sve većeg broja učesnika u saobraćaju. Npropisna brzina i brzina neprilagođena uvjetima na putevima su jedan od najčešćih uzročnika izazivanja saobraćajnih nesreća, a slijede saobraćajne nesreće nastale pod uticajem alkohola i drugih opojnih sredstava. Najveći broj saobraćajnih nesreća zabilježen je na ulicama u naselju (32,68%), a zatim na magistralnim putevima (22,67%), onda slijede lokalni (5,9%) pa regionalni putevi/ceste (5,3%), itd.

Sagledavajući naprijed navedeno, s posebnim osvrtom na činjenice da je tokom 2019. godine smanjen broj saobraćajnih nesreća, kao i broj poginulih u nesrećama, ipak se može zaključiti da je stanje cestovnog saobraćaja u našoj zemlji i dalje nezadovoljavajuće i da se nalazimo pri samom vrhu ljestvice po smrtnosti u saobraćaju na evropskom nivou. U tom smislu, **iako je izvjesno da će ciljna vrijednost postavljena za 2023. godinu biti postignuta, potrebni su daljnji naponi prema poboljšanju stanja kako bi se dostigla ciljna vrijednost za 2030. godinu.**

Zamjenski SDG indikator 4.4.1: Pojedinci koji koriste internet, u %

Pokazatelj e-spremnost prati razvijenost informacionog društva i istovremeno predstavlja mjeru uključenosti društva u međunarodne i interne digitalne tokove. U 2020. godini stopa penetracije korisnika interneta se povećala u odnosu na prethodnu godinu i iznosi 94,49%, što je više nego u 2018. godini kada je iznosila 94,3%. Iako u zadnjih deset godina Bosna i Hercegovina ima konstantan rast korisnika interneta, još uvijek se nalazi ispod prosjeka drugih zemalja. Prema indeksu mrežne spremnosti, rangirana je na 87. mjestu, a prema pokrivenosti teritorije 4G mrežom je na 130. mjestu od 134 zemlje.

Izvor: BHAS, https://bhas.gov.ba/data/Publikacije/Saopštenja/2021/IKT_05_2021_Y1_0_BS.pdf

Prema podacima Agencije za statistiku BiH, u 2021. godini procenat pojedinaca koji koriste internet iznosio je 76%. U odnosu na 2020. godinu povećao se broj korisnika interneta za 2,5%. Istovremeno 20,3% pojedinaca nikada nije koristilo internet. Rast broja pojedinaca koji koriste internet počeo je s pojavom pandemije COVID-19 u BiH (2020. godina) i nastavio se u 2021. godini. Ukoliko se rast nastavi istim tempom, vrlo vjerovatno će se dostići ciljna vrijednost za 2023. godinu. Podaci EUROSTAT-a za 2021. godinu pokazuju da je procenat pojedinaca koji koriste internet u zemljama okruženja najviše izražen u Sjevernoj Makedoniji (86%), zatim u Crnoj Gori (81%), Srbiji (80%), Hrvatskoj (80%) i Albaniji (79%)¹⁶. Internet najviše koriste studenti (100%), zatim zaposleni (93,6%), nezaposleni (80,2%) te penzioneri (57,5%). Najčešći razlog korištenja interneta u privatne svrhe u 2021. godini bilo je telefoniranje preko interneta i videopozivi (92,6%).

Širokopojasne usluge su u stalnom porastu i broj pretplatnika širokopojasnog pristupa od ukupnog broja internet pretplatnika je 99,95%. Visoko prisustvo širokopojasnog interneta je ohrabrujući podatak kada je u pitanju informaciono društvo u Bosni i Hercegovini. Najveći broj širokopojasnih priključaka po strukturi ima ADSL pristup (Asimetrična digitalna pretplatnička linija), 54,51% od ukupnog broja širokopojasnih priključaka. Pristup kablovskom internetu je u padu u 2020. godini u odnosu na 2019. godinu¹⁷.

Prilagođeni SDG indikator 4.a.1: Opremljenost škola osnovnog i srednjeg obrazovanja računarima i pristupom internetu za učenike

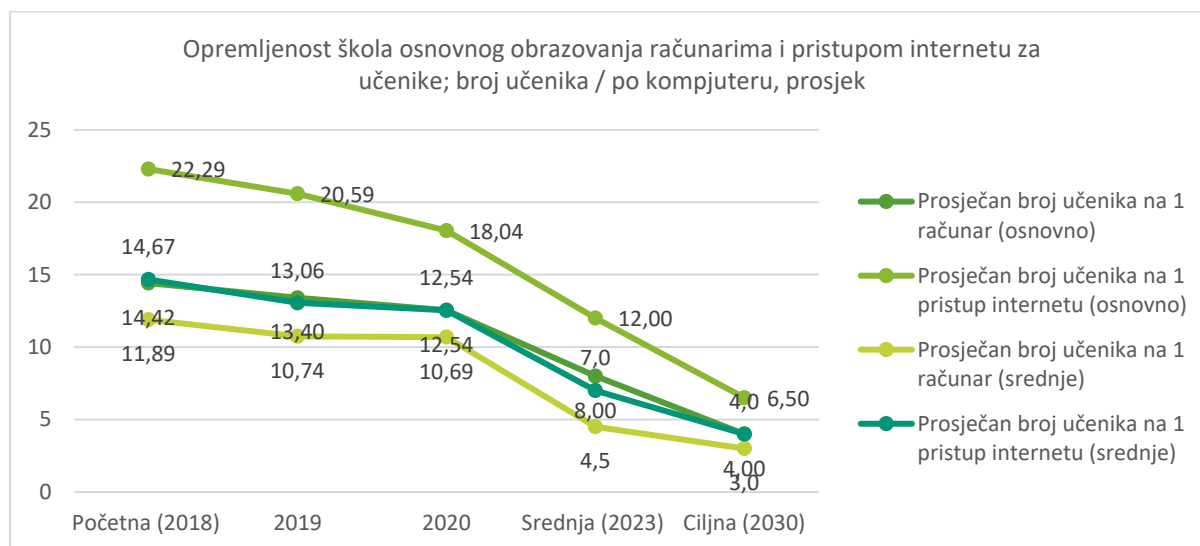
Opremljenost škola osnovnog i srednjeg obrazovanja računarima i pristupom internetu može se mjeriti putem prilagođenog SDG indikatora koji prikazuje odnos učenika i računara koji se nalaze u školskim učionicama.

Prema posljednjim podacima Agencije za statistiku BiH, u školskoj 2020/2021. godini u osnovnim školama prosječan broj učenika po računaru iznosio je 12,54, a prosječan broj učenika na jedan pristup internetu iznosio je 18,04. Prema dostupnim podacima vidimo da dolazi do blagog unapređenja u pogledu ovog indikatora, **međutim trebali bismo se dodatno fokusirati na dostizanje ciljne vrijednosti za 2023. godinu.**

¹⁶ https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/isoc_r_iuse_i/default/table?lang=en

¹⁷ http://www.dep.gov.ba/razvojni_dokumenti/izvjestaji/Archive.aspx?langTag=bs-BA&template_id=140&pageIndex=1

Broj učenika po računar u evropskim osnovnim školama varira od 21 u Italiji do jednog učenika po računar u Danskoj. Druge nordijske zemlje, kao što su Finska i Švedska, također su imale nizak broj učenika po računar, samo dva, dok je u Evropskoj uniji prosječan broj učenika po računar bio 18¹⁸.

Izvor: BHAS, link za osnovno obrazovanje:

https://bhas.gov.ba/data/Publikacije/Saopštenja/2021/EDU_03_2020_Y2_2_HR.pdf i link za srednje obrazovanje:

https://bhas.gov.ba/data/Publikacije/Saopštenja/2021/EDU_04_2020_Y2_2_BS.pdf

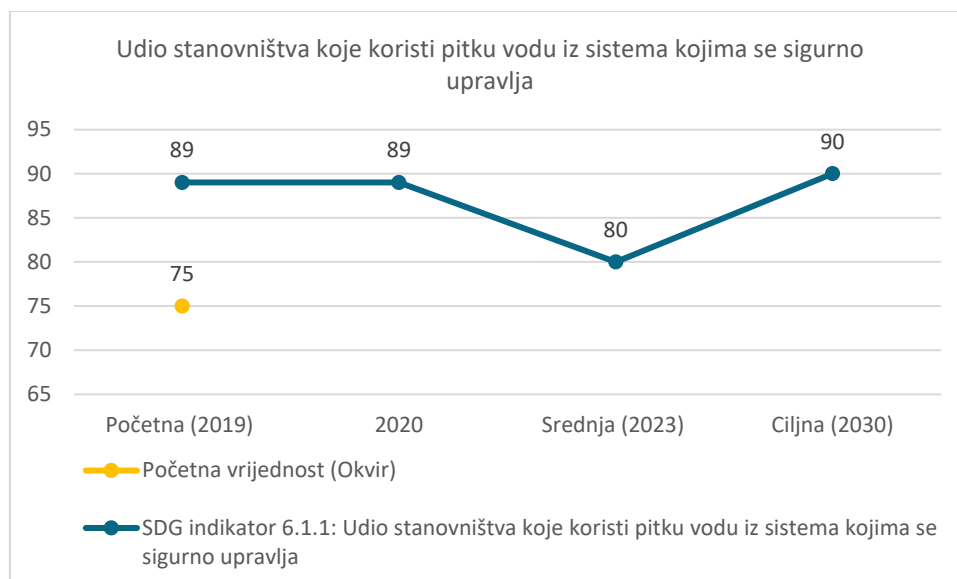
Kada je u pitanju srednje obrazovanje, podaci Agencije za statistiku BiH pokazuju da je u školskoj 2020/2021. godini prosječan broj učenika na jedan računar iznosio 10,69, a istovremeno prosječan broj učenika na jedan pristup internetu iznosio je 12,54. Dinamika kretanja indikatora u srednjem obrazovanju je sporija u odnosu na osnovno obrazovanje **što će zahtijevati značajnija ulaganja u opremljenost učionica računarskom opremom da bi se dostigle ciljne vrijednosti za 2023. godinu.**

Upotreba računara u obrazovnom sistemu spada u svakodnevne aktivnosti bilo za podršku izvođenju kursa ili samostalne potrebe nastave i učenja. To može uključivati aktivnosti u kojima se koriste računari ili internet za zadovoljavanje potreba za informacijama u svrhu istraživanja; razvijanja prezentacija; izvođenja praktične vježbe i eksperimenata; dijeljenja informacija; učestvovanja u online diskusionim forumima u obrazovne svrhe i sl. Rezultat pozitivnog trenda ovog indikatora, pored budžetskih izdvajanja za navedene svrhe, nerijetko su i projekti podrške od strane međunarodnih institucija i donacija stranih i domaćih partnera, naročito usljed održavanja online nastave zbog pandemije COVID-19.

SDG indikator 6.1.1: Udio stanovništva koje koristi pitku vodu iz sistema kojima se sigurno upravlja

Pristup vodi, sanitaciji i higijeni smatra se ključnim socio-ekonomskim i zdravstvenim indikatorima, kao i ključnim determinantama preživljavanja djece, zdravlja majki i djece, blagostanja porodice i ekonomske produktivnosti. Voda za piće, sanitarni i higijenski objekti se također koriste u konstruisanju kvintila bogatstva koje koriste mnoga integrisana istraživanja domaćinstava za analizu nejednakosti između bogatih i siromašnih. Pristup vodi za piće, sanitaciji i higijeni su stoga ključni indikatori za mnoga istraživanja domaćinstava i popise stanovništva.

¹⁸ Rezultati ankete za školsku 2017/2018. godinu: <https://www.statista.com/statistics/1085620/primary-students-per-computer-eu/>

Izvor: BHAS, <https://sdg.bhas.gov.ba/bs/6-1-1/>

U 2020. godini broj priključaka na vodovodnu mrežu iznosio je 737.128, što je porast od 4,2% u odnosu na prethodnu godinu. Također, povećan je broj filtera za 6,6% i hlorinatora za 5,1%¹⁹. U Bosni i Hercegovini 89% stanovništva koristi pitku vodu iz sistema kojima se sigurno upravlja pa smo u poređenju sa zemljama iz okruženja odmah iza Hrvatske (93,5%). Iza nas slijede Crna Gora (85,1%), Sjeverna Makedonija (76,8%), Srbija (75%), Albanija (70,7%)²⁰. Treba imati u vidu da je početna vrijednost u Okviru bila za 14 promila manja od one koja je trenutno dostignuta, pa je potrebno revidirati **ciljne vrijednosti za 2023. i 2030. godinu**.

Stanje kvaliteta vode nije zadovoljavajuće u većem dijelu zemlje. Prema dužini vodotoka u 2020. godini 49,80% površinskih vodotoka ima LOŠ kvalitet voda, a samo 7,05% VISOK kvalitet (2015. to je bilo 18%)²¹. Cilj je da se do 2030. godine procent vodotoka s lošim kvalitetom smanji na 15%. Tekuću vodu u stambenoj jedinici ili iz pojedinačnog izvora u neposrednoj blizini ima 99,1% domaćinstava u BiH.

SDG indikator 6.5.1: Step en implementacije integrisanog upravljanja vodnim resursima na skali 0–100

Integrisano upravljanje vodnim resursima je, prema međunarodnoj definiciji, proces koji promoviše koordiniran razvoj i upravljanje vodama, zemljištem i srodnim resursima kako bi se maksimiziralo ekonomsko i socijalno blagostanje na pravičan način bez ugrožavanja održivosti vitalnih ekosistema. Indikator mjeri faze razvoja i implementacije integrisanog upravljanja vodnim resursima (IWRM), na skali od 0 do 100, u šest kategorija (vrlo nisko, nisko, srednje nisko, srednje visoko, visoko i veoma visoko). Bosna i Hercegovina se prema posljednjim podacima za 2020. godinu nalazi u kategoriji srednje visoko (raspon 51–70), što znači da je kapacitet za implementaciju elemenata integrisanog upravljanja vodnim resursima generalno adekvatan, a elementi (pogodno okruženje, institucije i učešće, instrumenti upravljanja, finansiranje)²² generalno se implementiraju u okviru dugoročnih programa.

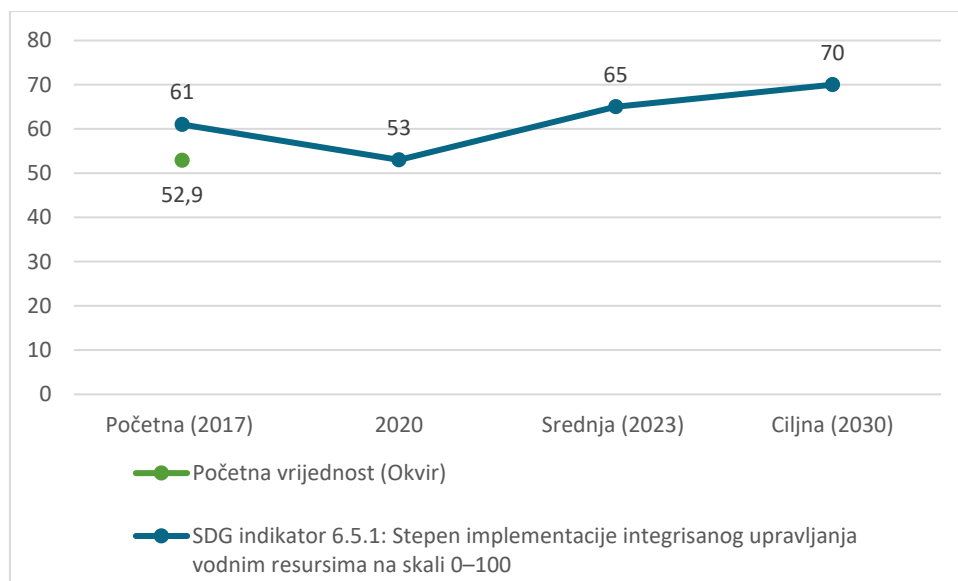
¹⁹ https://bhas.gov.ba/data/Publikacije/Saopštenja/2021/ENV_04_2020_Y1_1_BS.pdf

²⁰ <https://washdata.org/data/household#!/table?geo0=countr y&geo1=BIH>

²¹ Bosna i Hercegovina: Izvješćaj o razvoju 2020, str. 35

²² 1. Pogodno okruženje: ovo uključuje politike, zakone, planove i strategije koje stvaraju 'omogućavajuće okruženje' za IWRM.

2. Institucije i učešće: uključuje obim i uloge političkih, društvenih, ekonomskih i administrativnih institucija koje pomažu u podršci implementaciji IWRM.

Izvor: UNSTATS (preuzeto na dan 27. maja 2022)

U odnosu na početno stanje iz 2017. godine, koje je prikazano u Okviru, u 2020. godini stanje u pogledu ovog indikatora nije se promijenilo. Međutim, treba imati u vidu da je početna vrijednost u Okviru bila za 8,1 promil manja od one koja je trenutno dostupna pa je u tom slučaju došlo do smanjenja vrijednosti indikatora u 2020. godini za 8 promila. Ako se tempo smanjenja nastavi u narednom periodu, **ciljana vrijednost za 2023.** neće biti dostignuta.

U poređenju sa zemljama iz regije Bosna i Hercegovina je ostvarila bolji rezultat od Albanije (47), S. Makedonije (33), Crne Gore (35) i Srbije (36), dok je lošija u poređenju s Hrvatskom (90)²³.

Da bi se postigli bolji rezultati indikatora, potreban je proces u zemlji koji uključuje širok spektar zainteresovanih strana, što zahtijeva određeno vrijeme i resurse.

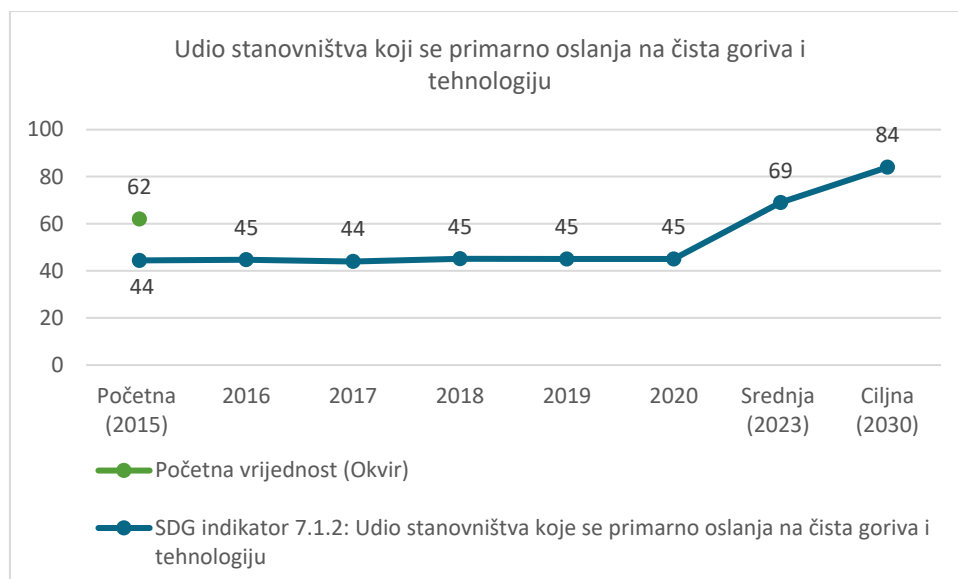
SDG indikator 7.1.2: Udio stanovništva koje se primarno oslanja na čista goriva i tehnologiju

Kuhanje, osvjetljenje i grijanje predstavljaju veliki udio u potrošnji energije u domaćinstvima u zemljama s niskim i srednjim prihodima. Za kuhanje i grijanje domaćinstva se obično oslanjaju na čvrsta goriva (kao što su drvo, drveni ugalj, biomasa) ili petrolej u kombinaciji s neefikasnim tehnologijama (npr. otvorena vatra, peći, grijači prostora ili lampe). Dobro je poznato da je oslanjanje na tako neefikasnu energiju za kuhanje, grijanje i osvjetljenje povezano s visokim nivoom zagađenja zraka u domaćinstvu (u zatvorenom prostoru). Procjenjuje se da samo korištenje neefikasnih goriva za kuhanje uzrokuje preko 4 miliona smrtnih slučajeva u svijetu godišnje, uglavnom među ženama i djecom. To je više od tuberkuloze, HIV-a i malarije zajedno. Ti štetni uticaji na zdravlje mogu se izbjeći usvajanjem čistih goriva i tehnologija za sve glavne energetske svrhe u domaćinstvu ili u nekim okolnostima korištenjem naprednih peći za kuhanje (tj. onih koje postižu ciljne stope emisija predviđene smjernicama SZO) i korištenjem strogih protokola za njihovu sigurnu upotrebu.

3. Instrumenti upravljanja: alati i aktivnosti koje omogućavaju donosiocima odluka i korisnicima da donose racionalne i informisane izbore između alternativnih akcija.

4. Finansiranje: budžetiranje i finansiranje stavljeno na raspolaganje i korišteno za razvoj i upravljanje vodnim resursima iz različitih izvora.

²³ <https://unstats.un.org/sdgs/dataportal/database>

Izvor: Svjetska banka, <https://data.worldbank.org/indicator/EG.CFT.ACCS.ZS?locations=BA> (preuzeto 26. aprila 2022)

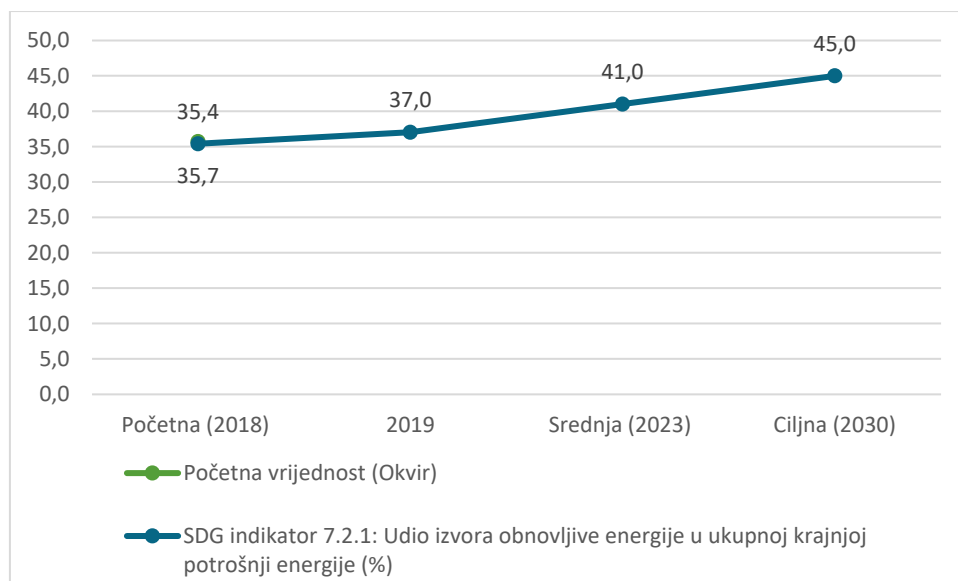
Posmatrajući period 2015–2020. godine, udio stanovništva (urbano i ruralno) koje se primarno oslanja na čista goriva i tehnologiju je unaprijeđen za samo 1 procentni poen, tako da bismo dostigli **ciljanu vrijednost od 69 u 2023. godini** trebali bismo se dodatno fokusirati na ostvarivanje ovog cilja. Pored toga, početna vrijednost koja je prikazana u SDG okviru se značajno razlikuje u odnosu na trenutno dostupne podatke, što bi trebalo imati u vidu prilikom eventualne korekcije ciljane vrijednosti za 2023. godinu (69%).

Prema podacima posljednje objavljene ankete o potrošnji domaćinstava iz 2015. godine, električnu energiju u stambenoj jedinici ima 99,9% domaćinstava u BiH. Centralno grijanje iz toplana ima 9,7% domaćinstava, a 18,6% ima etažno grijanje. Najveći procenat domaćinstava koristi pojedinačne peći (69,5%). Domaćinstva koja nemaju centralno grijanje, njih 91,9%, koristi ugalj, drvo za loženje i druga čvrsta goriva za zagrijavanje stambene jedinice, dok 2,4% koristi zemni plin iz mreže i 5,5% električnu energiju. Za potrebe kuhanja električni ili plinski šporet posjeduje 93,5% domaćinstava, a peć na drva i ugalj posjeduje 79,6%. Peć na ugalj ili drva u mnogo većem procentu posjeduju domaćinstva u neurbanim područjima (94%), dok u gradskim naseljima 60,7% domaćinstava posjeduje peć na ugalj ili drva.

Poredeći se sa zemljama iz okruženja kada je u pitanju ovaj indikator, Bosna i Hercegovina je najgore pozicionirana, dok najbolje pokazatelje ima Hrvatska (95%), zatim Albanija (81%), Srbija (80%), Sjeverna Makedonija (78%) i Crna Gora (62%).

SDG indikator 7.2.1: Udio izvora obnovljive energije u ukupnoj krajnjoj potrošnji energije (%)

Potrošnja energije iz obnovljivih izvora uključuje potrošnju energije dobijene iz: vode, vjetra, sunca, čvrstih biogoriva, tečnih biogoriva, bioplina, geotermalnog, morskog i obnovljivog otpada. Ukupna finalna potrošnja energije izračunava se iz bilansa kao ukupna finalna potrošnja minus neenergetska potrošnja. Ovaj indikator fokusira se na količinu stvarno potrošene obnovljive energije, a ne na kapacitet za proizvodnju obnovljive energije, koji se ne može uvijek u potpunosti iskoristiti.

Izvor: UNSTATS (preuzeto na dan 27. maja 2022)

Tehnologije obnovljive energije predstavljaju glavni element u strategijama za ozelenjavanje ekonomija i za rješavanje kritičnog globalnog problema klimatskih promjena. U odnosu na početnu vrijednost iz 2018. godine udio izvora obnovljive energije u ukupnoj krajnjoj potrošnji energije u Bosni i Hercegovini raste, te ukoliko se rast nastavi ovim tempom, možemo očekivati da će **ciljna vrijednost za 2023. godinu** biti dostignuta.

Posmatrajući zemlje u regionu, najveći udio izvora obnovljive energije u ukupnoj krajnjoj potrošnji energije u 2019. godini imala je Albanija (40,2), zatim Crna Gora (38,74), Bosna i Hercegovina (37,02), Hrvatska (31,6), Kosovo* (26,1) te Sjeverna Makedonija (16,32)²⁴.

SDG indikator 7.3.1: Energetski intenzitet mjeren u pogledu primarne energije i BDP-a

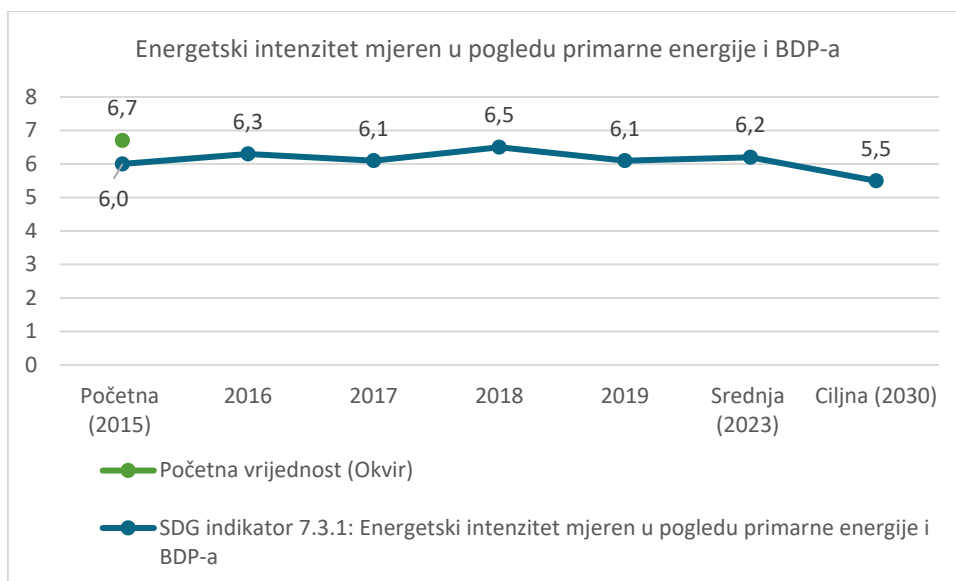
Bosna i Hercegovina je u periodu 2015–2019. imala oscilacije u pogledu energetskog intenziteta od 6,0 iz 2015. godine do 6,5 koliko je zabilježeno 2018. godine, da bi prema posljednjim podacima za 2019. godinu ovaj pokazatelj iznosio 6,1 MJ/2017 USD PPP.²⁵ Početna vrijednost koja je prikazana u SDG okviru je različita u odnosu na trenutno dostupne pokazatelje, s obzirom na to da je IEA u međuvremenu izvršila korekciju statističkih podataka, što bi trebalo imati u vidu prilikom eventualne korekcije **ciljne vrijednosti za 2023. godinu (6,2)**.

Potrebno je razmotriti da se Bosna i Hercegovina opredijeli za ambiciozni cilj budući da su sve zemlje u regionu bolje pozicionirane u pogledu navedenog indikatora pa tako u Hrvatskoj energetski intenzitet iznosi 3,1, u Albaniji 2,5, u Crnoj Gori i S. Makedoniji 3,4, u Srbiji 5,0 i na Kosovu 5,4, dok je svjetski prosjek 4,7.²⁶

²⁴ <https://unstats.un.org/sdgs/dataportal/database>

²⁵ Energetski intenzitet se definiše kao energija isporučena privredi po jediničnoj vrijednosti ekonomske proizvodnje. Ukupno snabdijevanje energijom, kako je definisano Međunarodnim preporukama za energetsku statistiku (IRES), sastoji se od proizvodnje plus neto uvoz minus međunarodni brodski i avionski bunker plus promjene zaliha. Nivo energetskog intenziteta primarne energije izražen je u megadžulima ukupnog snabdijevanja energijom po jedinici pariteta kupovne moći BDP-a u stalnim iznosima u USD za 2017. godinu. Energetski intenzitet je pokazatelj koliko se energije koristi za proizvodnju jedne jedinice ekonomskog učinka. To je inverzni proxy efikasnosti s kojom je privreda u stanju da koristi energiju za proizvodnju ekonomske proizvodnje. Niži omjer ukazuje da se manje energije koristi za proizvodnju jedne jedinice proizvodnje, tako da trendovi smanjenja ukazuju na napredak.

²⁶ Niske vrijednosti u nekim zemljama mogu biti uzrokovane visokim procentom poljoprivredne proizvodnje koja ne troši puno energije.

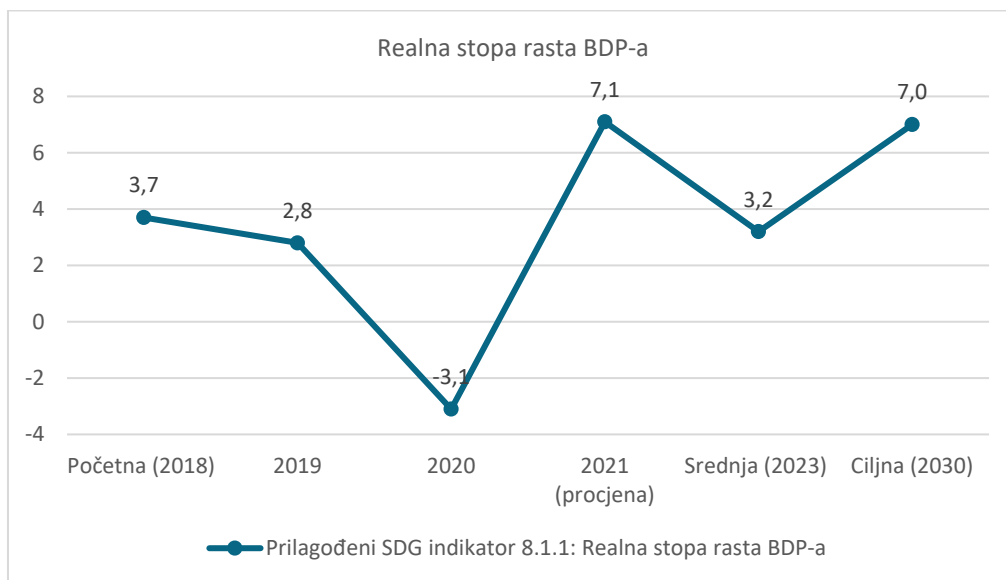

Izvor: Međunarodna agencija za energiju (International Energy Agency – IEA)
<https://unstats.un.org/sdgs/dataportal/database> (pristup bazi 22. juna 2022)

Razdvajanje energetskeg intenziteta, npr. po sektorima finalne potrošnje ili krajnjoj upotrebi, moglo bi pružiti daljnji uvid u napredak ka energetskeg efikasnosti. Bilo bi poželjno, tokom vremena, razviti preciznije indikatore energetskeg intenziteta na sektorskom nivou koji bi omogućili sagledavanje energetskeg intenziteta prema industriji (npr. cement, čelik) ili prema vrsti vozila (npr. automobili, kamioni).

Prilagođeni SDG indikator 8.1.1: Realna stopa rasta BDP-a

Globalna zdravstvena kriza prouzrokovana pandemijom bolesti COVID-19 uticala je na ekonomiju većine zemalja, pa tako i na Bosnu i Hercegovinu. Podaci Agencije za statistiku BiH pokazuju da je pandemija negativno uticala na kretanje bruto domaćeg proizvoda naročito u drugom i trećem kvartalu 2020. godine.

Izvor: BHAS (podaci preuzeti na dan 13. aprila 2022)
https://bhas.gov.ba/data/Publikacije/Saopštenja/2022/NAC_02_2021_Q4_1_BS.pdf

Prema podacima Agencije za statistiku Bosne i Hercegovine, u 2020. godini je ostvaren pad ekonomske aktivnosti od 3,1% u odnosu 2019. godinu. Nominalno, BDP je u 2020. iznosio 34,2 milijarde KM. BDP po stanovniku iznosio je 9.853 KM. Posmatrano po djelatnostima,

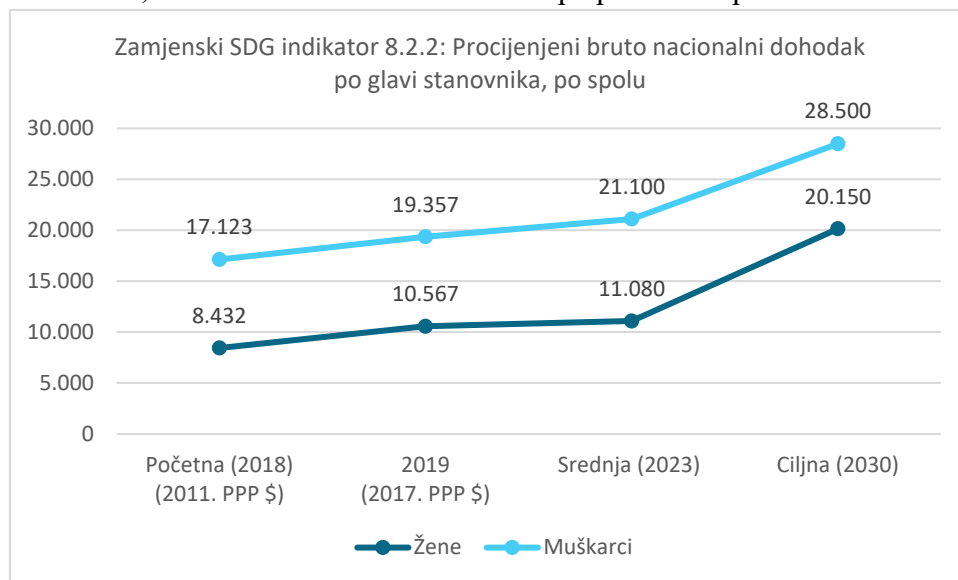
značajniji pad bruto dodane vrijednosti bilježe sektori vezani za turizam i pružanje usluga (-10,9%), dok je rast zabilježen u sektorima građevinarstva (6,8%) i poljoprivrede (6,8%). BDP po stanovniku u BiH (izražen u standardu kupovne moći) u 2020. iznosio je 33% prosjeka EU27, dok je stvarna individualna potrošnja po stanovniku (pokazatelj koji opisuje materijalnu dobrobit domaćinstva) iznosila 43% prosjeka EU²⁷.

U zemljama iz okruženja pad ekonomske aktivnosti u 2020. godini kretao se u rasponu od 5,3% (Kosovo*²⁸) do 15,3% (Crna Gora), jedino je Srbija zabilježila pad od 0,9%. Zemlje Evropske unije (EU27) zabilježile su negativnu stopu rasta BDP-a od 5,9%²⁹.

Prema posljednjim objavljenim podacima Agencije za statistiku Bosne i Hercegovine, procjenjuje se da je u 2021. godini rast ekonomske aktivnosti iznosio 7,1%, što je rezultat povećane aktivnosti u području turizma, trgovine i usluga (17%), prerađivačke proizvodnje (8,3%), finansijskih djelatnosti i osiguranja (7,2%), ali i IKT sektora (5,4%). Procjena nominalnog BDP-a za 2021. iznosi 37,3 milijarde KM ili 8,9% više u odnosu na godinu ranije. Prema navedenim procjenama, **ciljna vrijednost za 2023. je 3,2% i za 2030. godinu 7,0%**. Međutim, treba imati u vidu posljedice rata u Ukrajini i rasta cijena na globalnom tržištu koje će biti vidljive u narednim statističkim izvještajima, kao i druge izazove koje je nemoguće predvidjeti.

Zamjenski SDG indikator 8.2.2: Procijenjeni bruto nacionalni dohodak po glavi stanovnika (2011. PPP \$), po spolu

Procijenjeni bruto nacionalni dohodak (BND) mjeri prihode jedne zemlje koje ostvaruju njeni stanovnici i firme, uključujući i one prihode zarađene u inostranstvu. Prihod uključuje sve naknade zaposlenika i prihod od ulaganja (uključujući i one iz inostranih izvora). Ipak, on ne broji zaradu stranaca koji se nalaze u zemlji. BND se prikazuje u datom vremenskom periodu, obično godinu dana, izražen u dolarima koristeći stope pariteta kupovne moći.

Izvor: Human Development Report 2020

Prema posljednjem izvještaju o ljudskom razvoju (Human Development Report 2020), u Bosni i Hercegovini svaki muškarac je u 2019. godini ostvario prihod u iznosu od 19.357 dolara a svaka žena u iznosu od 10.567 dolara (ne računajući strance koji žive u BiH). Ti podaci ukazuju

²⁷ https://bhas.gov.ba/data/Publikacije/Saopštenja/2021/NAC_05_2020_Y1_1_HR.pdf

²⁸ * Sve reference na Kosovo shvatit će se u kontekstu UN-ove Rezolucije 1244/1999.

²⁹ <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tec00115/default/table?lang=en>

na pozitivan trend u odnosu na podatke iz 2018. godine kod oba spola pa je moguće očekivati ispunjenje **srednjoročnog cilja za 2023. godinu** ukoliko se zadrži ovaj tempo. Međutim, još uvijek je naglašena razlika u ostvarenim prihodima između spolova, gdje muškarci u Bosni i Hercegovini ostvaruju dva puta veće prihode od žena.

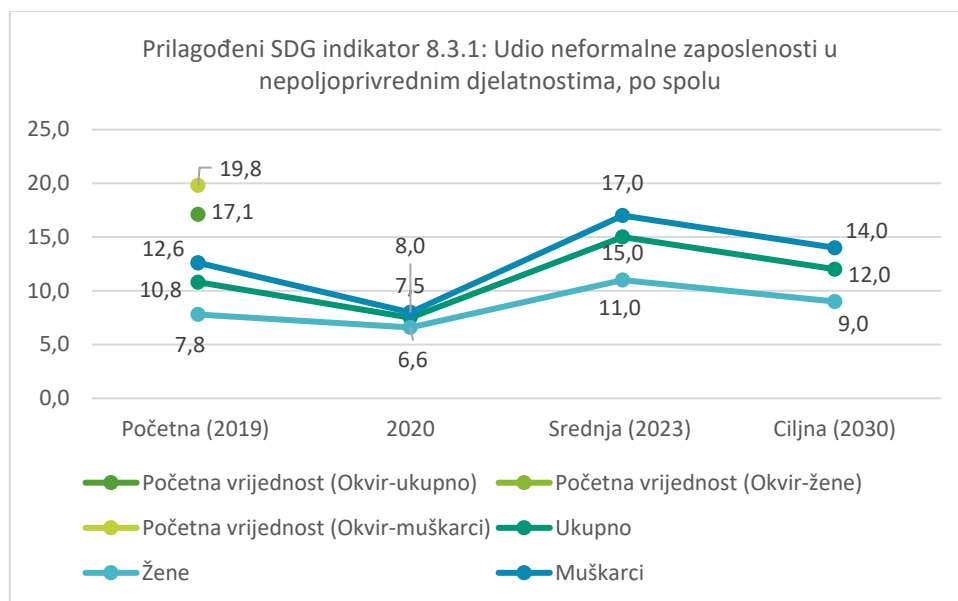
Podaci iz navedenog izvještaja ukazuju da su žene iz zemalja okruženja ostvarile veće prihode od žena iz Bosne i Hercegovine. Isto se odnosi i na muškarce, izuzev Albanije gdje su oni ostvarili nešto manje prihode od muškaraca u našoj zemlji.

GNI/pc (PPP 2017 \$)	Muškarci	Žene
Hrvatska	32.689	23.775
Crna Gora	25.368	17.518
Sjeverna Makedonija	20.027	11.698
Srbija	20.525	13.990
Albanija	16.885	11.004
Bosna i Hercegovina	19.357	10.567

Prilagođeni SDG indikator 8.3.1: Udio neformalne zaposlenosti u nepoljoprivrednim djelatnostima, po spolu

U kontekstima u kojima je pokrivenost socijalnom zaštitom ograničena, naknade socijalnog osiguranja (kao što je osiguranje od nezaposlenosti) nedovoljne su ili čak nepostojeće, i/ili gdje su plaće i penzije niske, pojedinci će možda morati da se zaposle u neformalnom sektoru kako bi osigurali egzistenciju. U takvim situacijama indikatori kao što je stopa nezaposlenosti dali bi vrlo nepotpunu sliku situacije na tržištu rada, zanemarujući velike deficite u kvalitetu zaposlenosti. Statistika o neformalnosti je ključna za procjenu kvaliteta zapošljavanja u ekonomiji i relevantna je i za zemlje u razvoju i za razvijene zemlje.

Pod pojmom neformalne zaposlenosti podrazumijeva se zaposlenje u nekim od sljedećih kategorija: a) samostalni radnici, poslodavci i članovi proizvođačkih zadruga zaposleni u sopstvenim preduzećima u neformalnom sektoru; b) radnici za vlastite potrebe koji se bave proizvodnjom dobara isključivo za vlastitu konačnu upotrebu u svom domaćinstvu; c) porodični radnici koji doprinose, bez obzira da li rade u preduzećima u formalnom ili neformalnom sektoru (obično nemaju eksplicitne, pisane ugovore o radu, i ne podliježu radnom zakonodavstvu, propisima o socijalnom osiguranju, kolektivnim ugovorima itd., što određuje neformalna priroda njihovih poslova); d) zaposleni koji obavljaju neformalne poslove, bilo da su zaposleni u preduzećima u formalnom sektoru, preduzećima u neformalnom sektoru ili kao plaćeni domaći radnici od strane domaćinstava (smatra se da zaposleni imaju neformalne poslove ako njihov radni odnos, u zakonu ili u praksi, ne podliježe radnom zakonodavstvu, oporezivanju dohotka, socijalnoj zaštiti ili pravu na određene beneficije pri zapošljavanju).

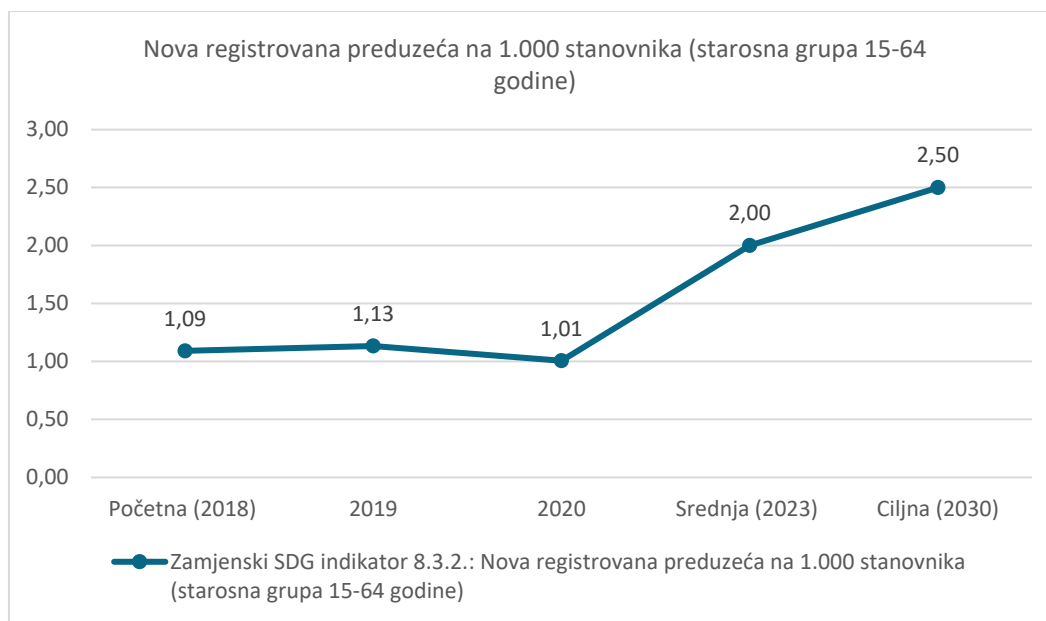

Izvor: UNSTATS (preuzeto na dan 2. juna 2022) <https://unstats.un.org/sdgs/dataportal/database>

Prema posljednjim podacima koje je objavio UNSTATS za 2020. godinu (ILO podaci), udio neformalne zaposlenosti u nepoljoprivrednim djelatnostima u Bosni i Hercegovini se smanjio za 3,3 poena u odnosu na 2019. godinu te je iznosio 7,5% (kod muškaraca 8% a kod žena 6,6%). Istovremeno, u Srbiji je udio neformalne zaposlenosti u nepoljoprivrednim djelatnostima u 2020. godini iznosio 12,2% a u Sjevernoj Makedoniji 6,9% (za ostale zemlje iz regije nisu objavljeni podaci). Iz grafikona je vidljivo da su u Okviru početne vrijednosti ovog indikatora (po spolu i ukupno) znatno više od trenutno dostupnih pa je potrebno revidirati **ciljne vrijednosti za 2023. i 2030. godinu.**

Zamjenski SDG indikator 8.3.2: Nova registrovana preduzeća na 1.000 stanovnika (starosna grupa 15–64 godine)

Prema posljednjem Izvještaju o lakoći poslovanja, Bosna i Hercegovina je u 2020. godini rangirana na 90. mjestu od 190 zemalja i u odnosu na rezultate u posljednje tri godine bilježi lošiji rang, gdje su ključni razlozi neusklađenost propisa koji se odnose na unutrašnje tržište i trgovinu, politička nestabilnost i neefikasna administracija. Zemlje iz okruženja napreduju u poboljšanju poslovnog ambijenta koji će privući investitore i olakšati im poslovanje, dok Bosna i Hercegovina nije puno uradila, u odnosu na druge zemlje, u pogledu poboljšanja poslovne klime, što pokazuje i izvještaj Doing Business 2020 gdje je Bosna i Hercegovina iz godine u godinu najlošije rangirana. Najlošije je ocijenjena u kategoriji *Započinjanja poslovanja*, gdje se nalazi na 184. mjestu od 190 zemalja. To su posljednji dostupni podaci koje je Svjetska banka prikazala u svom posljednjem izvještaju Doing Business 2020. Svjetska banka trenutno formuliše novi pristup procjeni poslovne i investicione klime u ekonomijama širom svijeta koji će objavljivati u sklopu novog projekta Poslovno okruženje (BEE).

Izvor: Svjetska banka, <https://data.worldbank.org/indicator/IC.BUS.NDNS.ZS> (preuzeto 13. aprila 2022)

U Bosni i Hercegovini u prosjeku je registrovano jedno novo preduzeće na 1.000 stanovnika u 2020. godini. U poređenju sa zemljama iz okruženja BiH ima najlošije rezultate, a prednjače Crna Gora (7,95), Kosovo* (4,72), Hrvatska (4,44), Sjeverna Makedonija (3,46), Srbija (1,99) i Albanija (1,52), dok prosjek EU iznosi 3,46. U pogledu dostizanja **ciljne vrijednosti za 2023. godinu** evidentno je da ista bez značajnih promjena neće biti ispunjena.

Prema posljednjim podacima, da bi se registrovala firma ili posao u Bosni i Hercegovini potrebno je proći kroz 13 procedura za koje je potrebno 80 dana³⁰. U Evropi i Centralnoj Aziji prosječan broj procedura je 5,2 za koje je potrebno 12 dana.

U 2020. godini 38.239 preduzeća podnijelo je finansijske izvještaje, kao i 56.035 preduzetnika, što ukupno čini 94.274 aktivna poslovna subjekta u BiH³¹. U odnosu na 2019. godinu, broj preduzeća se povećao za 1,1%, a broj preduzetnika se smanjio za 1%.

Posmatrajući statistički aktivna preduzeća (okvir za statistička istraživanja) prema klasifikaciji djelatnosti, uočljivo je da je najveći broj preduzeća, njih 69,0%, raspoređeno u sljedećih šest područja djelatnosti: 26,5% u područje G (Trgovina na veliko i malo; popravak motornih vozila i motocikala), 13,3% u C (Prerađivačka industrija), 9,2% u M (Stručne, naučne i tehničke djelatnosti), 8,4% u S (Ostale uslužne djelatnosti), 6,0% u F (Građevinarstvo) i 5,6% u područje H (Prijevoz i skladištenje).

Razvrstavanje preduzeća u klase prema veličini korištenjem kriterija „broj zaposlenih” pokazuje da najveći udio u ukupnom broju razvrstanih preduzeća, čak 74,0%, imaju mikro preduzeća (0–9 zaposlenih). Mala preduzeća (10–49 zaposlenih) u ukupnom broju učestvuju sa 17,7%, srednja preduzeća (50–249 zaposlenih) sa 5,8%, dok je udio velikih preduzeća (250 i više zaposlenih) samo 1,0%. Za 1,5% aktivnih preduzeća podatak o zaposlenim nije raspoloživ.

Prilagođeni SDG indikator 8.4.2.a: Domaća potrošnja sirovina (u kg po \$1 BDP-a)

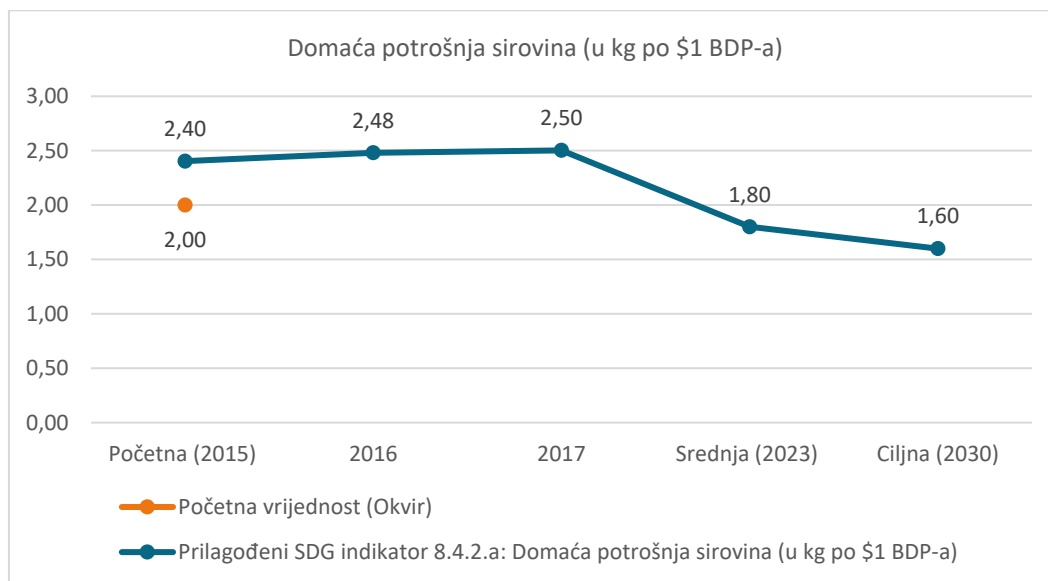
Ekonomija Bosne i Hercegovine je u 2020. godini utrošila 40,5 miliona tona prirodnih resursa, što je za 9,8% više u odnosu na bazu 2015. godinu. Domaće vađenje nemetalnih minerala je povećano za oko 25,8% u odnosu na 2015. godinu, najveće učešće je zabilježeno u vađenju

³⁰ https://archive.doingbusiness.org/en/data/exploreeconomies/bosnia-and-herzegovina#DB_sb

³¹ https://bhas.gov.ba/data/Publikacije/Saopštenja/2021/SBR_01_2020_Y1_1_BS.pdf

pijeska i šljunka, krečnjaka i gipsa te soli. Od 2016. godine fizički trgovinski bilans je u stalnom opadanju, te je u 2020. godini manji za 59% u odnosu na baznu 2015. godinu. Ti obrasci ukazuju na to da je BiH okrenuta prema izvozno orijentisanoj ekonomiji.

Domaćom potrošnjom materijala u Bosni i Hercegovini dominiraju fosilna goriva zauzimajući 40% od ukupne potrošnje materijala. Metalne rude zauzimaju najmanji udio od četiri glavne kategorije sa samo 5,3%. Na svakog stanovnika Bosne i Hercegovine u 2020. godini utrošeno je približno 11,7 tona poljoprivrednih kultura, minerala, metala i fosilnih goriva, odnosno na dnevnoj bazi trošila su se 32 kilograma resursa po stanovniku³². U Hrvatskoj je u 2019. godini utrošeno 14,1 tona sirovina po glavi stanovnika a u EU 14,5 tona³³.

Izvor: BHAS, <https://sdg.bhas.gov.ba/bs/8-4-2/>

U Bosni i Hercegovini domaća potrošnja sirovina raste te se čini da, ako se tempo povećanja nastavi u narednom periodu, **ciljana vrijednost za 2023.** neće biti dostignuta. Također, treba imati u vidu da je početna vrijednost u Okviru bila za 0,4 promila manja od one koja je trenutno dostupna.

Računi protoka materijala pružaju informacije o materijalnim tokovima između privrede i okoliša, a oni se sastoje od vađenja sirovina i drugih primarnih materijala i ispuštanja u okoliš, kao i materijalnih tokova između nacionalne privrede i ostatka svijeta (uvoz i izvoz). Vrijednost direktnog unosa materijala u ekonomiju u 2020. godini (domaće vađenje + uvoz) je veća za 0,4% u odnosu na prethodnu godinu, dok je domaća potrošnja materijala u zemlji veća za 1,5%. Uvezeno je 12% manje materijala, dok je izvoz materijala manji za 4,6%. Prema podacima Agencije za statistiku Bosne i Hercegovine, količina domaćeg vađenja resursa u 2020. godini je veća za 3,8% u odnosu na prethodnu godinu. Fizički trgovinski bilans u 2020. je za 50,3% manji nego u 2019. godini³⁴.

U 2020. godini je direktno uvedeno u ekonomiju 48,9 miliona tona materijala (81,2% iz domaćih izvora, 18,8% iz uvoza), 0,4% više nego u prethodnoj godini. Domaća potrošnja materijala u zemlji iznosila je 40,5 miliona tona, te je veća za 1,5%. Bilans fizičke trgovine u

³² https://bhas.gov.ba/data/Publikacije/Saopštenja/2021/ENV_10_2020_Y1_1_BS.pdf

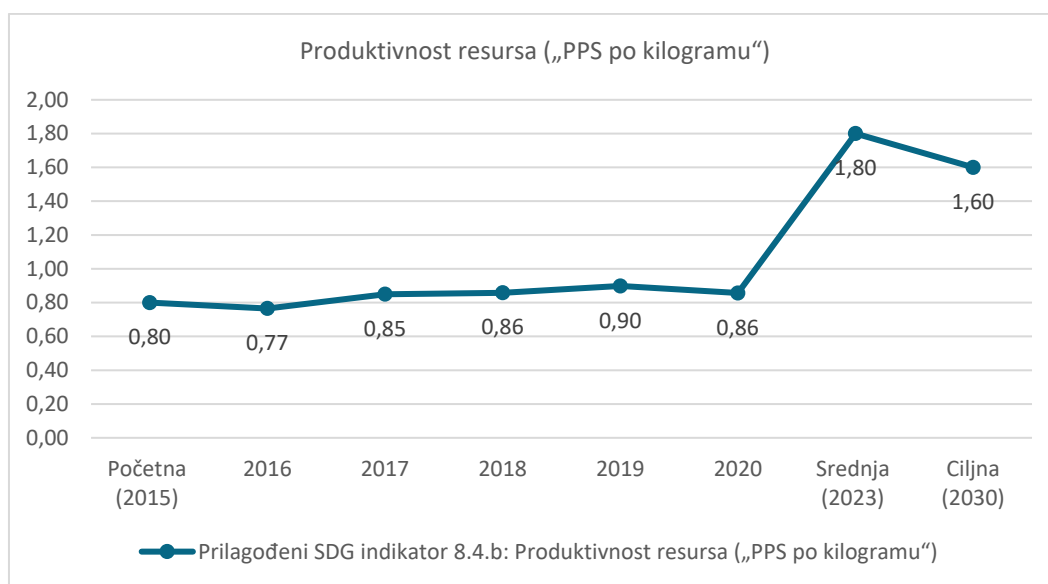
³³ https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/ENV_AC_RME_custom_2502226/default/table?lang=en

³⁴ ENV_11_2020_Y5_BS.pdf (bhas.gov.ba)

2020. godini iznosila je 0,8 miliona tona, 50,3% manje u odnosu na prethodnu godinu, što znači da je u 2020. godini uvezeno 0,8 miliona tona materijala više nego što je izvezeno.³⁵

Prilagođeni SDG indikator 8.4.b: Produktivnost resursa („PPS po kilogramu“)

Produktivnost resursa, kao odnos bruto domaćeg proizvoda i domaće potrošnje materijala, pokazatelj je koji ukazuje na efikasnost korištenja resursa gdje je poželjna proizvodnja veće ekonomske vrijednosti uz što je moguće manji utrošak materijalnih resursa. U Bosni i Hercegovini produktivnost resursa je u blagom rastu od 2015. do 2019. godine, s tim da je u 2016. godini došlo do pada produktivnosti zbog znatnijeg porasta domaće potrošnje materijala. Referentnu 2020. godinu obilježila je COVID-19 kriza koja je prouzrokovala pad produktivnosti resursa, posebno zbog pada BDP-a u odnosu na relativno jednaku domaću potrošnju.

Izvor: BHAS, EUROSTAT (preuzeto 13. aprila 2022)
 (https://bhas.gov.ba/data/Publikacije/Saopštenja/2021/ENV_10_2020_Y1_1_BS.pdf i
https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/sdg_12_20/default/table?lang=en)

Nivo produktivnosti resursa zavisi od bogatstva resursa, raznolikosti industrijskih aktivnosti, uloge uslužnog i građevinskog sektora, obima i strukture potrošnje, te različitih izvora energije. Izražena u BDP-u u tekućim cijenama po standardu kupovne moći, Bosna i Hercegovina je po produktivnosti resursa u privredi znatno ispod prosjeka Evropske unije (2,2 SKM/kg). U 2020. godini iznosila je 0,85 SKM/kg (standard kupovne moći po kilogramu), što je smanjenje za 3,3% u odnosu na prethodnu godinu³⁶. Ukoliko nastavi ovim tempom u narednom periodu, Bosna i Hercegovina neće dostići **ciljanu vrijednost za 2023. godinu**. Radi poređenja, u Hrvatskoj je u 2020. godini produktivnost resursa iznosila 1,80 SKM/kg, u Srbiji 0,67 SKM/kg, u Sjevernoj Makedoniji 1,26 SKM/kg i u Albaniji 1,26 SKM/kg (u 2019. godini)³⁷.

Zamjenski SDG indikator 8.5.2: Stopa zaposlenosti

Anketna stopa zaposlenosti za Bosnu i Hercegovinu za 2021. godinu iznosila je 39,6%, i manja je u odnosu na prethodnu godinu, kada je iznosila 40,1%. Stopa zaposlenosti bilježi značajnu razliku među spolovima (51,1% je stopa zaposlenosti muškaraca, a 28,7% je stopa zaposlenosti žena), tako da se rodni jaz još više produbio. I kod mladih (15–24) je došlo do smanjenja stope

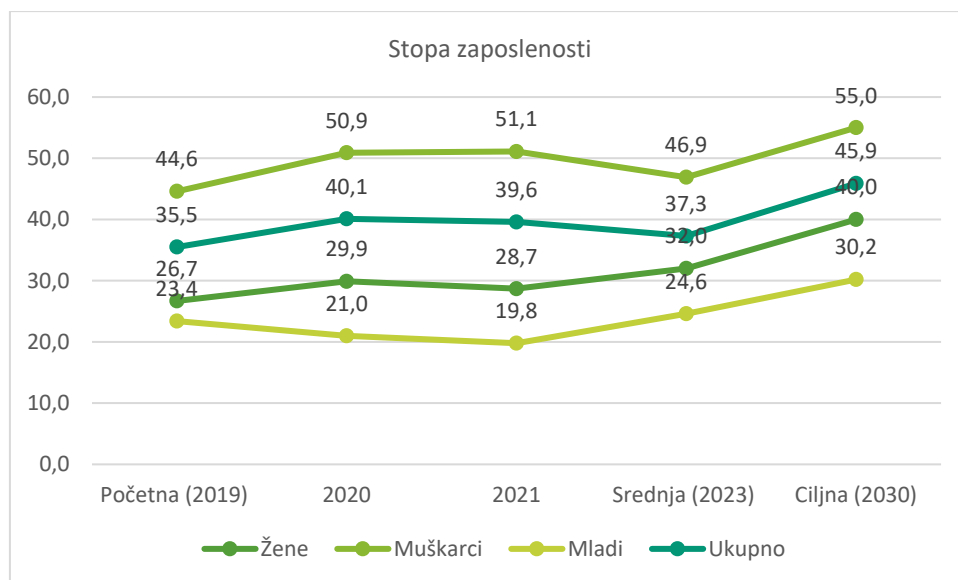
³⁵ Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine,

https://bhas.gov.ba/data/Publikacije/Saopštenja/2021/ENV_11_2020_Y5_BS.pdf?msclkid=22b9413ed11e11ec9ba86a10f9f6acd5

³⁶ https://bhas.gov.ba/data/Publikacije/Saopštenja/2021/ENV_10_2020_Y1_1_BS.pdf

³⁷ https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/sdg_12_20/default/table?lang=en

zaposlenosti sa 21% na 19,8%. **Ciljne vrijednosti za 2023. godinu** potrebno je revidirati u budućnosti s obzirom na to da su već u 2020, kao i 2021. godini premašene u pogledu ukupne stope zaposlenosti kao i stope zaposlenosti muškaraca. Istovremeno, primjetan je trend pada zaposlenosti kod mladih u periodu 2019–2021, a kod žena u 2021. u odnosu na 2020. godinu, te je potrebno još više usmjeriti pažnju na politike zapošljavanja ove dvije grupe.

Izvor: BHAS, Anketa o radnoj snazi u BiH (preuzeto 13. aprila 2022.)

Prema podacima Ankete o radnoj snazi za 2021. godinu, od ukupnog broja zaposlenih osoba 723 hiljade (61,7%) su muškarci, a 450 hiljada (38,3%) su žene, a prema starosnim grupama 63,6% osoba pripada starosnoj grupi od 25 do 49 godina, zatim 26,5% starosnoj grupi od 50 do 64 godine, 7,5% starosnoj grupi od 15 do 24 godine i 2,5% ima 65 i više godina³⁸.

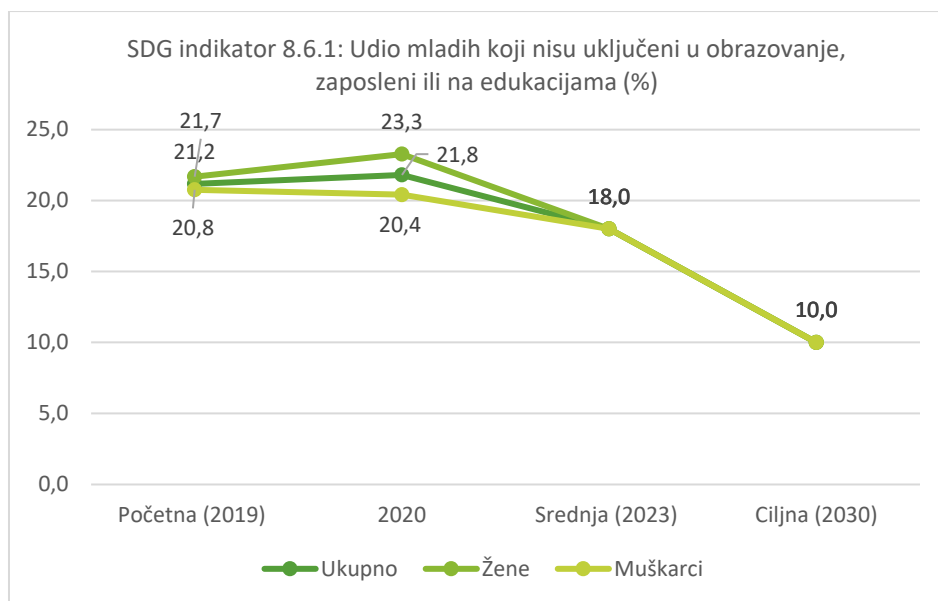
Obrazovna struktura zaposlenih osoba pokazuje da 69,1% osoba ima završenu srednju školu i specijalizaciju, slijede osobe sa završenom višom školom, fakultetom, magisterijem, doktoratom 21,6% i osobe sa završenom osnovnom školom ili nižim obrazovanjem 9,3%. Struktura zaposlenih osoba prema statusu u zaposlenosti pokazuje da najveće učešće u zaposlenosti imaju zaposlenici 85,1%, zatim samozaposlenici 13,1% i neplaćeni pomažući članovi 1,8%.

U pogledu stope zaposlenosti, BiH bilježi niske stope i u poređenju s regijom. Prema podacima EUROSTAT-a, najveću stopu zaposlenosti (20–64 godine starosti) za 2021. godinu, u zemljama regije, nakon Slovenije (76,1%), imala je Hrvatska (68,2%), zatim Srbija (66,7%), Sjeverna Makedonija (59,1%; 2020. godina), Crna Gora (55,2%; 2020. godina), dok je prosječna stopa zaposlenosti u EU iznosila 73,1% (2021. godina).

SDG indikator 8.6.1: Udio mladih koji nisu uključeni u obrazovanje, zaposleni ili na obukama (%)

Ovaj indikator pokazuje udio mladih (uzrasta 15–24 godine) koji nisu uključeni u obrazovanje, zapošljavanje ili obuku (također poznat kao „stopa mladih NEET”). On uključuje obeshrabrenu radno-sposobnu omladinu, kao i one koji su, između ostalog, izvan radne snage zbog invaliditeta ili angažovanja u kućnim poslovima.

³⁸ LAB_00_2020_Y1_1_BS.pdf (bhas.gov.ba)

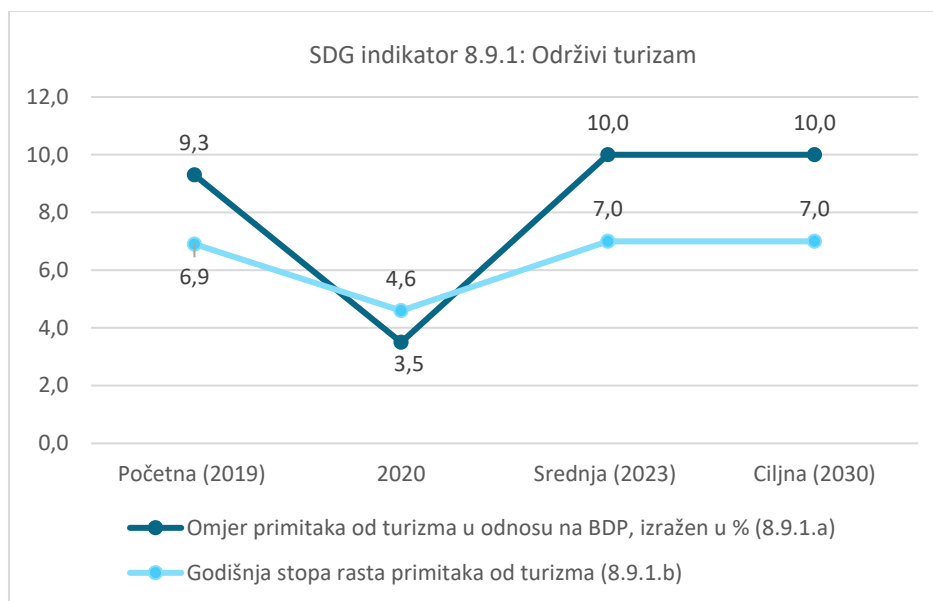
Izvor: UNSTAT (preuzeto na dan 2. juna 2022) <https://unstats.un.org/sdgs/dataportal/database>

U smislu analize indikatora, kako bi se izbjegla njegova pogrešna interpretacija, važno je imati na umu da se isti sastoji od dvije različite podgrupe (nezaposleni mladi koji nisu uključeni u obrazovanje ili obuku i mladi izvan radne snage odnosno neaktivni koji nisu uključeni u obrazovanje ili obuku). Prema dostupnim podacima vidimo da dolazi do blagog unapređenja u pogledu ovog indikatora kod muškaraca, međutim kod žena je stanje lošije u odnosu na 2019. godinu što je rezultiralo povećanjem ukupnog učešća mladih NEET za 0,6 promila u 2020. godini. U pogledu dostizanja **ciljne vrijednosti za 2023. godinu (18%)**, ukoliko se nastavi trend rasta stope mladih NEET, ne može se očekivati ispunjenje cilja.

Podaci UNSTAT-a za 2020. godinu pokazuju da je procenat mladih (uzrasta 15–24 godine) koji nisu uključeni u obrazovanje, zapošljavanje ili obuku u zemljama okruženja, nakon Bosne i Hercegovine, najviše izražen u Crnoj Gori (21,1%), zatim u Sjevernoj Makedoniji (19,8%), Srbiji (16,2%) i Hrvatskoj (12,2%).

SDG indikator 8.9.1: Održivi turizam

Dok je održivi turizam višedimenzionalan sam po sebi (s ekonomskim, društvenim i ekološkim aspektima), ekonomski doprinos turizma obuhvaćen ovim indikatorom, i njegova (relativna) povećanja ili smanjenja, ukazuju na stepen do kojeg se turizam uspješno promovise. U idealnom slučaju, ovaj indikator treba dopuniti dodatnim pokazateljima o društvenim (npr. zapošljavanje, itd.) i ekološkim (upotreba energije, emisije stakleničkih plinova, itd.) aspektima turizma koji se mogu razdvojiti kako bi se pružila potpunija slika promocije održivog turizma, a time i praćenje ovog cilja. Indikator je posebno koristan u podizanju svijesti o ekonomskom značaju turizma i davanju razloga za proaktivnije, održivije upravljanje sektorom koji se često zanemaruje u programima politike na svim nivoima.

Izvor: WTTC (dostavio MVTEO na dan 27. maja 2022)

Uticaj pandemije COVID-19 posebno je vidljiv u sektoru turizma gdje je, prema podacima WTTC-a, zabilježen pad primitaka u odnosu na BDP za 66,1% (1,3 milijarde USD)³⁹, a godišnja stopa rasta primitka od turizma je pala za 2,3 procentna poena. Ukupan doprinos putovanja i turizma zapošljavanju u 2020. godini smanjen je za 21,2%. Istovremeno, potrošnja stranih turista smanjena je za 76,1% u 2020. godini u odnosu na 2019. godinu a domaća potrošnja je smanjena za 55%. U toku 2020. godine najviše dolazaka zabilježeno je iz Srbije (28%), Hrvatske (22%) i UAE (5%), dok je najviše odlazaka zabilježeno u Italiju (29%), Hrvatsku (24%) i Tursku (11%).

Najveći omjer primitaka od turizma u odnosu na BDP u 2020. godini, u zemljama okruženja, zabilježen je u Albaniji (10,6%), zatim Hrvatskoj (10,2%), Crnoj Gori (8,8%), Sjevernoj Makedoniji (3,3%) i Srbiji (2,8%).

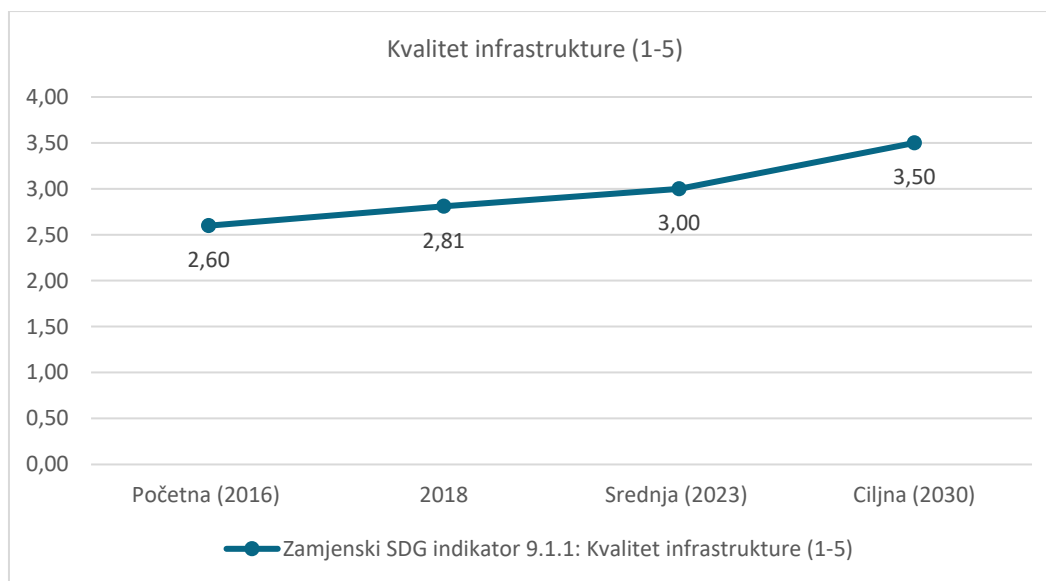
Prema podacima Agencije za statistiku BiH, u 2021. godini u odnosu na 2020. godinu povećan je broj dolazaka turista (stranih i domaćih) za 113,6% i noćenja za 109,5%, ali je još uvijek nizak broj noćenja po dolasku (2 dana u prosjeku)⁴⁰. Posljednji podaci za mart 2022. godine bilježe rast dolazaka turista za 97,5% i noćenja za 80,4% u odnosu na isti mjesec 2021. godine. Ti podaci su ohrabrujući u pogledu dostizanja **ciljne vrijednosti za 2023. godinu**. Također, važno je spomenuti da je Republika Srpska usvojila Strategiju razvoja turizma Republike Srpske za period 2021–2027. godina, dok su Federacija BiH i Brčko distrikt u fazi izrade strateških dokumenata za ovaj sektor.

Zamjenski SDG indikator 9.1.1: Kvalitet infrastrukture (1–5)

Pokazatelji infrastrukture zemalja u regiji Jugoistočne Evrope, osim u Hrvatskoj, nisu na zavidnom nivou. Prema Izvještaju o globalnoj konkurentnosti (2019) Svjetskog ekonomskog foruma, Bosna i Hercegovina je rangirana na 84. mjestu po kvalitetu opće infrastrukture (od 141 zemlje).

³⁹ WTTC, <https://wttc.org/Research/Economic-Impact>

⁴⁰ https://bhas.gov.ba/data/Publikacije/Saopštenja/2022/TUR_01_2021_12_1_BS.pdf

Izvor: Svjetska banka, <https://lpi.worldbank.org/international/scorecard/radar/128/C/BIH/2018/C/DEU/2018#chartarea>

Učinak logistike (LPI) je ponderirani prosjek rezultata zemlje na šest ključnih dimenzija: 1) efikasnost procesa carinjenja (odnosno brzina, jednostavnost i predvidljivost formalnosti) od strane organa granične kontrole, uključujući carinu; 2) kvalitet trgovinske i transportne infrastrukture (npr. luke, željeznice, putevi, informacione tehnologije); 3) lakoća organizovanja pošiljki po konkurentnim cijenama; 4) kompetentnost i kvalitet logističkih usluga (npr. transportni operateri, carinski posrednici); 5) sposobnost praćenja pošiljki; 6) blagovremenost pošiljki da stignu na odredište u predviđenom ili očekivanom roku isporuke. Prema međunarodnoj bodovnoj ljestvici koja se sastoji od šest ključnih dimenzija za određivanje učinka zemalja i također prikazuje izvedeni ukupni LPI indeks, Bosna i Hercegovina je u 2018. godini ostvarila rezultat od 2,81, što je u odnosu na baznu godinu (2016) više za 0,21, ali daleko manje od prosjeka regije Evrope i Centralne Azije (3,24) i najbolje rangirane Njemačke (4,20).

U poređenju sa zemljama iz regije Bosna i Hercegovina je ostvarila bolji rezultat od Albanije (2,66), S. Makedonije (2,70) i Crne Gore (2,75), dok je lošija u poređenju s Hrvatskom (3,10) i Srbijom (2,84). U pogledu dostizanja **ciljne vrijednosti za 2023. godinu** evidentno je da će cilj biti ispunjen ukoliko LPI indeks nastavi rasti istim tempom.

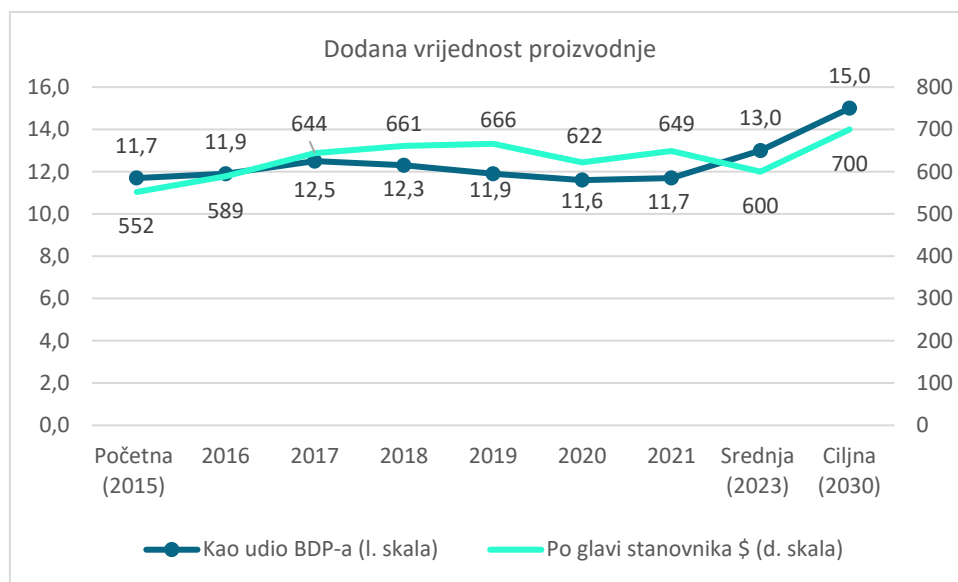
Vidljiv je značajan pad svih pokazatelja u cestovnom, željezničkom i zračnom saobraćaju u 2020. godini, koji je uzrokovan uticajem pandemije COVID-19. Zračni saobraćaj se polako razvija. Povezanost aerodroma je, prema posljednjem izvještaju Svjetskog ekonomskog foruma, rangirana na 98. mjestu od 141 zemlje, što je nepromijenjen nivo u odnosu na prethodnu godinu. Da bi se kvalitet transportne infrastrukture i usluga što više približio kvalitetu u zemljama u okruženju, potrebno je unaprijediti upravljanje transportnom infrastrukturom i uspostaviti održiv sistem finansiranja. Na nivou države usvojena je Okvirna strategija transporta Bosne i Hercegovine za period 2016–2030. godine koja sadrži strukturne prijedloge za razvoj transportnog sektora i programe za nadgradnju kapaciteta radi usklađivanja s dugoročnim ciljevima i strateškim dokumentima Evropske unije iz oblasti transporta. Strategija će omogućiti pristup finansijskoj podršci EU i međunarodnim finansijskim institucijama za infrastrukturne projekte.

Preostaje usklađivanje propisa o željezničkom, cestovnom, pomorskom, saobraćaju unutrašnjim plovim putevima i intermodalnom saobraćaju s *acquisem* i implementacija istih. Razvoj moderne željezničke mreže je ekonomski izazov za BiH, a cilj su moderni željeznički

operateri, s funkcionalnim lokomotivama i vagonima, koji koriste željezničku infrastrukturu u skladu s ugovorom koji imaju s upravljačem infrastrukture.

SDG indikator 9.2.1: Dodana vrijednost proizvodnje

Udio dodane vrijednosti proizvodnje u BDP-u odražava ulogu proizvodnje u ekonomiji i razvoju zemlje općenito. Dodana vrijednost proizvodnje po glavi stanovnika je osnovni pokazatelj nivoa industrijalizacije zemlje prilagođen veličini privrede.

Izvor: UNECE

Dodana vrijednost proizvodnje kao udio BDP-a Bosne i Hercegovine u 2021. godini iznosila je 11,7%, odnosno jednako kao i u baznoj 2015. godini. Proizvodnja se odnosi na industrije koje pripadaju sektoru C definisanom Međunarodnom standardnom industrijskom klasifikacijom svih ekonomskih aktivnosti ((ISIC) Rev.4). U okviru proizvodnih djelatnosti, u 2020. godini najveći udio u BDP-u od 2,24% odnosi se na proizvodnju gotovih metalnih proizvoda, osim mašina i opreme. Ta djelatnost je zabilježila pad proizvodnje u odnosu na 2019. godinu od 2,5%. Proizvodnja prehrambenih proizvoda opala je za 2,6% u odnosu na 2019. godinu, a u strukturi BDP-a u 2020. godini učestvuje sa 1,94%. Prerada drva i proizvoda od drva i pluta, osim pokućstva; proizvodnja predmeta od slame i pletarskih materijala također bilježi pad proizvodnje u odnosu na 2019. godinu za 2,4%, a u BDP-u učestvuje sa 0,94%. Što se tiče poređenja sa zemljama iz regiona, podaci koje je objavio UNECE za 2021. godinu⁴¹ pokazuju da udio dodane vrijednosti proizvodnje u BDP-u u Srbiji iznosi 14,1%, u Hrvatskoj 13,1%, u Sjevernoj Makedoniji 11,1%, u Albaniji 6,5% i u Crnoj Gori 4,7%. Od 2018. godine udio dodane vrijednosti proizvodnje u BDP-u Bosne i Hercegovine je u padu da bi u 2021. godini zabilježen blagi rast za 0,1 procentni poen u odnosu na prethodnu godinu. Dodana vrijednost proizvodnje mora se povećavati bržim tempom kako bismo dostigli **ciljanu vrijednost od 13% u 2023. godini**.

Dodana vrijednost proizvodnje po glavi stanovnika (izražena u dolarima iz 2010. godine) u 2021. godini iznosila je 649 USD/pc, što je u odnosu na baznu godinu (2015) više za 97 dolara odnosno 18%. Poređenja radi, u Hrvatskoj je u 2021. godini dodana vrijednost po glavi stanovnika iznosila 1.789 USD, u Crnoj Gori 326 USD, u Srbiji 980 USD, u S. Makedoniji 587 USD, u Albaniji 301 USD.⁴² Dodana vrijednost proizvodnje po glavi stanovnika od 2017.

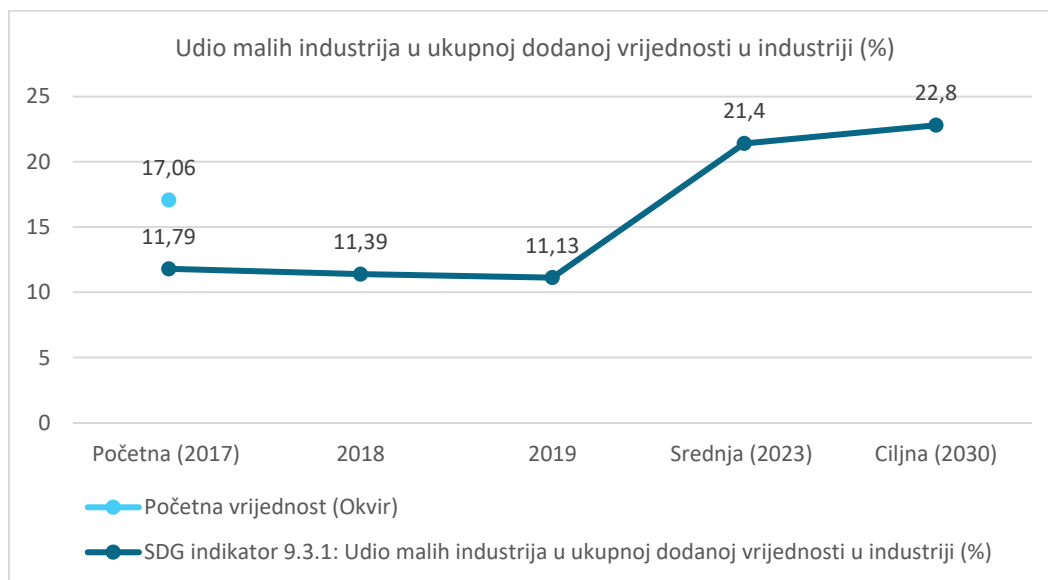
⁴¹ <https://w3.unece.org/SDG/en/Indicator?id=129> (ažurirano na dan 14. juna 2022)

⁴² UNECE: Manufacturing value added per capita - Sustainable Development Goals - United Nations Economic Commission for Europe (preuzeto 14. juna 2022)

godine premašuje **ciljnu vrijednost u 2023. godini**, pa je potrebno korigovati zadatu vrijednost za 2023, ali i 2030. godinu.

SDG indikator 9.3.1: Udio malih preduzeća u ukupnoj dodanoj vrijednosti djelatnosti prerađivačke industrije (%)

Mala preduzeća, koja se u okviru SDG-a nazivaju i „male industrije”, definisana ovdje u svrhu prikupljanja i kompilacije statističkih podataka odnose se na statističke jedinice, uglavnom preduzeća s manje od 20 zaposlenih.

Izvor: UNECE, <https://w3.unece.org/SDG/en/Indicator?id=164>

Prema posljednjim raspoloživim podacima UNECE-a, udio dodane vrijednosti proizvodnje malih proizvodnih preduzeća u ukupnoj dodanoj vrijednosti proizvodnje u 2019. godini zadržao se na gotovo jednakom nivou kao i prethodne godine (11,13%). Među zemljama u regionu, za koje su dostupni podaci, najveći udio male industrije u ukupnoj dodanoj vrijednosti industrije ostvarila je Hrvatska (14,86%), zatim Sjeverna Makedonija (11,52%) te Srbija (8,01%). Ukoliko se tempo smanjivanja nastavi u narednom periodu, **ciljana vrijednost za 2023. godinu** neće biti dostignuta.

Prema podacima Agencije za statistiku BiH, u 2020. godini u industriji Bosne i Hercegovine (područja B, C i D) poslovalo je ukupno 5.546 aktivnih preduzeća i 6.724 aktivna preduzetnika, što ukupno čini 12.270 privrednih subjekata. Od ukupnog broja privrednih subjekata u industriji udio malih industrijskih preduzeća⁴³ („male industrije”) iznosi 88% (10.765) od čega 4.230 čine mala preduzeća, a 6.535 čine mali preduzetnici⁴⁴.

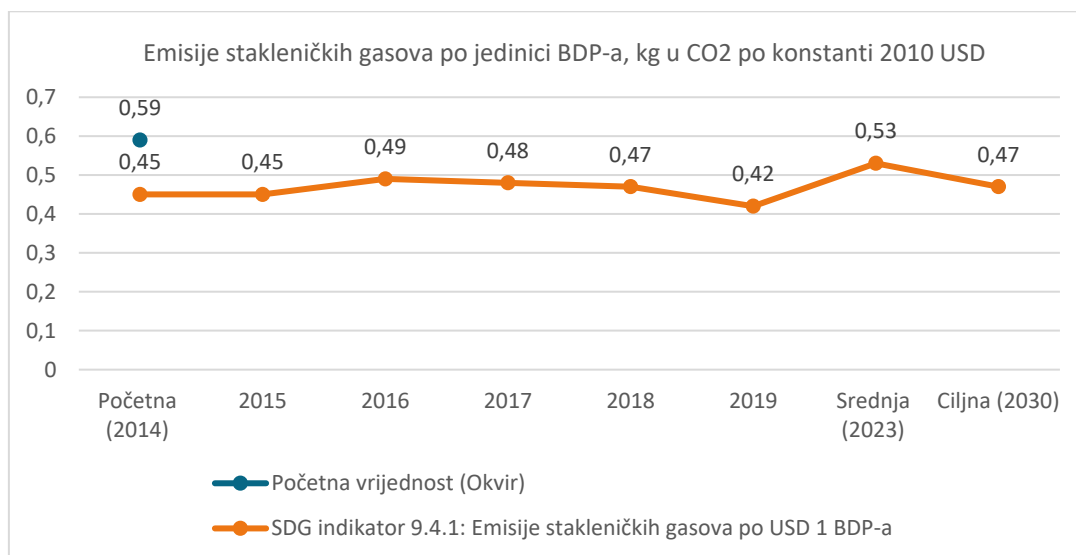
SDG indikator 9.4.1: Emisije stakleničkih gasova po USD 1 BDP-a

Indikator emisije CO₂ po jedinici dodane vrijednosti predstavlja količinu emisija iz sagorijevanja goriva koje je proizvela ekonomska aktivnost, po jedinici ekonomske proizvodnje. Kada se izračuna za proizvodni sektor (emisije CO₂ iz sagorijevanja goriva po jedinici dodane proizvodne vrijednosti), on mjeri intenzitet ugljika u proizvodnji. Njegovi trendovi su rezultat promjena u prosječnom intenzitetu ugljika u strukturi proizvodnog sektora. Prerađivačke industrije općenito poboljšavaju svoj intenzitet emisije kako zemlje prelaze na

⁴³ UNIDO predlaže da sve zemlje sastave podatke o zapošljavanju i dodanoj vrijednosti prema klasi veličine „male industrije” s manje od 20 zaposlenih.

⁴⁴ https://bhas.gov.ba/data/Publikacije/Saopštenja/2021/SBR_01_2020_Y1_1_BS.pdf

viši nivo industrijalizacije, ali treba napomenuti da se intenziteti emisije mogu smanjiti i kroz strukturne promjene i diversifikaciju u proizvodnji. CO₂ čini oko 80% svih emisija stakleničkih gasova iz proizvodnih procesa. Ukupni intenzitet privrede definisan je kao omjer ukupne emisije CO₂ iz sagorijevanja goriva po jedinici BDP-a.

Izvor: UNECE, *Carbon dioxide emissions per unit of GDP - Sustainable Development Goals - United Nations Economic Commission for Europe (unece.org)*

U Bosni i Hercegovini u periodu 2014–2018. ovaj omjer se kretao između 0,45 (2015) i 0,49 (2016), a prema posljednjim dostupnim podacima koje je objavio UNECE, u 2019. godini iznosio je 0,42. Treba imati u vidu da je početna vrijednost u Okviru bila za 0,14 promila veća od one koja je trenutno dostupna, pa je **potrebno ciljne vrijednosti revidirati**. Što se tiče zemalja u okruženju, u Albaniji se po jedinici ekonomske aktivnosti proizvede 0,10 kg CO₂, u Hrvatskoj 0,13; u Crnoj Gori 0,19; u Sjevernoj Makedoniji 0,23 i u Srbiji 0,35.

Prema izvještaju UNDP-a, s podacima za 2013. godinu, energetske sektor daje najveći doprinos emisijama CO₂, s udjelom između 51 i 60%, a nakon njega slijedi poljoprivredni sektor (11–16%), saobraćajni (9–13%), industrijski (3–10%) i sektor otpada (4–6%)⁴⁵. Dva energetske najintenzivnija podsektora su pretvaranje energije (termoelektrane, toplane, saobraćaj) i sagorijevanje goriva u industriji.

U cilju razvoja održivog sistema za procjenu emisija stakleničkih gasova i njihovog uklanjanja dugoročno, preporučuje se revidiranje relevantnih zakona o zaštiti okoliša i zraka u skladu s općim zahtjevima Uredbe (EU) br. 525/2013 o mehanizmu za praćenje i izvještavanje o emisijama stakleničkih gasova kako bi se propisala priprema i provedba podzakonskih akata, koji će prvenstveno uspostaviti obavezni sistem protoka podataka između nadležnih organa vlasti s jasnim odgovornostima i rokovima⁴⁶.

SDG indikator 9.5.1: Rashodi za istraživanje i razvoj kao udio BDP-a

Istraživanje i eksperimentalni razvoj (R&D) obuhvataju kreativan i sistematičan rad koji se preduzima u cilju povećanja zaliha znanja – uključujući znanje o čovječanstvu, kulturi i društvu – i osmišljavanja novih primjena raspoloživog znanja. Obrazovanje, naučno-istraživački rad i inovacije bi trebali biti jedan od prioriteta u zemlji. Da bi se stvorila razvojna i moderna zemlja treba ulagati u inovacije i ekonomije bazirane na inovacijama i novim tehnologijama. Bosna i

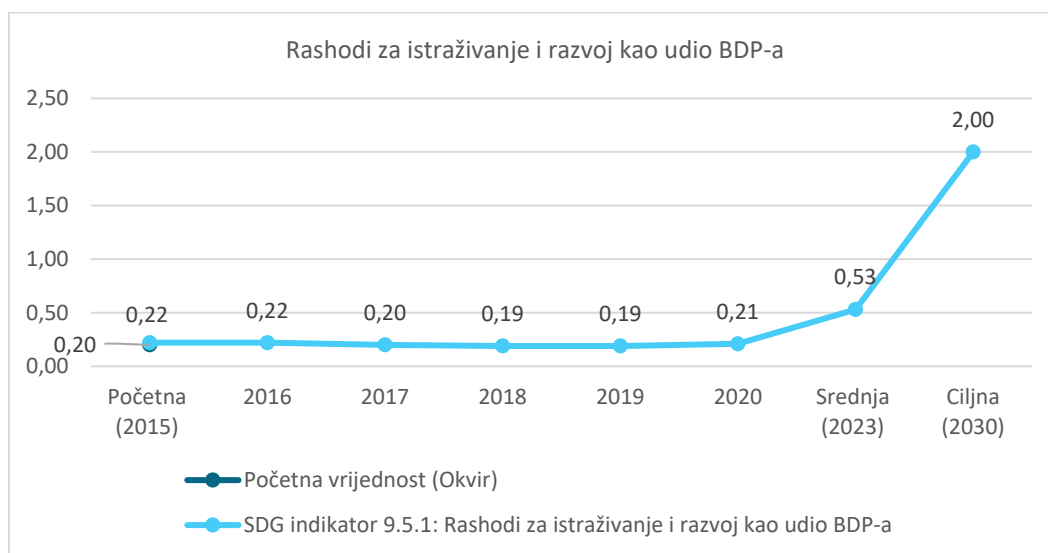
⁴⁵ http://www.unfccc.ba/site/upload/PDF_dokumenti/TNC_Report%20LAT.pdf str. 47

⁴⁶ Treći nacionalni izvještaj i Drugi dvogodišnji izvještaj o emisiji stakleničkih plinova BiH, juli 2016, str. 174 [TNC_Report_LAT.pdf](http://www.unfccc.ba/site/upload/PDF_dokumenti/TNC_Report_LAT.pdf) (unfccc.ba)

Hercegovina i dalje izdvaja jako mala sredstva iz BDP-a za inovacije, nauku i istraživanje i razvoj, te je nedovoljno razumijevanje o važnosti istih u ekonomskom rastu i društvenom razvoju.

Procijenjena ukupna izdvajanja za istraživanja, bilo da su privatna ili javna ulaganja, u Bosni i Hercegovini iznosila su oko 0,2% BDP-a u 2020. godini⁴⁷. Bruto izdaci za istraživanje i razvoj u 2020. godini iznosili su 70.584.000 KM, od toga su tekući troškovi iznosili 55.702.000 KM (78,9%), a investicioni izdaci 14.882.000 KM (21,1%). Najviše je izdvojeno za obrazovanje (38,7%), zatim za opće unapređenje znanja (32%), transport, telekomunikacije i ostale infrastrukture (11%), poljoprivredu (5,2%), industrijsku proizvodnju i tehnologiju (4,2%), energiju (3,9%), itd. Od ukupnih sredstava za istraživanje i razvoj, 29,4% su vlastita sredstva, dok je 45% sredstava dobijeno od države i ostalih nivoa uprave. Radi poređenja, Hrvatska izdvaja 1,25% BDP-a za istraživanje i razvoj, Slovenija 2,15%, Sjeverna Makedonija 0,38%, Srbija 0,91% a prosjek EU iznosi 2,32%⁴⁸. Od 2013. godine pa do danas se jako malo sredstava izdvaja u te svrhe. Ukoliko se nastavi s istim nivoom izdvajanja u narednom periodu, **ciljana vrijednost za 2023. godinu** neće biti dostignuta.

Prema Globalnom inovacijskom indeksu u 2020. godini, rangirani smo na 90. mjestu od ukupno 131 zemlje u pogledu izdvajanja za istraživanje i razvoj. Od zemalja iz okruženja najbolje je rangirana Hrvatska (38. mjesto), zatim Srbija (40. mjesto), Crna Gora (73. mjesto) i Sjeverna Makedonija (74. mjesto)⁴⁹.

Izvor: BHAS

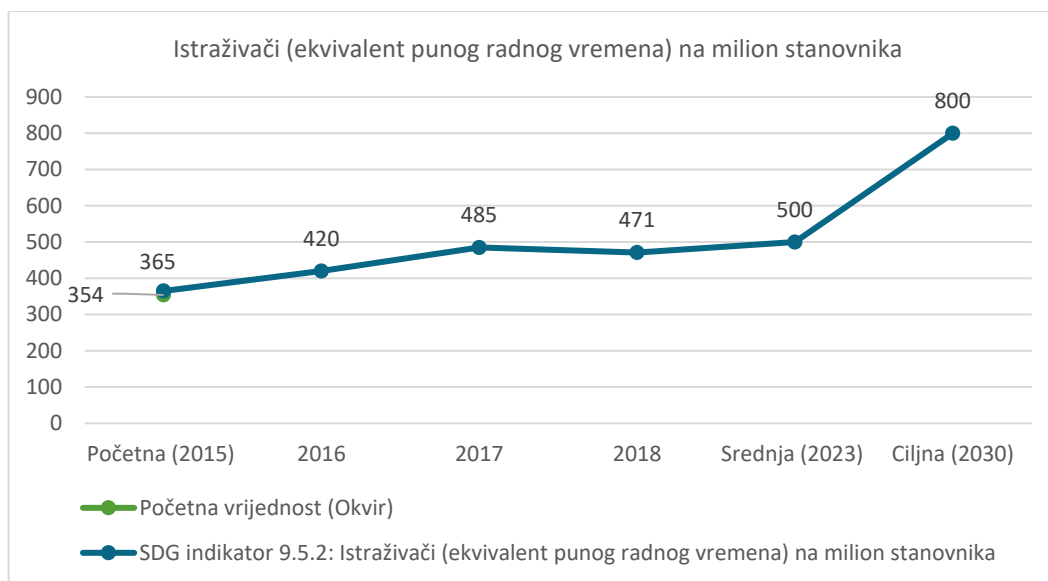
SDG indikator 9.5.2: Istraživači (ekvivalent punog radnog vremena) na milion stanovnika

Istraživači su profesionalci koji se bave koncepcijom ili stvaranjem novog znanja. Oni provode istraživanja i poboljšavaju ili razvijaju koncepte, teorije, modele, tehnike instrumentacije, softver ili operativne metode. Ekvivalent punog radnog vremena (FTE) osoblja za istraživanje i razvoj definiše se kao omjer stvarno provedenih radnih sati u istraživanju i razvoju tokom određenog referentnog perioda (obično kalendarske godine) podijeljen s ukupnim brojem sati koje je pojedinac konvencionalno radio u istom periodu.

⁴⁷ Agencija za statistiku BiH, Saopćenje: Istraživanje i razvoj 2020, 9. februar 2022, str. 12 [RDE_01_2020_Y1_1_BS.pdf](https://bhas.gov.ba/RDE_01_2020_Y1_1_BS.pdf) (bhas.gov.ba)

⁴⁸ EUROSTAT, Statistics | Eurostat (europa.eu)

⁴⁹ https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo_pub_gii_2020.pdf

Izvor: BHAS, <https://sdg.bhas.gov.ba/bs/9-5-2/>

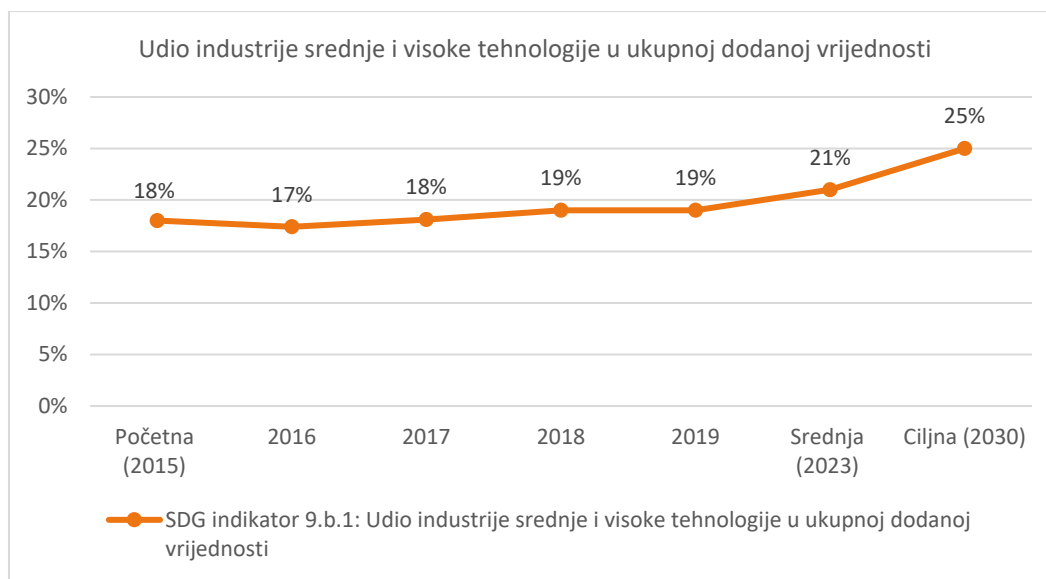
U Bosni i Hercegovini je na poslovima istraživanja i razvoja u 2020. godini, izraženo ekvivalentom pune zaposlenosti, zaposleno 1.483 istraživača, od čega se na žene odnosi 48,8% a na muškarce 51,2%. Najveći broj je zaposlen u sektoru visokog obrazovanja (1.289), poslovnom sektoru (143), državnom sektoru (49), dok u neprofitnom sektoru nema formalno zaposlenih istraživača. Prema naučnoj oblasti, najveći broj istraživača se bavi inženjerstvom i tehnologijama (561 ili 37,8%), zatim društvenim naukama (306 ili 20,6%), humanističkim naukama (217 ili 14,6%), prirodnim naukama (188 ili 12,7%), poljoprivrednim naukama (149 ili 10,1%) te medicinskim i zdravstvenim naukama (61 ili 4,2%).

Zabilježen je trend pada broja zaposlenih istraživača, izražen ekvivalentom pune zaposlenosti, sa 1.627 iz 2017. godine na 1.483 u 2020. godini. U odnosu na milion stanovnika, u Bosni i Hercegovini u 2018. godini, prema podacima UNECE-a, bio je 471 istraživač s ekvivalentom pune zaposlenosti, pa je u pogledu dostizanja **ciljane vrijednost za 2023. godinu** potrebno usmjeriti više pažnje na ovu problematiku.

U poređenju sa zemljama iz okruženja, najviše istraživača na milion stanovnika u 2018. godini, izraženo ekvivalentom pune zaposlenosti, ima Srbija (2.087), zatim Hrvatska (1.921), Sjeverna Makedonija (799) i Crna Gora (734).

SDG indikator 9.b.1: Udio industrije srednje i visoke tehnologije u ukupnoj dodanoj vrijednosti

Industrijski razvoj općenito podrazumijeva strukturalni prijelaz s aktivnosti zasnovanih na resursima i niske tehnologije na aktivnosti industrije srednje visoke i visoke tehnologije. Moderna, vrlo složena proizvodna struktura nudi bolje mogućnosti za razvoj vještina i tehnološke inovacije. Djelatnosti industrije srednje visoke i visoke tehnologije su također industrije proizvodnje s visokom dodanom vrijednosti s većim tehnološkim intenzitetom i produktivnošću rada. Povećanje udjela sektora industrije srednje visoke i visoke tehnologije također odražava uticaj inovacija. Proizvodi niskog nivoa dodane vrijednosti i niskog stepena finalizacije obuhvataju proizvode koji nastaju obrađivanjem prirodnih resursa nekvalifikovanim radom. Tehnološko intenzivni proizvodi su proizvodi sa znatno većom dodanom vrijednošću i neuporedivo većim stepenom finalizacije.

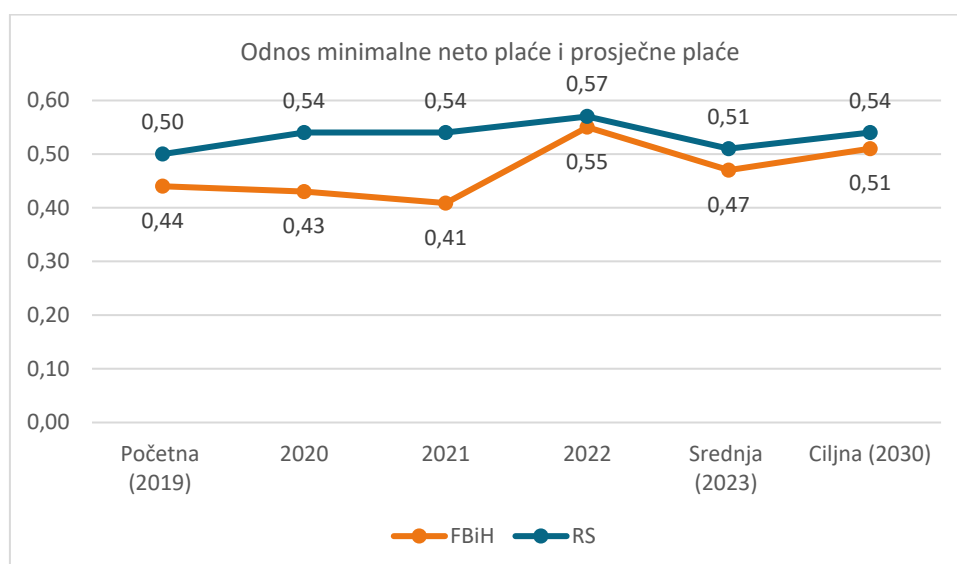

Izvor: UNECE

Posmatrajući period 2015–2019. godine, udio industrije srednje i visoke tehnologije u ukupnoj dodanoj vrijednosti kreće se od 17% u 2016. godini do 19% koliko je zabilježeno u 2019. godini. Da bismo dostigli **ciljanu vrijednost** od 21% u 2023. godini trebali bismo se dodatno fokusirati na ostvarivanje tog cilja. Radi poređenja, u 2019. godini udio industrije srednje i visoke tehnologije u ukupnoj dodanoj vrijednosti u Hrvatskoj iznosio je 28,7%, Sjevernoj Makedoniji 32%, Srbiji 24,6%, Crnoj Gori 14,9% i u Albaniji 4,6%.

Zamjenski SDG indikator 10.4.1: Odnos minimalne neto plaće i prosječne plaće

U 2022. godini zabilježen je rast prosječne neto plaće u Federaciji BiH i Republici Srpskoj. Dok su u 2020. godini plaće u entitetima bile izjednačene (956 KM), u 2022. godini (januar) prosječna neto plaća po zaposlenom radniku u FBiH iznosila je 1.045 KM, a u Republici Srpskoj 1.042 KM. Treba imati u vidu da u RS u plaću ulaze i naknade koje su neoporezive⁵⁰ u FBiH.

Izvor: Za prosječnu neto plaću izvori podataka su FZS i RZS, a za minimalnu neto plaću su odluke entitetskih vlada⁵¹

⁵⁰ Od 2002. godine u RS u neto plaće uračunavaju se i topli obrok i regres.

⁵¹ U slučaju Brčko distrikta, Zakon o radu propisuje da se najniža plaća, uvjeti i način njenog usklađivanja utvrđuju općim aktom i ne može biti niža od najniže plaće na koju se plaćaju doprinosi na obavezno osiguranje u entitetima Bosne i Hercegovine.

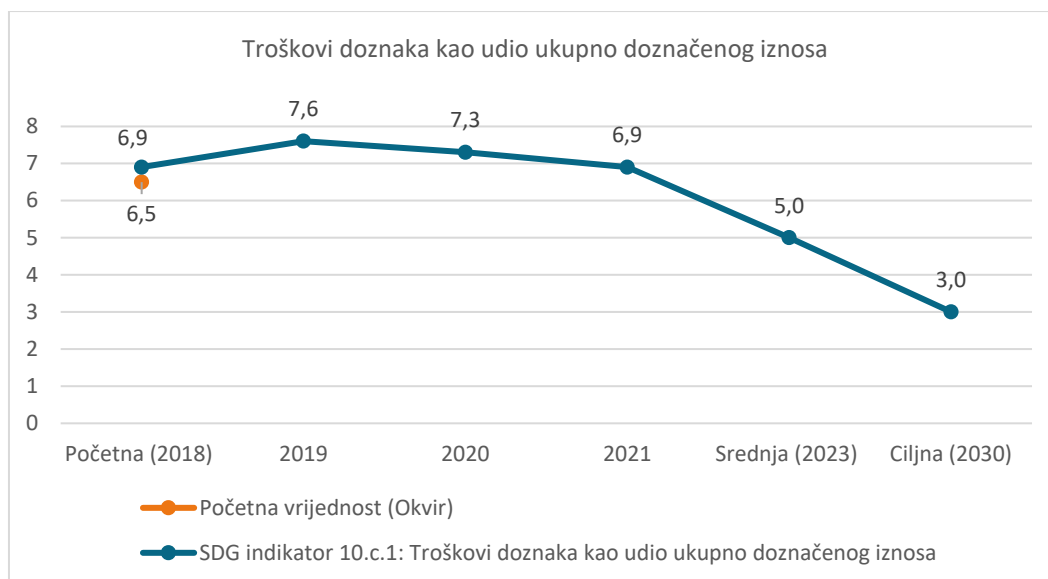
Minimalna neto plaća koja je na snazi od 1. januara 2022. godine u Republici Srpskoj iznosi 590 KM (302 EUR), a u Federaciji BiH 543 KM (278 EUR). Radi poređenja, u Hrvatskoj je u 2022. godini minimalna plaća iznosila 619 EUR, Albaniji 262 EUR, Crnoj Gori 450 EUR, Srbiji 406 EUR i Sjevernoj Makedoniji 292 EUR.

U Federaciji BiH do 1. januara 2022. godine minimalna neto plaća se računala po satnici od 2,31 KM, što je za 176 radnih sati iznosilo 406,56 KM. U periodu 2019–2021. prosječna neto plaća je rasla pa se odnos između minimalne neto plaće i prosječne neto plaće smanjivao sa 0,44 u 2019. godini na 0,41 u 2021. godini. Međutim, Vlada Federacije Bosne i Hercegovine u 2021. godini donijela je Uredbu kojom se propisuje metodologija utvrđivanja iznosa najniže plaće i usklađivanje najniže plaće. Najniža neto plaća ne može iznositi manje od 55 posto prosječne mjesečne neto plaće u FBiH. Tom odlukom premašena je **ciljna vrijednost** za 2023. i 2030. godinu u FBiH pa je potrebno utvrditi nove ciljeve prema kojima će se usmjeriti politike utvrđivanja minimalne neto plaće. U Republici Srpskoj u periodu 2019–2022. zabilježen je rast minimalne neto plaće uz istovremen rast prosječne neto plaće pa se njihov odnos kretao od 0,50 (2019) do 0,57 (2022). I u Republici Srpskoj, kao i u Federaciji BiH, premašeni ciljevi su utvrđeni za 2023. i 2030. godinu, te je potrebno postaviti nove ciljne vrijednosti.

SDG indikator 10.c.1: Troškovi doznaka iz inostranstva kao udio ukupno doznačenog iznosa

Transferi su obično periodična plaćanja radnika migranata (koji svaki mjesec šalju novac svojim porodicama u svojoj zemlji). Novčane doznake i ostali lični transferi emigranata iz Bosne i Hercegovine čine oko osam posto BDP-a i po tome smo na vrhu ljestvice zemalja Evrope. Ukoliko se tome dodaju i ostali prihodi koji dolaze iz inostranstva kao što su socijalna primanja poput penzija i privremeni prihodi radnika koji stalno žive u BiH a zarađuju radeći, na primjer preko interneta, u inostranstvu, njihov doprinos BDP-u premašuje 14 posto i dostiže iznos od oko 2,5 milijardi eura godišnje⁵². Posmatrani indikator odnosi se na potrebe smanjenja troškova doznaka za migrante. Ovaj cilj je poznat i kao „cilj 5x5”, a usvojila ga je i grupa G8 2009. godine, a odnosi se na smanjenje globalnog prosječnog ukupnog troška doznaka migranata za 5 procentnih poena u 5 godina. Da bi se postigao ovaj cilj, vlade u zemljama pošiljateljima i zemljama prijema trebaju da razmotre implementaciju reformi zasnovanih na Općim principima za usluge međunarodnih doznaka od strane Svjetske banke/Komiteta za sisteme plaćanja i poravnanja (januar 2007). Ovaj međunarodno dogovoreni okvir pokazao se efikasnim kao pomoć u smanjenju troškova doznaka i usmjeravanju akcija za poboljšanje efikasnosti međunarodnih doznaka.

⁵² Troškovi iseljavanja mladih iz Bosne i Hercegovine, str. 4 <https://www.wfd.org/what-we-do/resources/cost-youth-emigration-bosnia-and-herzegovina-wfd-research>

Izvor: UNECE, <https://w3.unece.org/SDG/en/Indicator?id=126>

Prema posljednjim objavljenim podacima od strane UNECE-a, u 2021. godini trošak doznaka iznosio je 6,9% od ukupnog doznačenog iznosa što je jednako baznoj 2018. godini. Radi poređenja, u Hrvatskoj se na ime troška plaća 8,0% od ukupnog doznačenog iznosa, u Srbiji 6,3%, u S. Makedoniji 6,8%, a u Albaniji 8,0%.

SDG indikator 11.6.2: Zagađenje zraka, prosječna koncentracija PM_{2,5} (µg/m³)

Među kriterijima zagađivača koji se obično mjere u realnom vremenu, fine čestice (PM_{2,5}) se trenutno smatraju najštetnijim za ljudsko zdravlje zbog svoje rasprostranjenosti i dalekosežnih zdravstvenih rizika. Izloženost PM_{2,5} povezana je s negativnim zdravstvenim efektima kao što su kardiovaskularne bolesti, respiratorne bolesti i prerana smrtnost.

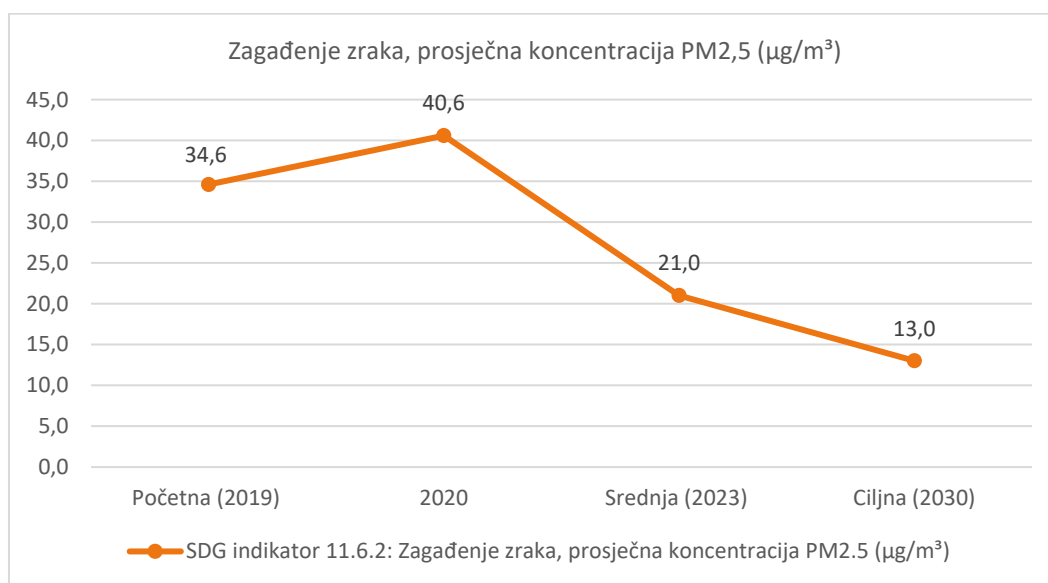
PM_{2,5} se definiše kao čestice u zraku koje se prenose okolinom veličine do 2,5 mikrona. Te čestice uključuju niz hemijskih sastava i dolaze iz niza izvora. Najčešći izvori koje je stvorio čovjek uključuju motorna vozila na fosilna goriva, proizvodnju električne energije, industrijsku djelatnost, poljoprivredu i sagorijevanje biomase.

Raspoređeno po godišnjoj prosječnoj koncentraciji PM_{2,5} (µg/m³), ponderirano prema populaciji na osnovu dostupnih podataka, Bosna i Hercegovina, prema svjetskom Izvještaju o kvalitetu zraka, zauzima 10. mjesto na listi najzagađenijih zemalja u 2020. godini u svijetu. Ostale zemlje iz regije su bolje rangirane pa je tako S. Makedonija na 17. mjestu, Crna Gora na 25. mjestu, Srbija na 28. mjestu, Hrvatska na 35. mjestu, Kosovo* na 40. mjestu i Albanija na 55. mjestu⁵³.

Emisije zagađenja zraka širom Evrope su značajno pale tokom proteklih decenija, ali i dalje predstavljaju najveći rizik za kvalitet životne sredine. U 2020. godini oko polovine evropskih gradova premašuje kriterije SZO-a za godišnje PM_{2,5}, što je, prema procjenama iste, doprinijelo oko 50.000 prijevremenih smrti. Koncentracije PM_{2,5} obično su veće u istočnoj i južnoj Evropi nego u zapadnoj i sjevernoj Evropi. Taj trend je posebno izražen zimi, kada urbana područja u BiH koriste za grijanje uglj i biomasu. Urbana područja u Poljskoj, Bosni i Hercegovini, Srbiji i Turskoj obično imaju dva mjeseca ili više mjeseci tokom kojih je prosječan kvalitet zraka klasifikovan kao „nezdrav” (≥ 55,5 µg/m³) prema američkim AQI

⁵³ World Air Quality Report 2020, str. 11

standardima. Među 15 najzagađenijih gradova u Evropi u 2020. godini čak 5 je iz Bosne i Hercegovine (Sarajevo, Lukavac, Dobo, Živinice i Tuzla)⁵⁴.

Izvor: Svjetski izvještaj o kvalitetu zraka (World Air Quality Report 2020)

U Bosni i Hercegovini koncentracija čestica po kubnom metru raste umjesto da opada pa je očigledno da **ciljana vrijednost za 2023.** neće biti dostignuta ukoliko se ne preduzmu snažne mjere. Izvori zagađenosti zraka u BiH uključuju grijanje i kuhanje na kruta goriva, termoelektrane/toplane na ugalj, industriju i vozila koja stare. Oko 58% ukupnih emisija u zrak postrojenja za proizvodnju energije potiče od sagorijevanja uglja i treseta, te 20% od sagorijevanja čvrstih goriva i uljnih produkata, iz industrije je doprinos 9%, od transporta između 7–12%, poljoprivrede 9% te otpada 4%. Kvalitet zraka je značajno narušen, pogotovo PMx česticama te SO₂.

Praćenje kvaliteta zraka u BiH nažalost je sporadično i nedovoljno. Trenutno u BiH postoje mjerna mjesta na 17 lokacija (Sarajevo, Banja Luka, Tuzla, Zenica, Lukavac, Prijedor, Goražde, Jajce, Živinice, Ilijaš, Kakanj, Bihać, Hadžići, Maglaj, Tešanj, Visoko i Ivan Sedlo)⁵⁵. Neophodno je hitno jačati kapacitet praćenja kvaliteta zraka u čitavoj zemlji.

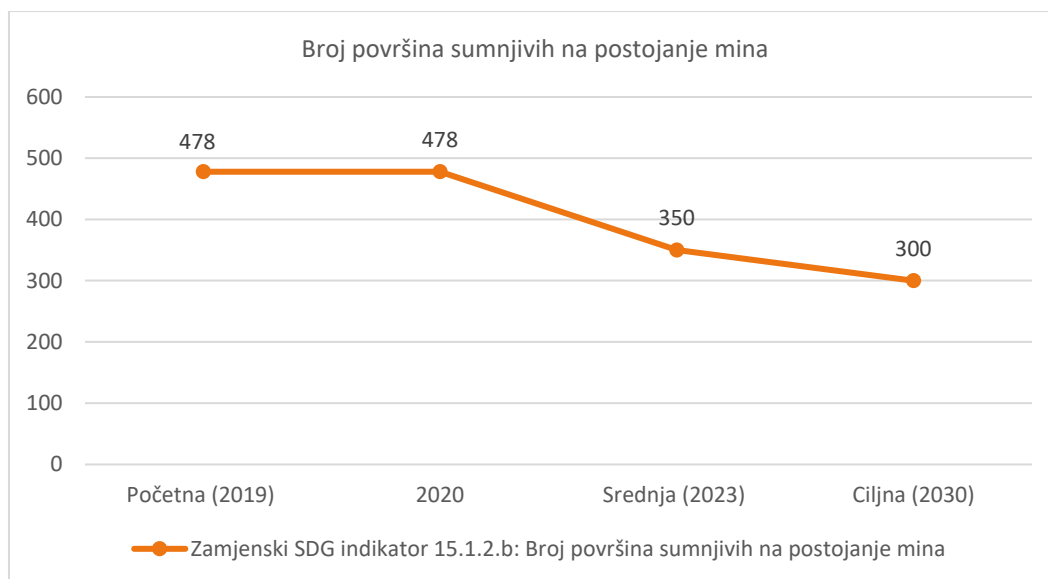
Zamjenski SDG indikator 15.1.2.b: Broj površina sumnjivih na postojanje mina

Trenutna veličina opasnih površina sumnjivih na mine u BiH iznosi 956,36 km² (1,96% ukupne površine BiH), a na kasetnu municiju u BiH iznosi 2,05 km². U 2020. godini u BiH nisu registrovane deminerske nesreće, kao ni stradanje civilnog stanovništva u minskim poljima. Iste godine postavljena su 133 znaka trajnog obilježavanja na 8 lokacija, ukupne površine 486.430 m², te je sumnjiva opasna površina smanjena za 16.570 m²⁵⁶, ali je njihov broj ostao isti.

⁵⁴ World Air Quality Report 2020, str. 25

⁵⁵ Kvalitet zraka u gradovima Bosne i Hercegovine | Kvalitet zraka u bh. gradovima (ekoakcija.org)

⁵⁶ <http://www.bhmac.org/wp-content/uploads/2021/08/izvje%C5%A1taj-PMA-za-2020.-godinu-2.pdf>

Izvor: BHMACH, <http://bhmac.org/wp-content/uploads/2021/08/izvje%C5%A1taj-PMA-za-2020.-godinu-2.pdf>

Kroz projekt „Opća procjena minski sumnjivih područja u Bosni i Hercegovini 2018–2019.”⁵⁷ obrađeni su podaci za 143 općine. Minska opasnost je potvrđena u 118 općina, u kojima je procijenjeno postojanje 180.000 zaostalih komada mina. Identifikovano je ukupno 478 minski sumnjivih površina (MSP). Utvrđeno je 189 MSP-a s visokim nivoom rizika, 274 sa srednjim nivoom i 15 s niskim nivoom rizika. Izvršena je procjena nivoa uticaja rizika za 1.421 ugroženu zajednicu. Direktnom riziku i dalje je izloženo 32.109 domaćinstava.

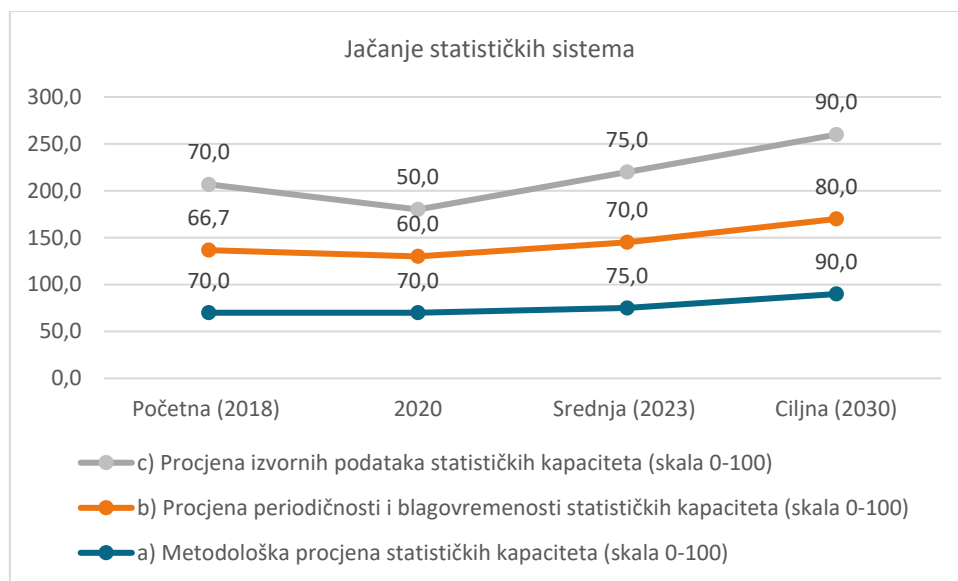
Posmatrajući posljednje dvije godine (2019–2020), broj površina sumnjivih na postojanje mina nije se mijenjao, tako da bismo dostigli **ciljanu vrijednost od 350 u 2023. godini** trebali bismo se dodatno fokusirati na ostvarivanje ovog cilja. Prema planu deminiranja u BiH za 2022. godinu predviđeni su projekti na 25 MSP ukupne površine 50,3 km².⁵⁸

Zamjenski SDG indikator 17.19.2: Jačanje statističkih sistema

Indikator statističkog kapaciteta pruža pregled kapaciteta nacionalnog statističkog sistema zemlje na osnovu dijagnostičkog okvira, procjenjujući na taj način tri dimenzije: metodologiju, izvorne podatke te periodičnost i blagovremenost.

⁵⁷ Centar za uklanjanje mina u Bosni i Hercegovini (BHMACH) zajedno s Oružanim snagama Bosne i Hercegovine (OS BiH) i Norveškom narodnom pomoći u Bosni i Hercegovini (NPA BiH) proveli su projekt „Opća procjena minski sumnjivih područja u Bosni i Hercegovini 2018–2019” koji finansira Evropska unija (EU) preko Instrumenta za doprinos stabilnosti i miru (IcSP).

⁵⁸ https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwjQyZS5lv_3AhUEgv0HHQ9KCIEQFnoECAGQAQ&url=https%3A%2F%2Fekonsultacije.gov.ba%2Flegislationactivities%2Fdownloaddocument%3FdocumentId%3D1021453&usg=AOvVaw2DumUQ0HgBNx-

Izvor: Svjetska banka (Statistical Capacity Indicator *Dashboard*)

Prema posljednjim podacima Svjetske Banke (The Statistical Capacity Indicator – SCI), u 2020. godini ostvareni su lošiji rezultati u odnosu na baznu 2018. godinu u polju procjene izvornih podataka (50) i procjene periodičnosti i blagovremenosti (60), dok je na polju metodološke procjene statističkih kapaciteta zabilježen isti nivo (70) kao i u 2018. godini. Radi poređenja, na skali od 0 do 100, metodološka procjena statističkih kapaciteta je u 2020. godini u Crnoj Gori iznosila 80, u Sjevernoj Makedoniji 90, a u Srbiji 70. Kad je u pitanju procjena periodičnosti i blagovremenosti statističkih kapaciteta, Crna Gora je u 2020. godini ostvarila rezultat od 86,7, Sjeverna Makedonija 76,7, a Srbija 96,7. Istovremeno, u pogledu procjene izvornih podataka, Crna gora je ostvarila rezultat od 90, Sjeverna Makedonija 50, a Srbija 100. U pogledu dostizanja **ciljne vrijednosti za 2023. godinu** bliži smo bili 2018. godine nego 2020. godine, pa je potrebno uložiti enormne napore u pogledu dostizanja postavljenih ciljeva.

Primjeri dobre prakse

Primjer 1

U Bosni i Hercegovini od 2018. godine djeca i početnici uzrasta od 7 do 18 godina imaju mogućnost sticanja obrazovanja i vještina iz domena programiranja kroz digitalnu školu koju je uspostavila privatna kompanija pod nazivom Digital School. Glavni fokus Digital School je usmjeren na podučavanje programske logike, tako da se budući programeri mogu veoma brzo osamostaliti i prilagoditi bilo kojem programskom jeziku koji će trebati koristiti u budućnosti. Dok studenti uče programske vještine koje im omogućavaju da razvijaju softverske proizvode kao što su aplikacije i web stranice, oni također uče kritičko razmišljanje i vještine rješavanja problema, koje su vrlo važne za prilagođavanje brzo promjenjivim trendovima u tehnologiji, kao i u životu općenito. Digital School doprinosi realizaciji SDG ciljeva kroz: (1) ponudu visokoplaćenih radnih mjesta za mlade instruktore programere, (2) razvoj digitalnih vještina kod djece i mladih, (3) pripremu djece za buduća zanimanja čime se povezuje tržište rada sa sistemom obrazovanja. Digital School stvara preduvjete za ekspanziju preduzetništva, digitalizaciju i ekonomske aktivnosti zasnovane na znanju.

Primjer 2

Federalno ministarstvo razvoja poduzetništva i obrta je u okviru projekta „Digitalna transformacija MSP-a u Federaciji BiH” za 2021. godinu potpisalo ugovore s 20 kompanija kojima su osigurana grant sredstva, u skladu s rješenjima koja se primjenjuju u svijetu, radi bolje konkurentnosti i nastupa na domaćem i inostranom tržištu. Za te poticaje izdvojeno je

ukupno 370.000 KM, od čega je UNDP osigurao 320.000 KM, a Vlada Federacije BiH 50.000 KM. Putem 20 odobrenih projekata bit će finansirano ukupno 100 različitih softverskih i hardverskih rješenja, 178 zaposlenika malih i srednjih preduzeća proći će obuku za korištenje najsavremenijih tehnologija u proizvodnji, a u konačnici će biti otvoreno i 60 novih radnih mjesta. Ovim projektom, pored uvođenja digitalnih alata i opreme s ciljem digitalne transformacije koja će unaprijediti proces rada i proizvodnje, otvaraju se nove poslovne mogućnosti i tržišta, te jača otpornost na rizike i vanjske uticaje malih i srednjih preduzeća. Projekt promoviše napredne pristupe poslovanju, te stavlja u fokus razvoj neophodnih znanja i vještina zaposlenih s ciljem lakšeg i bržeg pristupa tržištima. Kroz tu podršku direktno će se povećati konkurentnost preduzeća, njihova produktivnost i omogućiti brži ekonomski rast. Oko 30 posto svih projekata bit će finansirano u pravcu uspostavljanja ERP sistema, koji je jedan od najznačajnijih alata za povećanje konkurentnosti i optimizaciju unutrašnjih procesa preduzeća. Minimalan iznos grant sredstava po jednom projektu iznosi 10.000 KM, a maksimalan 20.000 KM, uz uvjet da korisnik sredstava osigura vlastito sufinansiranje u iznosu od minimalno 30 posto ukupnog iznosa za realizaciju predloženog projekta. Ta podrška dio je DigitalBIZ projekta UNDP-a čiji je cilj razvoj digitalne ekonomije i jačanje kapaciteta institucionalnih partnera.

Primjer 3

Program Karijerno savjetovanje i usmjeravanje koji se provodi u Brčko distriktu BiH ima za cilj pomoći učenicima da razumiju i interpretiraju informacije o tržištu rada i budućoj karijeri, razjasne nedoumice koje imaju u vezi s profesijama ili poslovima, da razumiju svoje sposobnosti i definišu svoje stavove u pogledu ponuđenih ili željenih izbora. Polazne pretpostavke za definisanje programa su se bazirale na istraživanju koje se provodilo, a obuhvatalo je: anketiranje privrednika, savjetovanja učenika osnovnih škola u cilju lakšeg izbora srednjoškolskog zanimanja, savjetovanja učenika srednjih škola u cilju kvalitetnijeg odabira zanimanja na tržištu rada, odnosno lakšeg odabira visokoškolske ustanove.

Kroz Program je uspostavljena i Kancelarija za karijerno usmjeravanje i savjetovanje u Brčko distriktu BiH kroz koju se realizuju sljedeće aktivnosti: učeničke sekcije za karijerno usmjeravanje i savjetovanje, edukacije timova za potrebe istraživanja, prezentacije u osnovnim školama s aktivnim učešćem predstavnika određenih zanimanja u vidu prezentacije zanimanja po principu „živa biblioteka” ili po principu videopriče, izrada brošura o poslodavcima, izrada informativnih letaka o školama, kreiranje i realizovanje kampanje promocije zanatskih djelatnosti.

Zaključna razmatranja

U Izvještaju je analizirano 65% (29/45) indikatora za koje su objavljeni podaci u okviru razvojnog pravca Pametni rast.

Pandemija COVID-19 u velikoj je mjeri usporila cjelokupnu ekonomiju Bosne i Hercegovine. Međutim, u 2021. godini, prema preliminarnim podacima, bilježi se rast ekonomske aktivnosti od 7,1%. Blagi napredak je vidljiv i kod industrijalizacije zemlje, odnosno udjela dodane vrijednosti proizvodnje u BDP-u. Međutim, energetska intenzitet stagnira u posljednjih nekoliko godina, pa se može reći da Bosna i Hercegovina još uvijek koristi previše energije za proizvodnju jedne jedinice ekonomskog učinka. Što se tiče potrošnje domaćih sirovina u procesu proizvodnje te produktivnosti resursa, Bosna i Hercegovina troši previše sirovina po jedinici BDP-a i efikasnost korištenja resursa je na niskom nivou.

Također, zabilježen je nizak udio „male industrije”, kao i industrije srednje i visoke tehnologije u ukupnoj dodanoj vrijednosti. Istovremeno, primjetan je visok nivo emisije CO₂ po jedinici dodane vrijednosti naročito kod pretvaranja energije (termoelektrane, toplane, saobraćaj) i

sagorijevanja goriva u industriji. Ipak, bilježi se rast udjela izvora obnovljive energije u ukupnoj krajnjoj potrošnji energije u Bosni i Hercegovini.

Na tržištu rada stopa zaposlenosti mladih i žena je u padu pa je potrebno posvetiti više pažnje ovom problemu. Još uvijek je naglašena razlika u ostvarenim prihodima između spolova, gdje muškarci u Bosni i Hercegovini ostvaruju dva puta veće prihode od žena. Također, izdvajanja za istraživanje i razvoj u Bosni i Hercegovini su najmanja u regiji (0,21% BDP-a) i daleko od EU prosjeka (2,32%). Broj istraživača s punim radnim vremenom blago raste u odnosu na broj stanovnika, ali u apsolutnom broju se smanjuje. Osnovne i srednje škole su bolje opremljene računarima i pristupom internetu u odnosu na raniji period, te imamo sve veći broj stanovnika koji koriste internet. Pozitivni trendovi su zabilježeni kod rasta prosječne neto plaće i utvrđivanja minimalne plaće u Federaciji BiH i Republici Srpskoj. Potrebno je dodatno se fokusirati na smanjenje troškova doznaka, naročito ako imamo u vidu da novčane doznake i ostali lični transferi emigranata iz Bosne i Hercegovine čine oko osam posto BDP-a i po tome smo na vrhu ljestvice zemalja Evrope. Kako bi se sveobuhvatno ojačao privatni sektor, potrebno je preduzeti niz mjera, među kojima je i smanjenje troškova i vremena potrebnog za registraciju novih preduzeća.

U pogledu kvaliteta infrastrukture, BiH je zabilježila progres, ali je razvoj modernog cestovnog, željezničkog i zračnog saobraćaja još uvijek ekonomski izazov za BiH. Iako je u posljednjem periodu zabilježena opadajuća stopa smrtnosti usljed povreda u saobraćajnim nesrećama, stanje cestovnog saobraćaja u našoj zemlji je i dalje nezadovoljavajuće i nalazimo se pri samom vrhu evropske ljestvice po smrtnosti u saobraćaju. Neophodan je snažni podstrek poboljšanju putne infrastrukture kako bi se približili evropskom prosjeku, te osigurali preduvjete za ubrzani održivi rast.

U posljednjih 5 godina nije vidljiv napredak u pogledu korištenja čistih goriva i tehnologija, te kvalitet zraka ostaje jedan od ključnih izazova za BiH. Sve navedeno utiče na zagađenje okoline i zraka pa i ne čudi da je Bosna i Hercegovina zauzela 10. mjesto na listi najzagađenijih zemalja u 2020. godini. Među 15 najzagađenijih gradova u Evropi u 2020. godini čak 5 je iz Bosne i Hercegovine (Sarajevo, Lukavac, Doboj, Živinice i Tuzla).

Kada je u pitanju pristup vodi za piće, približno 90% stanovništva Bosne i Hercegovine koristi pitku vodu iz sistema kojima se sigurno upravlja, što je poslije Hrvatske (93,5%) najbolji rezultat među zemljama iz okruženja.

S druge strane, zagađenost površina minama još uvijek je aktuelan problem kojem se treba posebno posvetiti u narednom periodu.

Jedan od najvažnijih elemenata za blagovremeno praćenje razvoja jeste jačanje statističkih sistema na svim nivoima u državi. Imajući u vidu lošije rezultate zabilježene u domenu jačanja statističkih sistema u odnosu na raniji period, potrebno je više pažnje posvetiti metodologiji, izvornim podacima, periodičnosti i blagovremenosti.

Indikatori koji se nisu analizirali u ovom izvještaju

R.br.	Indikator	Komentar
1	SDG indikator 4.3.1: Stopa učešća mladih i odraslih u formalnom i neformalnom obrazovanju i obuci tokom prethodnih 12 mjeseci, po spolu	Postoji samo početna vrijednost. Nema novih podataka.
2	SDG indikator 6.3.1: Stanovništvo priključeno na pročišćavanje urbanih otpadnih voda, u %	Postoji početna vrijednost. Nema novih podataka.
3	Zamjenski SDG indikator 6.3.2a: Biohemijska potrošnja kisika u rijekama	Postoji samo početna vrijednost. Nema novih podataka.
4	Zamjenski SDG indikator 6.3.2.b: Fosfati u rijekama	Izvor je EEA, a podatke objavljuje knoema.com gdje se mora platiti pristup. Također EUROSTAT objavljuje ove podatke preuzete od EEA, ali ih nema za BiH.
5	Zamjenski SDG indikator 11.1.1: Uvjeti stanovanja (%)	Nije objavljena nova anketa o potrošnji domaćinstva u BiH. Zadnja objavljena anketa prikazuje podatke za 2015. godinu.
6	SDG indikator 11.4.1: Ukupni izdaci po stanovniku utrošeni na konzervaciju, zaštitu i očuvanje cjelokupne kulturne i prirodne baštine, prema izvorima finansiranja (javnim, privatnim), vrsti baštine (kulturnoj, prirodnoj) i nivou vlasti (nacionalna, regionalna i lokalna/općinska)	Izvor: Ministarstva finansija na svim nivoima vlasti u BiH, Agencija za statistiku BiH u saradnji s Ministarstvom civilnih poslova BiH
7	SDG indikator 11.5.1: Broj smrtnih slučajeva, nestalih osoba i osoba direktno pogođenih katastrofama na 100.000 stanovnika	Izvor: Ministarstvo sigurnosti BiH. BiH nema usaglašene i egzaktno podatke na nivou BiH jer se još radi na unošenju podataka u bazu podataka o štetama i gubicima.
8	Zamjenski SDG indikator 11.6.1.a: Udio netretiranog komunalnog otpada	Izvor: Agencija za statistiku BiH. U Okviru postoji početna vrijednost od 25%, ažurirana vrijednost nije dostupna.
9	Zamjenski SDG indikator 11.6.1.b: Udio recikliranog komunalnog otpada	Izvor: Agencija za statistiku BiH. U Okviru postoji početna vrijednost od 0%, ažurirana vrijednost nije dostupna.
10	SDG indikator 11.b.2: Udio lokalnih samouprava s usvojenim inkluzivnim i integrisanim strategijama razvoja koje obuhvataju pitanje upravljanja rizicima od katastrofa	Početna vrijednost nije dostupna.
11	Prilagođeni SDG indikator 12.4.2: Udio tretiranog opasnog otpada	Izvor: Agencija za statistiku BiH. U Okviru postoji početna vrijednost od 7%, ažurirana vrijednost nije dostupna.
12	SDG indikator: 12.5.1: Stopa recikliranja, u tonama recikliranog materijala	Izvor: Agencija za statistiku BiH. U Okviru postoji početna vrijednost od 1% ili 4.000 tona. Postoji i link koji vodi na saopštenje od 22. 10. 2019. pod nazivom Okoliš, javni odvoz i odlaganje komunalnog otpada, 2018. godina. Na str. 2 u tabeli 4. dat je podatak o količini prerađenog otpada u iznosu od 4.000 tona što nije tačno, već se radi o 9.801 tona, što iznosi 1% od ukupnog otpada (957.494). U novijim izdanjima ovog saopštenja potpuno su drugačiji podaci.
13	SDG indikator 12.6.1: Broj kompanija koje objavljuju izvještaje o održivosti	Izvor: UN Global Compact. U Okviru postoji početna vrijednost od 2.

14	SDG indikator 13.1.2: Procent jedinica lokalne samouprave koje imaju usvojene strategije smanjenja rizika od katastrofa u skladu sa Sendai okvirom za smanjenje rizika od katastrofa 2015–2030. godina	Početna vrijednost u Okviru nije definisana (ND).
15	Zamjenski SDG indikator 15.1.2.a: Očuvanje biološke raznolikosti (%)	Izvor: UNSTAT. U Okviru postoji početna vrijednost za čistu vodu 67% i zemljište 18%, ažurirana vrijednost nije dostupna. Na UNSTAT postoji indikator Prosječan udio slatkovodnih ključnih područja biodiverziteta (KBA) pokrivenih zaštićenim područjima (%).
16	Zamjenski SDG indikator 15.1.2.a: Procent zaštićenih područja (%)	Izvor: EPR BiH 2018, NBSAP. U Okviru postoji početna vrijednost od 2,07, ažurirana vrijednost nije dostupna.

4.3 Uvod u razvojni pravac: Društvo jednakih mogućnosti

Društvo jednakih mogućnosti kao razvojni pravac usko je povezan s principom „Niko ne smije biti isključen”. Ispunjenje svakog razvojnog pravca podrazumijeva paralelan rad i na drugim razvojnim pravcima i oblastima kao što su unapređenje javne uprave, brži rast prihoda, zapošljavanja i unapređenja sistema socijalne i zdravstvene zaštite. To je važno kako bi se posebno na bolji način zaštitili oni koji su suočeni s najvećim rizikom od siromaštva i ranjivosti (npr. starije osobe, osobe s invaliditetom, stanovnici udaljenih ruralnih područja, žene, djeca i slično) s ciljem jačanja socijalne kohezije. Istovremeno, fokus je i na aktivaciji, izgradnji vještina i prilika za cjeloživotno učenje za osobe s otežanim pristupom tržištu rada. U širem smislu, ljudima je potrebna zaštita od rizika i iznenadnih događaja, koji ih mogu dovesti do siromaštva tokom njihovog života. Implementacija ovog pravca će se ispunjavati kroz pet akceleratora. **Akcelerator 1: Unapređenje politika socijalne zaštite** će se odvijati kroz ispunjavanje nekoliko pokretača, i to: ciljano i bolje usmjeravanje javnih rashoda za socijalnu zaštitu, jačanje infrastrukture i kompetencija pružalaca usluga kroz uvođenje novih modela te unapređenje sistema identifikacije i praćenja ranjivih porodica i porodica u riziku. **Akcelerator 2: Aktivacija i zapošljavanje** podrazumijeva ispunjenje kroz dva pokretača. Prvi pokretač su aktivacijske politike i mjere zapošljavanja usmjerene na uključivanje ranjivih kategorija na tržište rada. To može da uključuje razvijanje sistema identifikacije, pripreme za rad (doškovanje i prekvalifikacija), zapošljavanje, podršku i praćenje ranjivih kategorija, saradnju s poslodavcem i sl. Važan segment je i podrška razvoju socijalnog preduzetništva kao modela koji istovremeno doprinosi zapošljavanju i podršci ugroženim grupama. Istovremeno, jedna od bitnih prepreka za zapošljavanje žena je njihova briga o domaćinstvu, odnosno briga za stare, djecu i osobe s invaliditetom, tako da, iako one obavljaju socijalnu ulogu države, njihov rad nije vrednovan kroz odgovarajuće naknade niti priznavanje radnog staža te je ovo pitanje neophodno rješavati. **Akcelerator 3: Efikasna zdravstvena zaštita za sve** podrazumijeva i ispunjavanje osnovnih međunarodno dogovorenih standarda ljudskih prava *Pravo na zdravlje*. Uzimajući u obzir situaciju u Bosni i Hercegovini, ispunjavanje ovog akceleratora predviđa se putem nekoliko pokretača i to: unapređenje pristupa i kvaliteta usluga zdravstvene zaštite, preventivne zdravstvene mjere, provođenje reformi finansiranja zdravstvene zaštite, strateški pristupi u zadržavanju postojećeg osoblja te razvoju ljudskih resursa u oblasti zdravstva generalno. **Akcelerator 4: Poboljšanje inkluzivnosti obrazovnih sistema** predviđa implementaciju putem sljedećih pokretača: jednak pristup obrazovanju, uspostava sistema rane detekcije i intervencije za djecu u riziku i s razvojnim poteškoćama, povećanje obuhvata djece predškolskim obrazovanjem (uzrast 3 do 6 god.), mjere smanjivanja ranog napuštanja školovanja, smanjenje broja osoba bez znanja i vještina i njihova integracija u tržište rada. Poseban fokus je stavljen na **Akcelerator 5: Finansijska inkluzija**, iz tog razloga što je u 2017. godini samo 55% odraslog stanovništva imalo otvorene račune u

bankama. Finansijska inkluzija odraslog stanovništva predstavlja preduvjet kako bi se povećala socijalna kohezija pojedinca sa zajednicom. Ispunjenje ovog akcelaratora predviđeno je putem sljedećih pokretača: unapređenje dostupnosti finansijskih usluga za najranjivije kategorije stanovništva, te bolja pristupačnost mikrokreditima s povoljnim kamatnim stopama.

Prilagođeni SDG indikator 2.1.2: Nesigurnost u snabdijevanju hranom kod odraslog stanovništva, u %

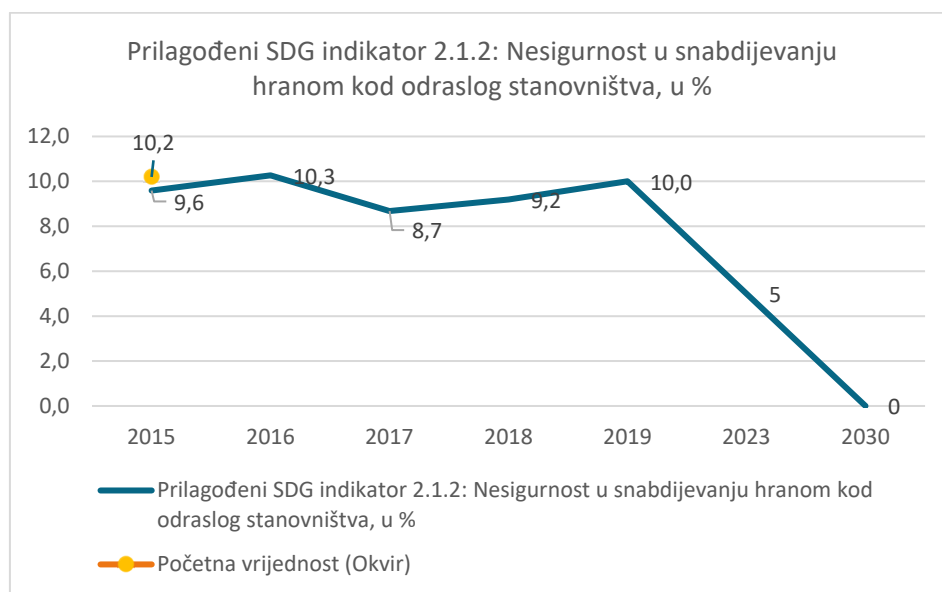
Nesigurnost u snabdijevanju hranom postaje sve izazovnija, i posljednji trendovi ukazuju da i razvijene evropske zemlje, nakon pandemije i ratnih dešavanja u Ukrajini, susreću se s pogoršanjem ovog indikatora.

Prevalenca stanovništva umjerene ili teške nesigurnosti u snabdijevanju hranom u populaciji bazira se na takozvanoj FIES skali (Food Insecurity Experience Scale) koju izrađuje Organizacija za hranu i poljoprivredu (FAO). To je metoda koja mjeri pristup hrani i provodi se godišnje na osnovu unaprijed definisanog intervjua.

Bosna i Hercegovina se nalazi u lošijem položaju nego što je to bilo 2017. godine, tako da se može reći da se pogoršava položaj koji nije bio uvjetovan pandemijom i nestabilnošću u globalnim lancima snabdijevanja. Ovaj indikator je veoma bitan posebno iz aspekta što se nesigurnost za snabdijevanje hranom povećala i u razvijenim zemljama. To se dešava iz nekoliko razloga, kao što su: poremećaji u globalnim lancima snabdijevanja hranom izazvani pandemijom, ratna dešavanja na evropskom tlu, nepovoljne klimatske promjene, kao i nepovoljni ekonomski trendovi koji vladaju u pojedinim zemljama.

Iako se stanje u Bosni i Hercegovini postepeno pogoršava, od 2017. godine, ako se pored prosječne vrijednosti za period 2018–2020⁵⁹, Bosna i Hercegovina je u boljem položaju od zemalja koje se svrstavaju u istu regiju (Albanija 33,8; Hrvatska 11,0; Crna Gora 13,5; Sjeverna Makedonija 17,7 te Srbija 12,0).

U pogledu dostizanja **ciljne vrijednosti** za 2023. godinu evidentno je da cilj bez značajnih ulaganja neće biti ispunjen. Ipak, treba imati u vidu da su se desili mnogi značajni globalni procesi koji utiču na ostvarenje ovog cilja, tako da bi se on u budućnosti trebao revidirati.

Izvor: UNSTATS (preuzeto 31. marta 2022)

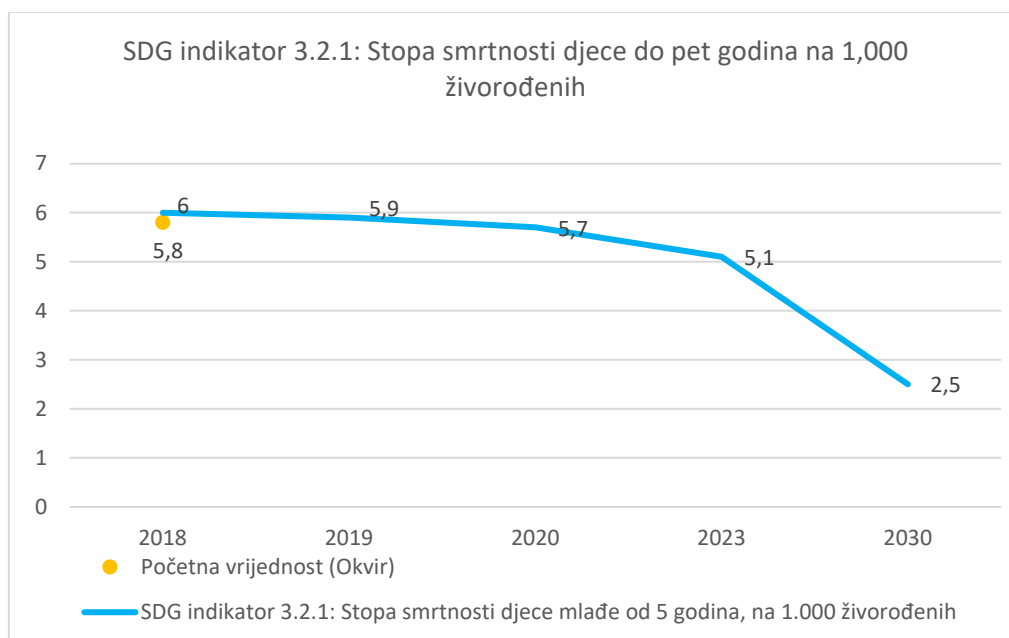
⁵⁹ Food Agriculture Organisation, State of Food Security and Nutrition in the World 2021, str. 141

Na osnovu iste skale prati se i stanje rasta i razvoja djece (mlađe od 5 godina)⁶⁰. U pogledu zaostajanja u rastu djece mlađe od pet godina, stanje se neznatno poboljšalo u 2020. godini (9,1%) u odnosu na 2012. godinu (9,3%). Posmatrajući istu grupu zemalja (Južna Evropa), lošiji položaj od Bosne i Hercegovine ima samo Albanija (9,6%). Iako je Sjeverna Makedonija u znatno lošijem položaju od Bosne i Hercegovine u pogledu umjerene i teške nesigurnosti u snabdijevanju hranom kod odraslih osoba, Sjeverna Makedonija ima znatno bolji položaj u prevalenci zaostajanja djece u rastu (4,1%).

Nešto bolja slika je u pogledu pretilosti djece, koja se smanjila u 2020. godini (12,8%) u odnosu na 2012. godinu (18,9%). U poređenju sa zemljama Južne Evrope, samo Grčka (13,9%) i Albanija (14,6%) su imale veću prevalencu u pretilosti djece.⁶¹

SDG indikator 3.2.1: Stopa smrtnosti djece do pet godina na 1.000 živorođenih

Stopa smrtnosti djece je jedan od osnovnih pokazatelja kada govorimo o dobrobiti djece. U Bosni i Hercegovini ova stopa je u padu, ali čini se da, ako se zadrži trend smanjivanja iz perioda 2018–2020, **ciljana vrijednost za 2023.** neće biti dostignuta. Također, treba imati u vidu da je početna vrijednost u Okviru bila za 0,2 promila manja od one koja je trenutno dostupna.

Izvor: UNSTAT baza podataka (pristup 7. aprila 2022)

Najčešći uzroci smrtnosti djece do pet godina vode porijeklo od perinatalnog doba, što govori o neophodnosti unapređenja prenatalne zaštite.

U poređenju sa zemljama u okruženju⁶², lošije pokazatelje od Bosne i Hercegovine imaju Albanija (9,8) i Sjeverna Makedonija (5,9). Srbija je u nešto povoljnijem položaju od BiH (5,6). U znatno boljem položaju nalaze se: Hrvatska (4,6), Crna Gora (2,4) i Slovenija (2,2).

Zamjenski SDG indikator 3.2.2: Stopa dojenačke smrtnosti

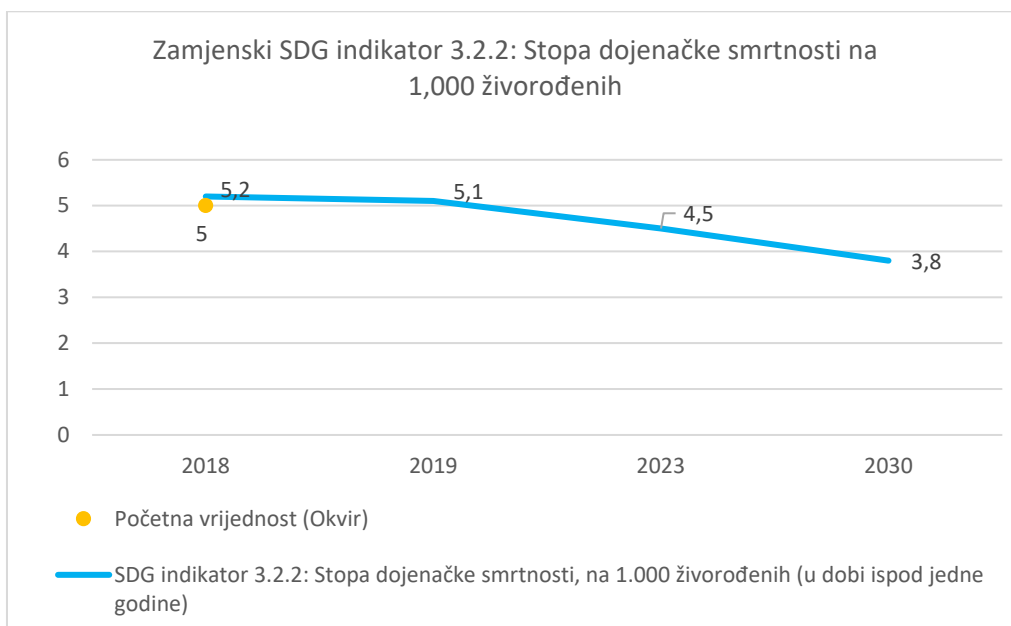
Stopa dojenačke smrtnosti je jedan od pokazatelja zdravstvenog stanja stanovništva, posebno djece.

⁶⁰ Izvještaj FAO (Food Agriculture Organisation) State of Food security and nutrition in the World 2021

⁶¹ Food Agriculture Organisation, State of Food Security and Nutrition in the World 2021, str. 141

⁶² UNSTAT (na dan 7. aprila 2022)

Što se tiče dostupnih podataka, uočena je razlika u početnim vrijednostima koje su definisane u Okviru i onih koje su trenutno prisutne. Na osnovu dostupnih podataka, vidljivo je blago unapređenje u pogledu ovog indikatora, ali potrebno je još više posvetiti pažnju tome kako bi se ostvarila **ciljana vrijednost za 2023.**

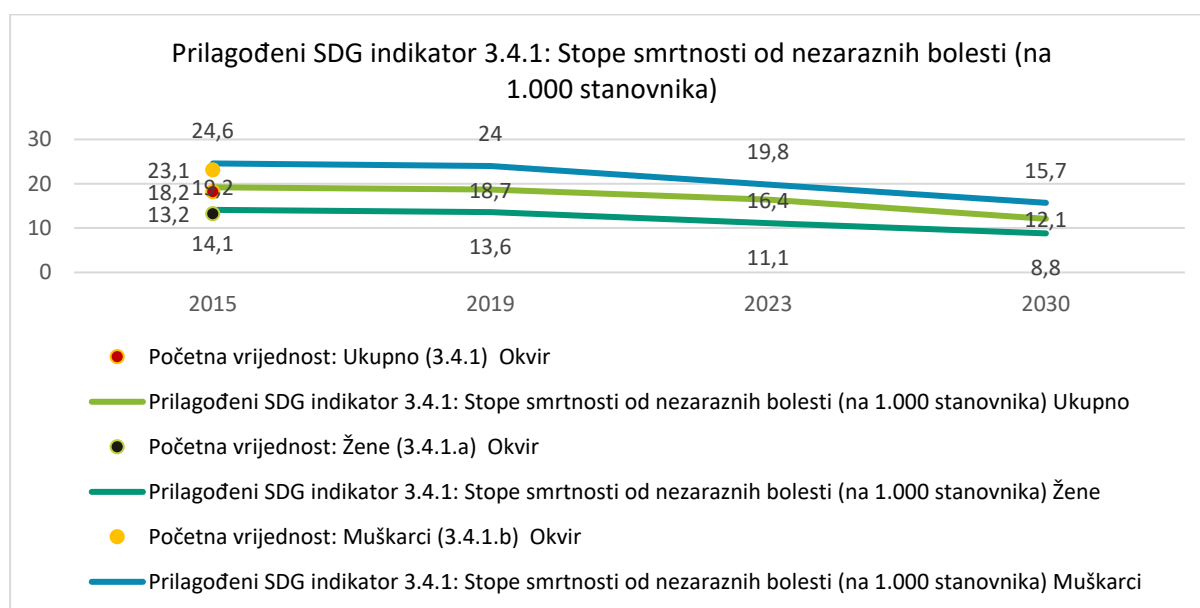

Izvor: UNSTAT (na dan 23. marta 2022)

Kao i u prethodnom indikatoru, glavni uzroci dojenačke smrtnosti su određena stanja koja vode porijeklo od perinatalnog perioda.

Prilagođeni SDG indikator 3.4.1: Stopa smrtnosti od nezaraznih bolesti (na 1.000 stanovnika) (starosna grupa 30–70 godina)

U pogledu **Prilagođenog SDG indikatora 3.4.1** bitno je napomenuti da su sve početne vrijednosti u Okviru potcijenjene u odnosu na zadnje dostupne podatke, tako da je u svim slučajevima vrijednost koja je zabilježena u 2019. godini bila lošija od početne vrijednosti koja se nalazi u Okviru.

Izvor: sdg.bhas.gov.ba (pristup 23. marta 2022)

Posmatrajući korigovane vrijednosti, ipak je vidljivo blago poboljšanje u 2019. godini u odnosu na 2015. godinu. Identifikovana poboljšanja u pogledu stope smrtnosti od nezaraznih bolesti nisu dovoljna da bi se dostigla **ciljana vrijednost u 2023. godini**.

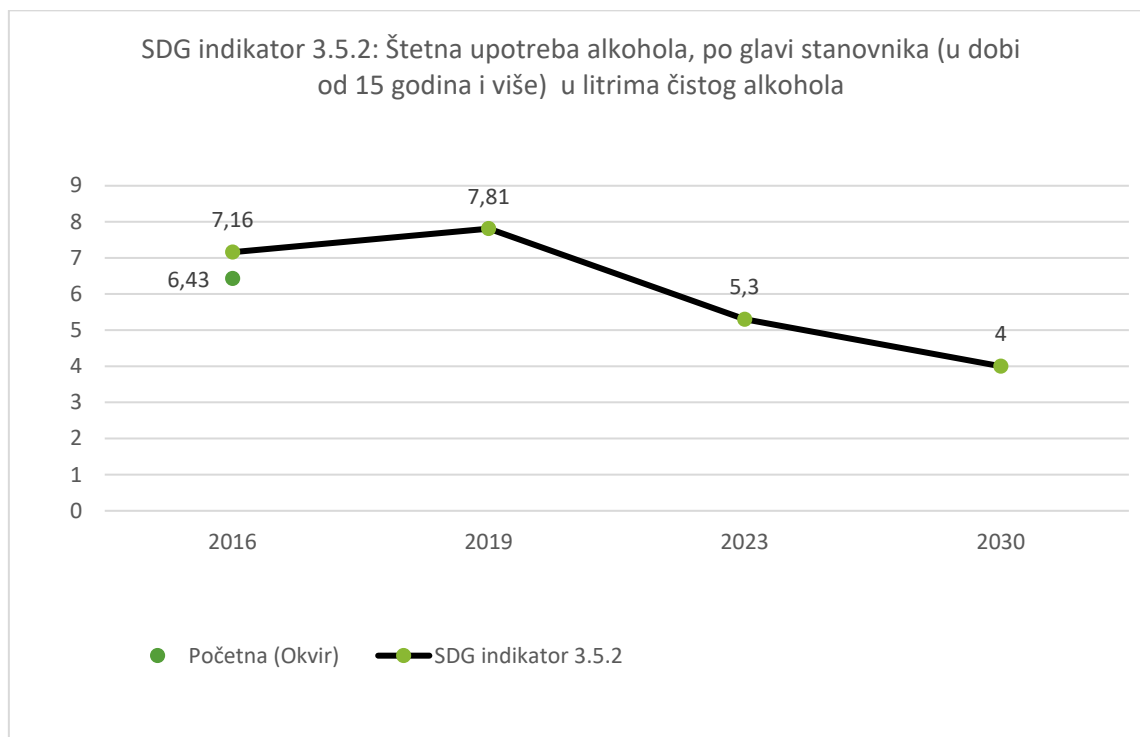
Pod nezaraznim bolestima ovdje se uzimaju bolesti kao što su kardiovaskularna, maligna oboljenja, dijabetes i hronična respiratorna oboljenja. Iako Bosna i Hercegovina ne odstupa značajno od zemalja u okruženju, čak je od mnogih i bolje pozicionirana u pogledu ovog indikatora (Srbija, Sjeverna Makedonija, Crna Gora), potrebno je značajno posvetiti pažnju ovoj problematici, s posebnim akcentom na preventivnu zdravstvenu politiku. Detekcija i liječenje nezaraznih bolesti čine značajan pritisak na potrošnju u zdravstvenom sektoru. Tako recimo, prema posljednjim pokazateljima iz 2019. godine, 9% BDP-a čine izdaci zdravstvenog sektora, odnosno 3 milijarde i 194 miliona KM. Najviše novca se izdvaja za bolničko liječenje. U 2019. godini više od polovine ukupne potrošnje za zdravstvo utrošeno je na usluge liječenja i rehabilitacije, dok je četvrtina sredstava utrošena na medicinska sredstva. Sve to nam govori o neophodnosti ulaganja u preventivne politike i izgradnju zdravih stilova života stanovništva.

Najveći udio umrlih povezan je s kardiovaskularnim oboljenjima (45,1%), a nakon toga vodeći uzroci su maligne neoplazme (17,7%).

SDG indikator 3.5.2: Štetna upotreba alkohola, definisana prema nacionalnom kontekstu kao konzumacija alkohola po glavi stanovnika (u dobi od 15 godina i više) tokom kalendarske godine u litrima čistog alkohola

Kao što je već spomenuto, zdrave životne navike imaju pozitivan efekat na zdravlje stanovništva.

Dostupni podaci o konzumaciji ukazuju da se štetna upotreba alkohola po glavi stanovnika povećava. Pored toga, početna vrijednost koja je prikazana u SDG okviru je korigovana, što treba imati u vidu prilikom eventualne korekcije **ciljne vrijednosti** (5,3 litra).

Izvor: UNSTAT (na dan 23. marta 2022)

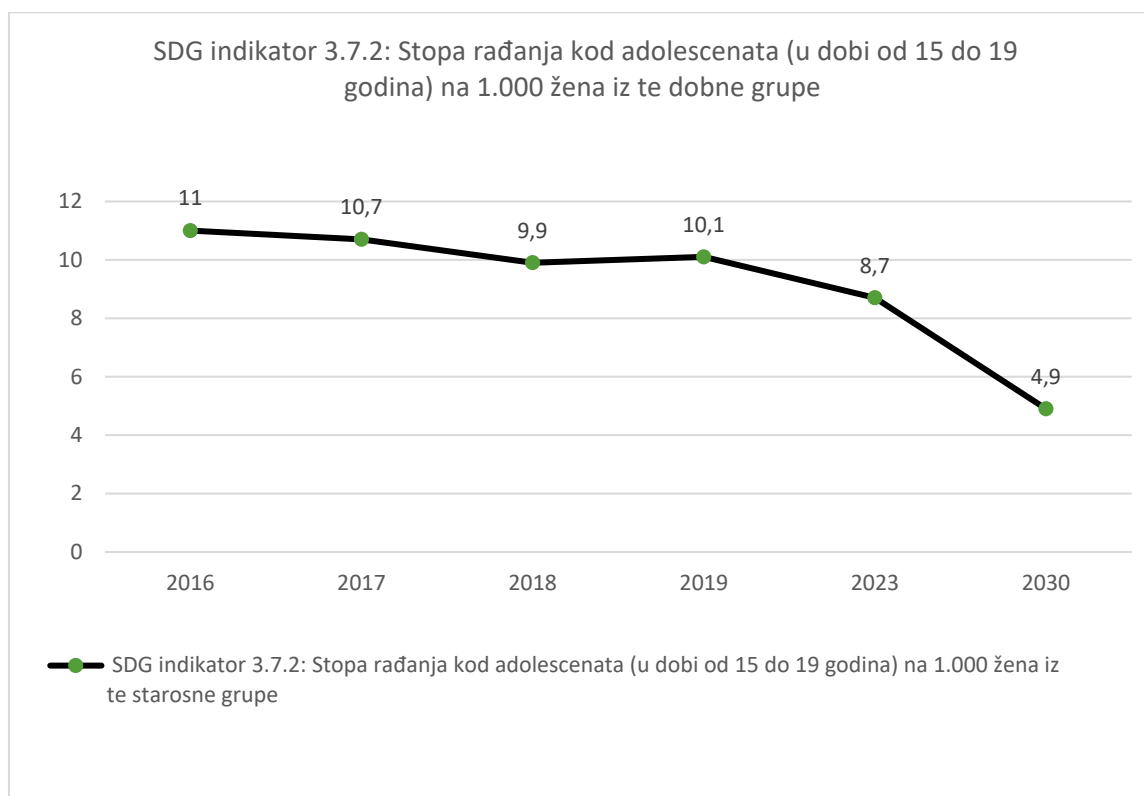
U pogledu štetne upotrebe alkohola uočena je spolna razlika tako da je u 2019. godini ona iznosila 12,9 litara za muškarce, a 3,0 litara za žene.⁶³ Što se tiče poređenja sa zemljama iz regiona, u Albaniji je recimo štetna upotreba alkohola po glavi odraslog stanovnika iznosila 6,8 litara, u Hrvatskoj 8,3 litra, Crnoj Gori 12,2 litra, Makedoniji 6,4 litra i Sloveniji 12,1 litra.

Konzumiranje alkohola u BiH u 2019. godini iznosi 7,81 ekvivalent čistog alkohola. Poređenjem sa zemljama iz regiona, najniže vrijednosti su zabilježene u Sjevernoj Makedoniji (6,4 l) i Albaniji (6,8 l), dok je u Hrvatskoj zabilježena vrijednost od 8,3 l, a najveće vrijednosti su zabilježene u Sloveniji (12,1 l) i u Crnoj Gori (12,2 l).

Osim što štetna upotreba alkohola predstavlja faktor rizika za nastajanje nezaraznih bolesti, on također predstavlja i uzrok saobraćajnih nesreća sa smrtnim ishodom. Tako npr., prema podacima WHO-a u 2017. godini, od ukupnog broja saobraćajnih nesreća sa smrtnim ishodom u BiH 20,8% bile su nesreće koje je izazvala upotreba alkohola. Radi poređenja, u Albaniji je bilo takvih nesreća čak 52%, Sloveniji 32%, Hrvatskoj 23,8%, Bugarskoj 0,9%. Evidentno je da se i mnogo razvijenije zemlje suočavaju s problemom smrtnih ishoda saobraćajnih nesreća uzrokovanih konzumacijom alkohola, dok je ukupni broj nesreća sa smrtnim ishodom znatno manji.

SDG indikator 3.7.2: Stopa rađanja kod adolescenata (u dobi od 15 do 19 godina) na 1.000 žena iz te starosne grupe

Iako dolazi do smanjenja stope rađanja kod adolescenata, ta stopa bi se trebala smanjivati bržim tempom kako bismo dostigli **ciljanu vrijednost** 8,7 promila u 2023.

Izvor: *sdg.bhas.gov.ba* (na dan 23. marta 2022)

Posmatrajući trend kretanja SDG indikatora 3.7.2, čak je zabilježeno i blago povećanje u 2019. godini u odnosu na prethodnu godinu. U poređenju sa zemljama iz okruženja Bosna i

⁶³ [https://www.who.int/data/gho/data/indicators/indicator-details/GHO/total-\(recorded-unrecorded\)-alcohol-per-capita-\(15-\)-consumption](https://www.who.int/data/gho/data/indicators/indicator-details/GHO/total-(recorded-unrecorded)-alcohol-per-capita-(15-)-consumption)

Hercegovina je bolje pozicionirana od Sjeverne Makedonije (15,6), Albanije (14,2), Srbije (12,0), a od nje su bolje pozicionirane Crna Gora (9,6), Hrvatska (8,8) i Slovenija (4,3).

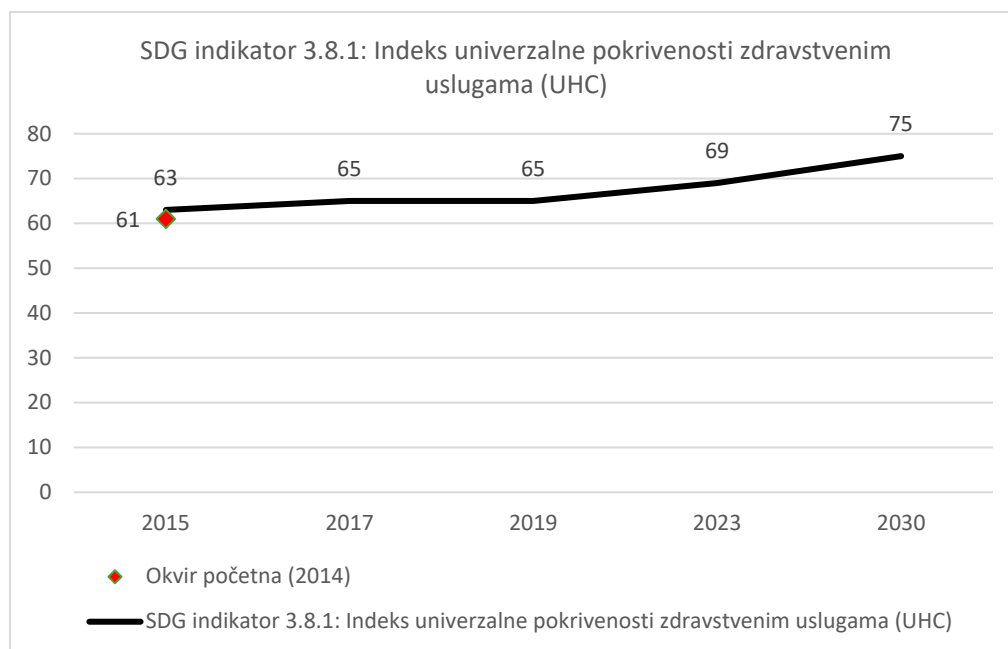
SDG indikator 3.8.1: Indeks univerzalne pokrivenosti zdravstvenim uslugama (UHC)

Univerzalno zdravstveno osiguranje (UHC) globalni je zdravstveni prioritet, a pristup zdravstvenim uslugama jedan je od najvažnijih elemenata socijalne sigurnosti.

Ovaj indikator predstavlja stepenicu više jer on ne mjeri samo koliko osoba ima zdravstveno osiguranje, nego i da li osobe imaju pristup tom osiguranju, posebno s finansijskog aspekta. Sam indeks se sastoji od 14 indikatora koji obuhvataju nekoliko segmenata i to:

1. Reproktivno, materinsko, novorođenčad i zdravlje djeteta
2. Zarazne bolesti
3. Nezarazne bolesti
4. Kapacitet i pristup uslugama

Prema procijenjenom indeksu vidljivo je da Bosna i Hercegovina unapređuje pristup zdravstvenim uslugama, ali ne dovoljnom brzinom. Naime, posmatrajući period 2015–2019. godine, indeks je unaprijeđen za samo 2 poena. Da bi se dostigla **ciljana vrijednost** od 69 u 2023. godini treba uložiti dodatne napore.

Izvor: UNSTAT (pristup 5. aprila 2022)

Posmatrajući zemlje iz regiona, Bosna i Hercegovina je bolje pozicionirana samo od Albanije (62), dok sve ostale zemlje imaju bolju vrijednost i to: Crna Gora 67, Sjeverna Makedonija 68, Srbija 71, Hrvatska 73 te Slovenija 80.

UNSTAT preporučuje da se ovaj indikator uvijek tumači zajedno sa SDG indikatorom 3.8.2: Udio stanovništva koje je imalo visoka izdvajanja za zdravstvo. Visoko izdvajanje podrazumijeva potrošnju veću od 10% od ukupne potrošnje domaćinstva. Ovaj podatak se dobija na osnovu Ankete o potrošnji domaćinstva, koja je zadnji put provedena u 2015. godini. Tada je bilo ukupno 8,2% stanovnika u BiH koji su izdvajali za zdravstvo više od 10% od ukupne potrošnje svog domaćinstva.⁶⁴

⁶⁴ www.sdg.bhas.gov.ba (preuzeto na dan 5. aprila 2022)

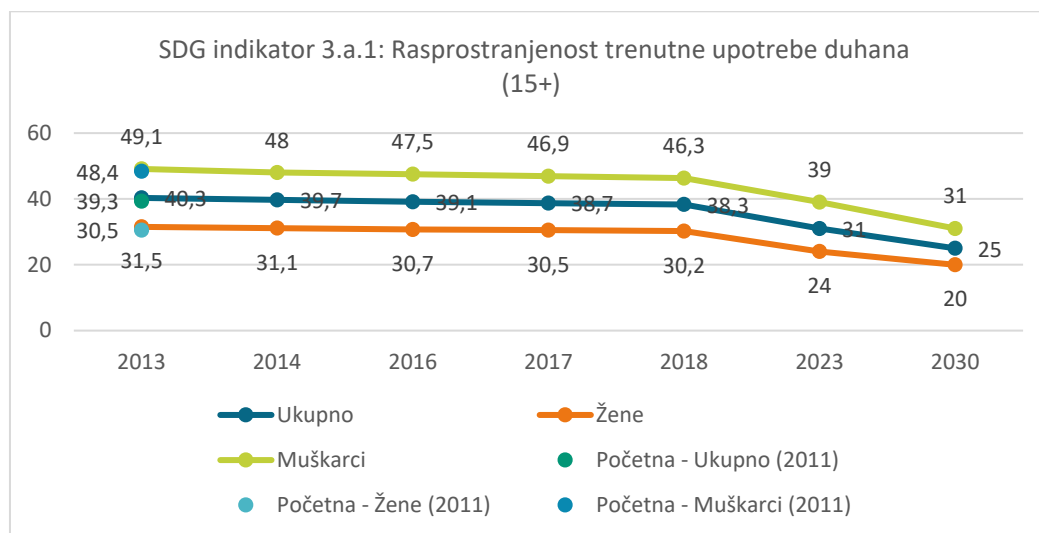
Što se tiče izdvajanja za zdravstvo Bosna i Hercegovina ne odstupa značajno u odnosu na zemlje iz regije (Crna Gora 10,3%; Srbija 8,05%), osim od Slovenije koja po zadnjem mjerenju ima 3,5% stanovništva koje je izdvajalo za zdravstvo više od 10% od ukupne potrošnje svog domaćinstva.⁶⁵

Prema dostavljenim podacima od Ministarstva civilnih poslova BiH, 83% našeg stanovništva je zdravstveno osigurano. Pretpostavka je da je ukupan broj stanovnika u BiH precijenjen, te da se vjerovatno radi o većoj pokrivenosti zdravstvenim osiguranjem, ali opet činjenica je da u Bosni i Hercegovini ne postoji zagarantovano zdravstveno osiguranje za sve stanovnike.

SDG indikator 3.a.1: Rasprostranjenost trenutne upotrebe duhana (15+)

Konzumacija duhanskih proizvoda prema procijenjenim podacima Svjetske zdravstvene organizacije (SZO) je veoma visoka, a i njeno smanjivanje se odvija usporenim tempom.

Potrebno je mnogo više napora i adekvatnih politika koje će smanjiti upotrebu duhana. Prema trenutnom stanju, na osnovu raspoloživih procijenjenih podataka, teško da će biti dostignuta ciljana vrijednost.

Izvor: UNSTAT (na dan 23. marta 2022)

U poređenju sa zemljama u okruženju nema velike razlike u ukupnoj prevalenci trenutne upotrebe duhana (Srbija (40,6%) i Hrvatska (36,6%)), ali postoji razlika kada su u pitanju Albanija (29,2%), i Slovenija (22,7%). Ipak ovdje treba naglasiti da se u slučaju Albanije radi o značajnom rodnom jazu, tako da je rasprostranjenost upotrebe duhana kod muškaraca u 2018. godini bila 50,5% a kod žena 7,9%. Inače, interesantno je da je u svim navedenim zemljama uočljivo da je rasprostranjenost upotrebe duhana veća kod muškaraca, osim u Srbiji (41,2% žena u odnosu na 40,0% muškaraca).

Primjetan je i trend povećanja konzumacije cigareta kod školske djece. Naime, posljednje istraživanje o korištenju duhana provedeno je u Federaciji BiH 2018, a u Republici Srpskoj 2019. godine. Ovo istraživanje ukazuje na to da je 24,4% učenika u dobi 13–15 godina konzumiralo neki od proizvoda na bazi duhana. U Republici Srpskoj značajno manji broj školske djece koristi neki od proizvoda na bazi duhana (11,8%).⁶⁶ Ipak, u poređenju s prethodno provedenim istraživanjem iz 2008. godine, došlo je do povećanja korisnika duhana

⁶⁵ <https://unstats.un.org/sdgs/dataportal/database> (na dan 5. aprila 2022)

⁶⁶ Global Youth Tobacco Survey Fact Sheet, World Health Organization i entitetski zavodi za javno zdravstvo

među školskom djecom. U Bosni i Hercegovini 2008. godine 11,2% školske djece je izjavilo da koristi neki od proizvoda na bazi duhana.⁶⁷

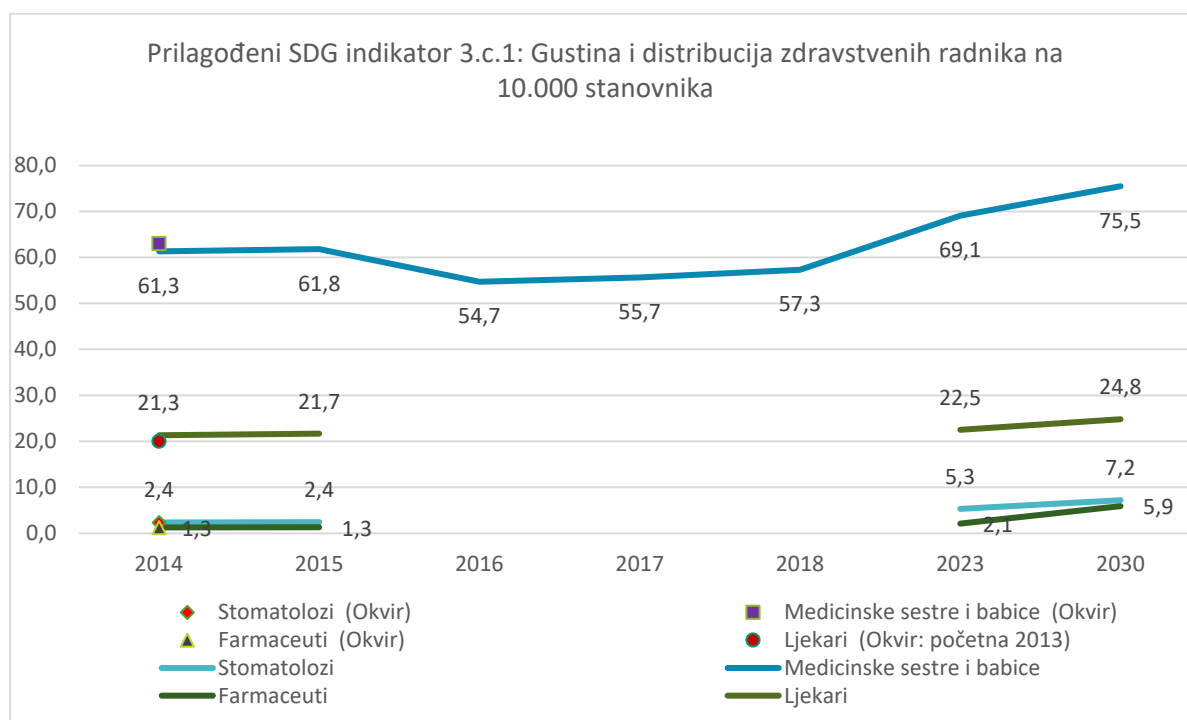
Neophodno je uložiti više napora u pogledu podizanja svijesti o štetnoj upotrebi cigareta. Posebno je kod djece potrebno raditi na smanjenju duhanske dostupnosti. Tako recimo u 60% djece u Federaciji BiH koja puše i 67,8% u Republici Srpskoj kupuje cigarete u prodavnici i kiosku. Čak 81,4% anketirane školske djece u FBiH nije bilo spriječeno da kupe duhanske proizvode, a u RS 77,5%. Nasuprot tome, interesantno je da je 81% školske djece u FBiH za uvođenje zabrane pušenja u zatvorenim prostorima, a 79,2% u RS.

Prilagođeni SDG indikator 3.c.1: Gustina i distribucija zdravstvenih radnika na 10.000 stanovnika

Gustina i distribucija zdravstvenih radnika na 10.000 stanovnika govori o tome kakav je pristup zdravstvenoj zaštiti, što u konačnici utiče i na kvalitet pružanja iste.

Iz grafikona je vidljivo da Bosna i Hercegovina ne prikuplja kontinuirano podatke o zdravstvenim radnicima, što je neophodno da bi se znalo u kojem pravcu se krećemo. Tako npr. vremenska serija o stomatolozima, ljekarima i farmaceutima se završava 2015. godine. Jedino se kontinuirano prate podaci o broju medicinskih sestara, ali i taj podatak je na dan 6. aprila 2022. bio zadnje dostupan za 2018. godinu.

Iz tog razloga je teško analizirati podatke za stomatologe, ljekare i farmaceute, ali u pogledu medicinskih sestara vidljivo je da će biti teško dostignuti **cilj za 2023.** koji iznosi 69,1 medicinska sestra na 10.000 stanovnika. Čak se u 2018. godini ovaj broj smanjio u odnosu na početnu vrijednost iz 2014. godine. To upućuje na to da je potrebno ciljano djelovati na povećanje broja zdravstvenih radnika, ali i shvatiti problem odliva radne snage.

Izvor: [https://www.who.int/data/gho/data/indicators/indicator-details/GHO/medical-doctors-\(per-10-000-population](https://www.who.int/data/gho/data/indicators/indicator-details/GHO/medical-doctors-(per-10-000-population)
(pristup bazi na dan 6. aprila 2022)

U poređenju s drugim zemljama Bosna i Hercegovina po gustini i distribuciji medicinskih sestara i babica se nalazi na približno istom nivou kao i Albanija (60,5 u 2020. g.), Crna Gora

⁶⁷ 2008. godine nisu bili dostupni podaci po entitetima

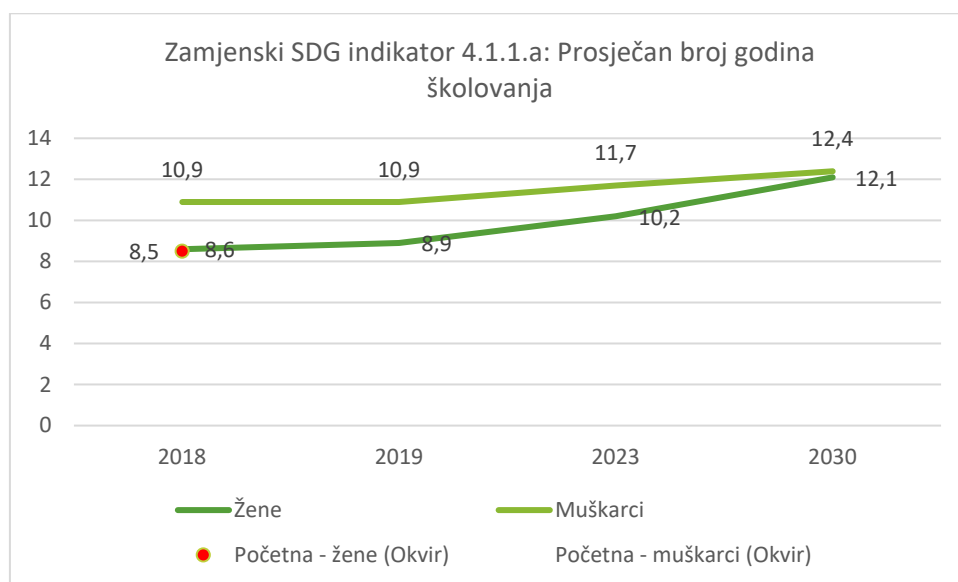
(53,7 u 2020. g.), Srbija (60,8 u 2020. g.), a bolje je pozicionirana od Sjeverne Makedonije (53,7 u 2020. godini). U značajno boljoj situaciji se nalaze zemlje Evropske unije, tako recimo Hrvatska je prema posljednjim podacima iz 2016. godine imala 81,2 medicinske sestre i babice na 10.000 stanovnika, a Slovenija 104,9 u 2019. godini.⁶⁸

Zamjenski SDG indikator 4.1.1.a: Prosječan broj godina školovanja

Prosječna dužina školovanja nije se mijenjala od 2016. godine.

Kako bismo dostigli ciljanu vrijednost, potrebno je povećati obuhvat djece ranim obrazovanjem, te donositi politike koje smanjuju rano napuštanje školovanja. Svakako potrebno je i poticati politike usmjerene na cjeloživotno učenje.

U Bosni i Hercegovini Okvirnim zakonom o predškolskom odgoju i obrazovanju, predškolsko obrazovanje je propisano kao obavezno, ali ono se odnosi samo na godinu dana pred polazak u školu, dakle obuhvata dob 5–6 godina (u EU školstvom su obuhvaćena djeca već od 3 godine života). Osnovno obrazovanje, iako je obavezno, ne pohađaju sva djeca. Procijenjena stopa pohađanja škole za djecu uzrasta 6–14 godina je iznosila 92,9%.⁶⁹

Izvor: <http://hdr.undp.org/en/data> (na dan 22. marta 2022)

U poređenju s drugim zemljama situacija u BiH se značajno ne razlikuje od Albanije, Sjeverne Makedonije i Srbije, dok Crna Gora, Hrvatska i Slovenija imaju veći prosječan broj godina školovanja. Za muškarce prosječan broj školovanja u Crnoj Gori je 12,3, Hrvatskoj 12,2, a Sloveniji 12,7, dok je za žene u Crnoj Gori 10,9, Hrvatskoj 11,1 i Sloveniji 12,6.

Veći broj godina školovanja, prema mnogim istraživanjima, povezan je i s nižom stopom siromaštva pojedinaca, ali i s većim ekonomskim razvojem zemlje.

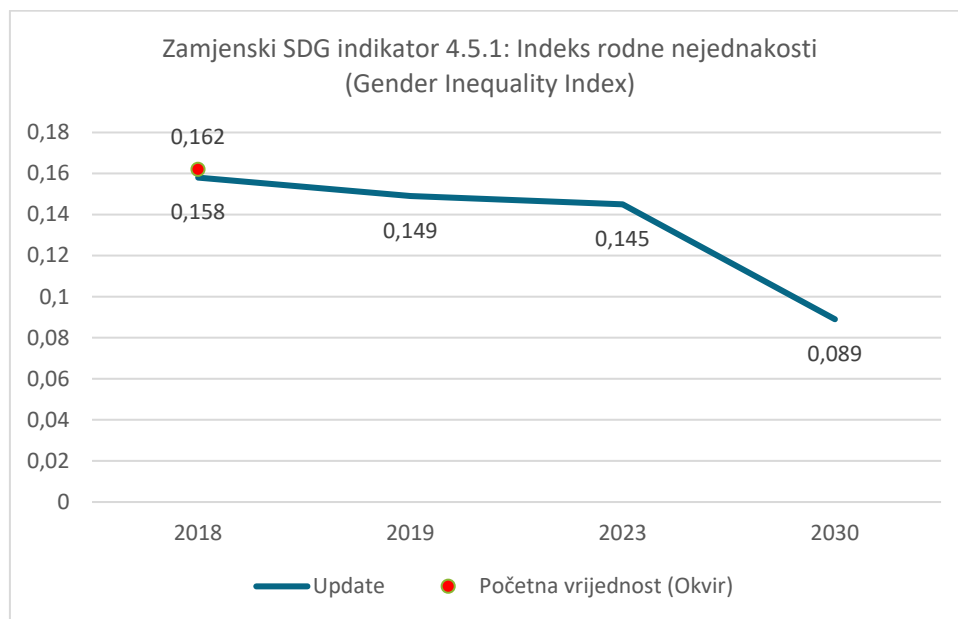
Zamjenski SDG indikator 4.5.1: Indeks rodne nejednakosti (Gender Inequality Index)

Indeks rodne nejednakosti se posmatra kroz tri dimenzije, i to: zdravlje, osnaživanje i tržište rada. U pogledu metodologije izračunavanja ovog indikatora, niža vrijednost je povoljnija za državu. Bitno je istaći da se početna vrijednost u Okviru razlikuje od zadnje dostupne

⁶⁸ [https://www.who.int/data/gho/data/indicators/indicator-details/GHO/nursing-and-midwifery-personnel-\(per-10-000-population\)](https://www.who.int/data/gho/data/indicators/indicator-details/GHO/nursing-and-midwifery-personnel-(per-10-000-population)) (pristup bazi na dan 6. aprila 2022)

⁶⁹ Izvještaj o socijalnoj uključenosti za 2020. godinu, Direkcija za ekonomsko planiranje BiH na osnovu MICS 2012.

vrijednosti za istu 2018. godinu. Ako ne bude naknadnih korekcija, prema trenutno dostupnim podacima, Bosna i Hercegovina bi trebala dostići ciljanu vrijednost za 2023. godinu.

Izvor: <https://www.hdr.undp.org/en/indicators/68606> (preuzeto 23. marta 2022)

Od svih država u regiji samo Albanija (0,181) je lošije pozicionirana od Bosne i Hercegovine. Tako je, na primjer, vrijednost indeksa u Sjevernoj Makedoniji iznosila 0,143, Srbiji 0,132, a u Crnoj Gori 0,109.

Što se tiče nama geografski bliskih zemalja Evropske unije, Hrvatske (0,109) i Slovenije (0,063), vidljiv je bolji položaj. Slovenija ima čak bolju polaznu vrijednost nego što je naša ciljna vrijednost za 2030. godinu (0,089).

Na vrijednost indeksa Bosne i Hercegovine negativno utiče rodna nejednakost u parlamentima i rodna nejednakost u stopi aktivnosti na tržištu rada. Treba pristupiti rješavanju problema u tim dvjema oblastima koje su primarne u smislu smanjivanja rodne nejednakosti u Bosni i Hercegovini.

Prilagođeni SDG indikator 5.4.1.a: Udio ekonomski neaktivnih osoba u dobi 20–64 godine koje su neaktivne zbog drugih porodičnih obaveza (osim brige o djeci i nemoćnim odraslim osobama)

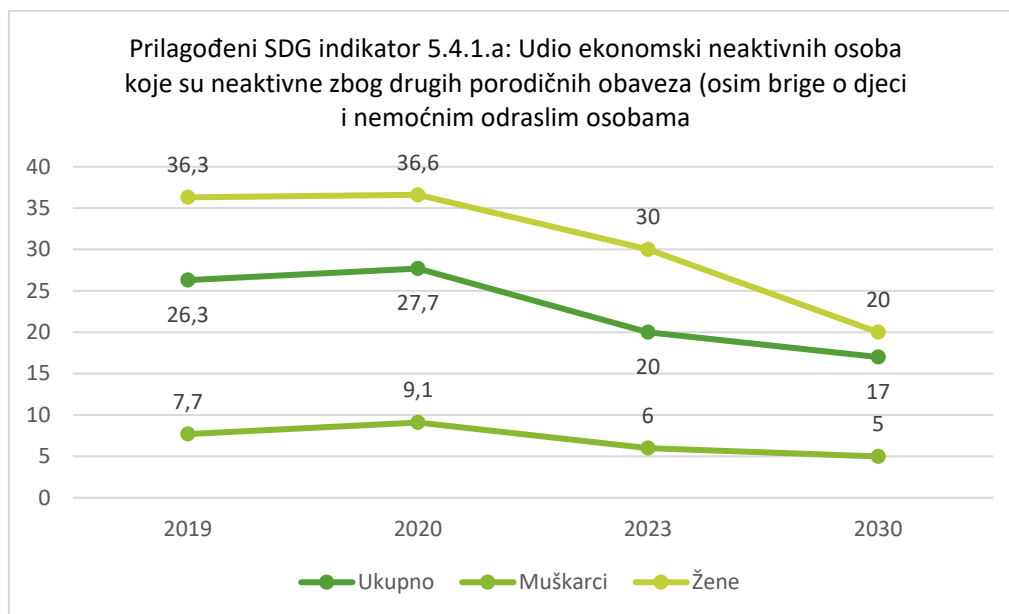
Tržište radne snage u Bosni i Hercegovini se u zadnjoj deceniji postepeno poboljšava, ali ga i dalje karakteriše visoka stopa neaktivnosti, nezaposlenosti, a posebno dugoročne nezaposlenosti, i sve to sa izraženom nejednakosti među spolovima.

Tako, na primjer, stopa zaposlenosti za muškarce iznosi 50,9%, a za žene 29,9% u 2020. godini. Glavni uzrok takve nejednakosti je niska participacija žena na tržištu rada, iako se ona vremenom povećava. Anketa o radnoj snazi za 2020. godinu bilježi stopu aktivnosti od 47,7%, s tim da je stopa aktivnosti za muškarce iznosila 59,2%, a za žene 36,7%. U poređenju sa zemljama regiona, Bosna i Hercegovina ima najveću neaktivnost, a Albanija najmanju.⁷⁰

Jedan od razloga neaktivnosti radne snage je i briga o domaćinstvu i briga o djeci ili nemoćnim odraslim osobama.

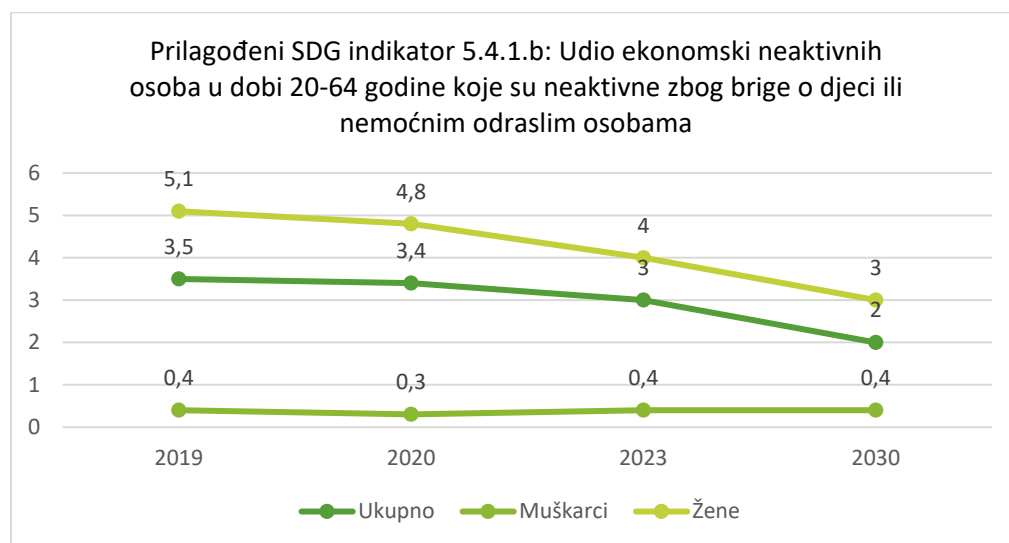
⁷⁰ Izvještaj o socijalnom uključivanju za 2020. godinu, Direkcija za ekonomsko planiranje VMBiH, dostupno na: www.ec.europa.eu/eurostat

Vidljivo je da se **Prilagođeni SDG indikator 5.4.1a** čak pogoršao u 2020. godini u odnosu na prethodnu godinu, što znači da je više žena i muškaraca bilo neaktivno zbog porodičnih obaveza (osim brige o djeci i nemoćnim odraslim osobama). Pri tome, kod muškaraca ovaj udio se povećao više nego kod žena, što je dovelo do blagog smanjivanja rodnog jaza u ovom indikatoru. Prema dosadašnjem trendu vjerovatno **ciljana vrijednost za 2023. godinu** neće biti dostignuta, stoga je potrebno dodatno posvetiti pažnju ovoj problematici i provesti politike koje će radno sposobne muškarce i žene iz neaktivnosti prebaciti na tržište rada.

Udio ekonomski neaktivnih osoba zbog brige o djeci ili nemoćnim odraslim osobama smanjio se u 2020. godini u odnosu na prethodnu, što je posebno izraženo kod žena. Prema trenutnim kretanjima ovog indikatora, Bosna i Hercegovina će vjerovatno ostvariti ciljanu vrijednost za 2023. godinu, ali u svakom slučaju neophodno je posmatrati ovaj indikator zajedno s prethodnim kao i s ukupnim kretanjem neaktivnosti radno sposobnog stanovništva.

Prilagođeni SDG indikator 5.4.1b: Udio ekonomski neaktivnih osoba u dobi 20–64 godine koje su neaktivne zbog brige o djeci ili nemoćnim odraslim osobama

Primjer dobre prakse

Poštujući princip „Leave No One Behind”, u toku 2021. godine Općina Breza i Centar za socijalni rad Breza su implementirali projekt koji ima za cilj ekonomsko osnaživanje, rehabilitaciju i resocijalizaciju žrtava porodičnog nasilja. Kroz projekt se provodila obuka/edukacija svih evidentiranih žrtava porodičnog nasilja u posljednje tri godine, odnosno njih ukupno 9 uglavnom žena žrtava porodičnog nasilja. Fokus ovog treninga i obuke je da se steknu znanja iz plasteničke proizvodnje kako bi se ekonomski osnažila i samozaposlila ova ranjiva kategorija. Od toga 1/3 žrtava je i materijalno podržana kroz donaciju platenika s kompletnom opremom, odnosno i ekonomski je podržana. Također, da bi se osigurala održivost Općina Breza je potpuno stavila na raspolaganje svoje resurse kao i stručne saradnike za poljoprivredu koji su u svakom pogledu na raspolaganju ovoj populaciji građana.

Drugi dio ovog projekta bila je rehabilitacija i resocijalizacija žrtava nasilja gdje su socijalni radnici i psiholog Centra za socijalni rad Breza sve učesnike edukacije uključili u savjetodavni rad koji podrazumijeva upoznavanje s pravima žrtava, njihovo psiho-socijalno osnaživanje te razgovor o posljedicama traume i torture. U ovom dijelu projekta je učestvovalo 100% učesnika u projektu, odnosno njih 9 je prošlo kroz taj proces osnaživanja i rehabilitacije uz podršku u motivaciji za dugoročnom psiho-socijalnom rehabilitacijom.

Provođenjem projektnih aktivnosti, direktno su podržani pokretači iz Okvira za implementaciju Ciljeva održivog razvoja u Bosni i Hercegovini: Unapređenje sistema identifikacije i praćenja ranjivih porodica i porodica u riziku, Povećanje stope aktivnosti i uključivanje ranjivih kategorija u tržište rada, kao i Povećanje zapošljivosti nezaposlenih osoba kroz razvoj socijalnog preduzetništva.

Zaključna razmatranja

Iako u Bosni i Hercegovini ne postoji mjerenje siromaštva od 2015. godine, postoje druge mjere koje ukazuju da se, nažalost, život stanovništva u Bosni i Hercegovini pogoršao. Tako je Bosna i Hercegovina u lošijem položaju u odnosu na 2017. godinu u pogledu snabdijevanja hranom, s tim da je primjetno blago poboljšanje u zadnjih deset godina kada su u pitanju djeca. I drugi pokazatelji ukazuju na poboljšavanje dobrobiti djece, kao što su: stopa smrtnosti djece do pet godina, te stopa dojenačke smrtnosti.

Zdravstveno stanje stanovništva, koje se među brojnim indikatorima posmatra i putem stope smrtnosti uzrokovanom nezaznim bolestima, i dalje predstavlja veliki izazov. Iako smo bolje pozicionirani od pojedinih zemalja iz okruženja, potrebno je dodatno posvetiti pažnju ovoj problematici, jer trenutna poboljšanja nisu dovoljna za ostvarenje ciljne vrijednosti u 2023. godini.

Među preventivnim zdravstvenim politikama treba istaći smanjenje štetne upotrebe alkohola kao i konzumiranje duhana. Prema posljednjim podacima, evidentno je da je štetna upotreba alkohola u porastu dok se rasprostranjenost upotrebe duhana godinama blago smanjuje, ali ona je i dalje značajno visoka, te je upitno ostvarenje ciljne vrijednosti u 2023. godini. Da bi se zdravlje stanovništva unaprijedilo, potrebno je osigurati i pokrivenost stanovništva zdravstvenim uslugama. Prema procijenjenom Indeksu o pokrivenosti zdravstvenim uslugama (UHC), vidljivo je da se u Bosni i Hercegovini unapređuje pristup zdravstvenim uslugama, ali ne dovoljnom brzinom, te je potrebno osigurati dodatne napore kako bi se dostigla ciljna vrijednost za 2023. godinu. Gustina i distribucija zdravstvenih radnika je u sličnom položaju kao i u Albaniji, Crnoj Gori, Srbiji te Sjevernoj Makedoniji, ali je u značajno gorem položaju od Hrvatske i Slovenije. Posebno zabrinjava trend smanjivanja broja medicinskih radnika/radnica.

Okvirom je predviđeno smanjenje stope rađanja kod adolescenata, što bi se trebalo također smanjivati u narednom periodu, bržim tempom ako želimo dostići ciljanu vrijednost za 2023. godinu.

Što se tiče prosječnog broja godina školovanja, u Bosni i Hercegovini je situacija nepromijenjena te je potrebno raditi na povećanju broja godina školovanja, ali i na smanjenju rodnog jaza u pogledu trajanja školovanja. Iako se Indeks rodne nejednakosti postepeno smanjuje, Bosna i Hercegovina značajno zaostaje za razvijenim zemljama, posebno u domenu tržišta rada. Jedan od razloga lošeg položaja žena na tržištu rada, u odnosu na muškarce, jeste visoka neaktivnost žena koja je uzrokovana mnogim faktorima, među kojima su briga o djeci, starima i nemoćnima te briga o domaćinstvu. Iako se neaktivnost smanjuje kod žena, ona je još uvijek značajna te je potrebno dodatno ulagati u politike koje će povećati njihovu aktivaciju na tržištu rada.

Primjeri dobre prakse ukazuju da su promjene moguće, posebno na lokalnom nivou, ali one bi trebale da se primjenjuju u većem obimu kako bi bile vidljive i zabilježene na odabranim indikatorima kojima mjerimo implementaciju Ciljeva održivog razvoja.

Indikatori koji se nisu analizirali u ovom izvještaju

R. br.	Naziv indikatora	Komentar
	Zamjenski SDG indikator 1.1.1: Stopa siromaštva, međunarodna granica siromaštva	Zadnji podatak je iz 2015. jer nije provedena Anketa o potrošnji domaćinstava.
	Zamjenski SDG indikator 1.2.1: Stopa siromaštva na nivou države/entiteta	Zadnji podatak je iz 2015. jer nije provedena Anketa o potrošnji domaćinstava.
	SDG indikator 1.4.1: Pristup osnovnim uslugama, u % • Vodosnabdijevanje (1.4.1.a) • Sanitarne usluge (1.4.1.b)	Zadnji podatak je iz 2015. jer nije provedena Anketa o potrošnji domaćinstava.
	SDG indikator 2.2.1: Udio djece s umjerenim ili teškim zaostatom u rastu	Zadnji podatak je iz 2011/2012. jer nije proveden novi MICS.
	Prilagođeni SDG indikator 2.3.2: Poljoprivredni prihodi po glavi stanovnika (USD)	Početna vrijednost se značajno razlikuje od zabilježene vrijednosti koja je dostupna.
	SDG indikator 3.8.2: Udio domaćinstava s visokom potrošnjom na zdravstvo u odnosu na ukupnu potrošnju domaćinstva, u %	Zadnji podatak je iz 2015. jer nije provedena Anketa o potrošnji domaćinstava.
	Udio stanovništva s velikim izdacima domaćinstava za zdravstvo (većim od 10%) kao udio u ukupnim izdacima ili prihodima domaćinstava	Zadnji podatak je iz 2015. jer nije provedena Anketa o potrošnji domaćinstava.
	Udio stanovništva s velikim izdacima domaćinstava za zdravstvo (većim od 25%) kao udio u ukupnim izdacima ili prihodima domaćinstava	Zadnji podatak je iz 2015. jer nije provedena Anketa o potrošnji domaćinstava.
	Zamjenski SDG indikator 4.1.1.b: Udio djevojčica i dječaka u dobi od 15 godina koji dostižu PISA nivo 2 ili viši u čitanju, matematici i nauci	Nije provedeno novo PISA istraživanje.
	Prilagođeni SDG indikator 4.2.2: Upis u predškolsko obrazovanje (3–6 godina)	Zadnji podatak je iz 2011/2012. jer nije proveden novi MICS.

	Zamjenski SDG indikator 10.1.1.a: Gini koeficijent nejednakosti prihoda	Zadnji podatak je iz 2015. jer nije provedena Anketa o potrošnji domaćinstava.
	Zamjenski SDG indikator 10.1.1.b: Posjedovanje računa u finansijskoj instituciji • Ukupno • Žene • Muškarci	Zadnji podatak je iz 2015. jer nije provedena Anketa o potrošnji domaćinstava.
	1. Udio stanovništva s velikim izdacima domaćinstava za zdravstvo (većim od 10%) kao udio u ukupnim izdacima ili prihodima domaćinstava	Zadnji podatak je iz 2015. jer nije provedena Anketa o potrošnji domaćinstava.

5. Izazovi monitoringa prvog Godišnjeg izvještaja o implementaciji Okvira

Prvi Godišnji izvještaj o implementaciji Okvira najvećim dijelom obuhvata praćenje indikatora i napredak ka ciljanim vrijednostima. U Okviru su prepoznata 74 indikatora koji služe za njegovo kvantitativno praćenje. Svaki od tih indikatora ima ciljanu vrijednost za 2023. i 2030. godinu, koji su razvrstani prema pravcima razvoja. Prilikom odabira ciljnih vrijednosti, vodilo se računa o tome da prije svega indikator bude i međunarodno uporediv. U slučajevima kada indikator nije bio dostupan (odnosi se na jedan od 232 SDG globalna indikatora), definisani su prilagođeni indikator. To su indikator koji nisu u potpunosti metodološki usaglašeni sa 232 globalna indikatora, ali su mjerljivi u Bosni i Hercegovini i uporedivi su na međunarodnom nivou. Pored prilagođenih indikatora, definisani su i zamjenski indikator. To su indikator koji, u slučaju Bosne i Hercegovine, bolje oslikavaju rezultate određenih pokretača i/ili akceleratora.

Prilikom izrade Izvještaja, identifikovano je nekoliko izazova u pogledu praćenja 74 indikatora, i to:

- 1. Nepostojanje podataka u posmatranom periodu.** Istraživanja kao što su Anketa o potrošnji domaćinstava (HBS) i Istraživanje višestrukih pokazatelja (MICS) koja predstavljaju izvor za neke od indikatora nisu provedena u posmatranom periodu, tako da njihovo praćenje nije bilo moguće. U tom slučaju ti indikator nisu analizirani radi zastarjelosti podataka budući da je zadnji HBS proveden 2015. godine, a MICS 2011/2012. godine.
- 2. Promjena u početnoj vrijednosti.** U nekim slučajevima došlo je do promjene u početnim vrijednostima što dovodi u pitanje postavljenu ciljnu vrijednost. U tom slučaju na grafikonima je prikazan indikator i njegova početna vrijednost iz Okvira kao i ona koja je bila dostupna u vrijeme pisanja prvog godišnjeg Izvještaja. Osim toga i tekst sadrži opis promjene u početnoj vrijednosti, te razlog zbog čega je došlo do razlike. Ciljane vrijednosti nisu mijenjane jer su one već bile usvojene.
- 3. Nepravilnosti u vrijednostima.** Također u nekim početnim vrijednostima postoje nepravilnosti kao npr. kod *Prilagođenog SDG indikatora 2.3.2: Poljoprivredni prihodi po glavi stanovnika (USD)*. U Okviru pod tim indikatorom stoji da je početna vrijednost 6.242, a približno toliko iznosi i ukupni BDP po glavi stanovnika izražen u USD. U ovom i sličnim slučajevima indikator su izuzeti iz ove analize, jer početna vrijednost koja se nalazi u Okviru značajno odstupa od stvarne vrijednosti te samim tim ciljna vrijednost nije relevantna.

Svi izazovi prilikom monitoringa indikatora ukazuju na neophodnost jačanja domaćih institucija ovlaštenih za proizvodnju službene statistike, kao i na formiranje interesorne radne grupe koja bi pripremala ovaj Izvještaj što bi omogućilo njegovu kontinuiranost i održivost